

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 8

ANDRA KAMMAREN

1966

17—23 februari

Debatter m. m.

Torsdagen den 17 februari

	Sid.
Svar på frågor av:	
herr Nordstrandh ang. skolenheternas storlek inom gymnasiet.....	5
herr Källstad ang. bristen på kurslitteratur vid universitetsstudier	7
herr Mundebo ang. begärd utredning om införande av en allmän förskoleundervisning.....	11

Tisdagen den 22 februari

Interpellationer av:

herr Andersson i Örebro ang. s. k. förarplatsförsäkring å statens motorfordon.....	15
herr Lundberg ang. verkningarna av nya skogsindustrier i mälaregionen och vid upplandskusten.....	15
fru Ryding ang. arkiv- och beredskapsarbetarnas löne- och anställningsförhållanden.....	19

Onsdagen den 23 februari fm.

Rätt för kommun att främja eller driva affärsföretag.....	22
De kommunala jävsreglerna.....	26
Landstingsledamots förslagsrätt.....	28
Statschefens ställning.....	32
Folkomröstning i frågan om statsformen.....	101
Kvinnlig tronföljd.....	101
Interpellationer av:	
herr Lothigius ang. kapitalförsörjningen för bl. a. sågverksindustrien	102
herr Hermansson ang. tillämpningen av valutaregleringen.....	102

Orsdagen den 23 februari em.

Utgifterna inom utrikesdepartementets verksamhetsområde:

Utrikesförvaltningen: Avlöningar.....	103
---------------------------------------	-----

	Sid.
Omorganisation av utlandsinformationen	113
Upplysningsarbete rörande mellanfolkligt samarbete och utrikespolitiska frågor.....	115
Inköp av fastigheter för förvaltningsändamål	118
Inrättande av tjänster samt anvisande av anslag till avlöningar.....	120
Socialförsäkringsskyddet för företagare och fria yrkesutövare.....	124
Vissa ändringar av bestämmelserna om semester.....	126
Upphävande av skyldigheten att utfärda särskilda lagfartsbevis m. m.	127
Användningen av snöscooter vid renskötsel och jakt.....	128
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Nilsson i Bästekille ang. statsbidrag för åstadkommande av betesmarker	129
herr Nilsson i Gävle ang. längden på långtradarfordon.....	129

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 23 februari fm.

<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 6, om rätt för kommun att främja eller driva affärsföretag	22
— nr 7, ang. de kommunala jävsreglerna.....	26
— nr 8, ang. landstingsledamots förslagsrätt.....	28
— nr 9, om utgivande av en riksdagens författningssamling m. m. ..	32
— nr 10, ang. statschefens ställning	32
— nr 11, ang. folkomröstning i frågan om statsformen	101
— nr 12, ang. kvinnlig tronföljd	101
— nr 13, om en översyn av ceremoniel m. m. i det offentliga livet...	102
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 3, rörande utgifterna inom utrikesdeparte-	

Onsdagen den 23 februari em.

mentets verksamhetsområde	103
— nr 11, rörande utgifterna inom inrikesdepartementets verksamhetsområde	118
— nr 12, rörande utgifterna inom civildepartementets verksamhetsområde.....	120
— nr 29, ang. inrättande av tjänster samt anvisande av anslag till avlöningar.....	120
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 3, ang. fortsatt giltighet av lagen med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål....	124
— nr 4, ang. ändrad lydelse av 4 § lagen om ackordsförhandling utan konkurs.....	124
— nr 5, ang. ändrade bestämmelser om ersättning av allmänna medel till vittnen, m. m.	124
— nr 6, ang. ändrad lydelse av 274 § lagen om försäkringsrörelse, m. m.	124

	Sid.
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 3, ang. ändrad lydelse av 2 § lagen om avgifter till välfärdsanordningar för sjöfolk	124
— nr 4, ang. socialförsäkringsskyddet för företagare och fria yrkesutövare	124
— nr 5, om vissa ändringar av bestämmelserna om semester	126
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 2, om upphävande av skyldigheten att utfärda särskilda lagfartsbevis m. m.	127
— nr 3, ang. användningen av snöscooter vid renskötsel och jakt . . .	128
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 1, ang. bestämmelserna om kungörelseannonsering m. m.	129
— nr 2, om kontroll av äldre bilförares syn	129

Torsdagen den 17 februari

Kl. 16.30

§ 1

Svar på fråga ang. skolenheternas storlek inom gymnasiet

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! Herr Nordstrandh har frågat, om det nu pågående tillskapandet av s. k. gymnasieblock och andra mycket stora skolenheter enligt min mening står i samklang med de hittillsvarande förutsättningarna för gymnasieplaneringen.

1964 års beslut angående reformering av de gymnasiala skolorna innebar bl. a. att s. k. horisontell samordning skall vara riktpunkten för den lokala planeringen av det gymnasiala skolsystemet. Man fann som bekant att samordning mellan gymnasiala skolor erbjuder avsevärda pedagogiska och ekonomiska fördelar. Gymnasieutredningen räknade med att gymnasieskolorna som en följd härav ofta skulle komma att utgöras av skolenheter med något färre elever än vid hittillsvarande högre allmänna läroverk. Enligt utredningen torde en relativt vanlig storlek bli skolor med 800 till 1 000 elever. Skolenheterna bedömdes emellertid under en övergångstid komma att vara större.

I dag, när kommunerna hunnit längre i sin planering, synes det sannolikt att skolenheterna på det gymnasiala stadiet även på längre sikt kommer att genomsnittligt bli större än vad gymnasieutredningen räknade med. Enligt en av skolöverstyrelsen gjord uppskattning, grundad på kommunernas preliminära planering, skulle vid mitten av 1970-talet inte fullt halva antalet skolenheter med gymnasium ha mer än 1 000 elever

och inemot en fjärdedel av skolenheterna få mer än 1 200 elever. Antalet enheter med elevantal överstigande 1 500 bedömes bli mycket litet, sannolikt inte nämnvärt större än det antal skolenheter som för närvarande har motsvarande elevantal och utgöres av gymnasium samt grundskola eller realskola.

Förskjutningen mot något större skolenheter på det gymnasiala stadiet beror bl. a. på att man i dag säkrare kan bedöma de fördelar som den horisontella samordningen innebär.

Att ange en generellt giltig gräns för storleken av en gymnasial skolenhet låter sig emellertid inte göra. Uppdelningen på flera enheter blir alltid beroende av det sätt på vilket befintliga skolbyggnader lämpligen bör användas och av andra, främst ekonomiska, faktorer.

Den utveckling som äger rum synes mig stå helt i överensstämmelse med andemeningen i riksdagsbeslutet.

Vidare anförde:

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka ecklesiastikministern för svaret, vars längd och innehållsrikedom står i god proportion till den långa tid som åtgått för att få fram detsamma.

Tacknämligt är dessutom, att skolöverstyrelsen under tiden, kanske i en känsla av att allt inte är så väl beställt med planeringen, bestämt sig för att tillsätta en arbetsgrupp för penetrering av problemställningar i samband med de stora skolenheterna. Denna arbetsgrupp säges skola arbeta snabbt — det är naturligtvis nödvändigt — och framlägga förslag till åtgärder i mars månad.

Svar på fråga ang. skolenheternas storlek inom gymnasiet

Det hade varit klädsammare, om skolöverstyrelsen hade tillsatt denna arbetsgrupp, innan den i sina lokalanvisningar i början av den gångna höstterminen gjorde uttalanden, som av allt att döma stimulerat kommunerna att laborera med skolenheter på mellan 1 500 och 2 000 elever. Det är detta som föranlett min enkla fråga till ecklesiastikministern.

I Göteborg och Malmö — beträffande Göteborg vet jag det med säkerhet — planerar man gymnasieblock, omfattande 2 000 elever och mer. Det är litet oklart, om dessa gymnasieblock kommer att innebära en reduktion av antalet skolenheter. Gör de inte det, utan det kommer att finnas flera enheter i ett gymnasieblock, är inte förslagen så radikala och långtgående som de vid första anblicken kan förefalla. En minskning av antalet skolenheter förekommer däremot på annat håll. Jag har låtit mig berättas, att Skövde levererar ett praktfullt exempel; där skall fem skolenheter bli en enda.

Nu säger ecklesiastikministern, att den utveckling som äger rum synes honom helt stå i överensstämmelse med andemeningen i riksdagsbeslutet. Jag är inte riktigt ense med honom på den punkten. Jag skall, så kortfattat som det är möjligt, motivera, varför jag inte kan dela hans syn på och hans tolkning av beslutet.

I riksdagens beslut om gymnasiereformen ingick inte — det är ostridigt — något explicit uttalande om storleken på skolenheterna. Däremot fattade man bl. a. beslut om skolledarorganisationen i de gymnasiala enheterna. Därvid utgick man från en normalstorlek på skolenheten. Som grund hade man gymnasieutredningens resonemang, d. v. s. enheter på 800 till 1 000 elever. När det gällde biträdespersonal, skolledare och lärare, byggde man upp besluten på ungefär samma beräkning eller 900 till 1 000 elever. När personalorganisationerna förhandlade med statsmakterna

rörande skolledarlönerna, utgick även de från en liknande normalstorlek på skolenheterna.

Mot denna bakgrund förefaller det mig, som om den utveckling mot stora skolenheter, som nu tycks vara i gång, inte stämmer riktigt med förutsättningarna för riksdagens beslut om dimensioneringen av den skoladministrativa personalen inom skolenheterna — för att nu som exempel ta något som man kan peka på i gymnasiebeslutet. Inte heller synes denna utveckling stå riktigt i samklang med det avtal, som personalorganisationerna träffat om skolledarlöner och övergångsanordningar för personalen.

Menar alltså ecklesiastikministern — på den punkten skiljer sig antagligen våra uppfattningar — att utvecklingen står i överensstämmelse med det som jag nu har berört?

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! Jag kan trösta herr Nordstrandh med att det inte är oavbrutet grubbel i skolöverstyrelsen som gjort att jag inte har kunnat besvara denna enkla fråga tidigare. Det är sammanträdet i Nordiska rådet och, herr talman, riksdagens omläggning av frågetimen som är orsak till att det dröjt med svaret. I fortsättningen är vi bättre förberedda när vi planerar våra arbetsveckor, herr Nordstrandh.

Som jag påpekade i mitt svar går det inte att ställa upp några generella regler. Kardinalmeningen i svaret är den, att uppdelningen på ett flertal enheter alltid blir beroende av det sätt, på vilket befintliga skolbyggnader lämpligen bör användas, och av andra, främst ekonomiska, faktorer. Vad kommunerna inte kan göra är att bryta mot riksdagsbeslutets huvudprincip att det skall vara en horisontell samordning, en integration. När man då skall bygga för ett allmänt gymnasium, för ett tekniskt gymnasium, för ett handelsgymnasium

Svar på fråga ang. bristen på kurslitteratur vid universitetsstudier

i den nya integrerade gymnasieformen och dessutom för fackskola, kan på en rad punkter resonemangen leda dithän, att man av rent kommunalekonomiska skäl får en något större enhet än man ursprungligen kanske hade tänkt sig.

Jag vidhåller dock, herr Nordstrandh, att jag fortfarande tror att de verkligt stora skolorna med mer än 1 500 elever dess bättre kommer att bli ganska sällsynta. Det finns ju redan i dag stora läroverk med ungefär samma elevantal och med en rektor.

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! Jag är mycket glad över att beredskapen beträffande svaren på enkla frågor kommer att bli bättre i fortsättningen.

Jag har full förståelse för — och det ligger ju i gymnasiebeslutet —, att det skall vara en integration och att det finns skäl och orsak till att vi måste räkna med relativt stora gymnasieenheter. Men när planeringen börjar gå i sådan riktning, som det nu är fråga om, d. v. s. mot ett elevantal av 2 000 och därutöver, måste man fråga sig vart det bär hän. Det märkliga är kanske inte, att skolöverstyrelsen sätter i gång denna utveckling. Den saken kan jag förstå; det är mycket möjligt att ekonomiska skäl, nödvändigheten av att skapa ett bredare elevunderlag för det varierande studieprogrammet liksom skolbeslutet över huvud taget talar för större skolenheter — kanske dock inte så stora som skolöverstyrelsen rekommenderar. Men jag tycker nog, att det är litet förvånande — jag tvekar inte att säga det — att man inleder denna utveckling, utan att riksdagen beretts tillfälle att ta ställning till frågan; det innebär ju i alla fall en ny inriktning av skolarbetet. Vi har visserligen stora skolenheter redan nu, men det är ju någonting som vi velat komma ifrån. Man inleder alltså en sådan utveckling utan att tänka på och än mindre lägga fram förslag om hur skolenheterna skall få

de resurser som står i proportion till den ökade belastning på skoladministration och lärare, som denna utveckling väl ändå kommer att medföra.

Jag vill till slut bara uttala förhoppningen, att den arbetsgrupp, som tillsatts inom skolöverstyrelsen, går till sitt verk medveten om att tillskapandet av stora skolenheter inte får minska lärarnas och elevernas arbetsmöjligheter och trivsel och inte heller effektiviteten i arbetet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 2

Svar på fråga ang. bristen på kurslitteratur vid universitetsstudier

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! Herr Källstad har frågat mig, vilka åtgärder jag ämnar vidtaga för att avhjälpa den svåra bristen på kurslitteratur vid universitetsstudier, särskilt mot bakgrund av 1965 års riksdagsbeslut om utbyggnad av universitet och högskolor.

Anslagen till bokinköp och bokbindning vid universitets- och högskolebiblioteken uppgår innevarande budgetår till 4,3 milj. kr. Dessa medel utnyttjas i betydande utsträckning för inköp av kurslitteratur. För nästa budgetår har i statsverkspropositionen räknats med en höjning av nämnda anslag till 5,7 milj. kr.

Vad gäller produktionen av kurslitteratur har för innevarande budgetår under anslaget till tekniska hjälpmedel i utbildningen m. m. upptagits 75 000 kr. för offsettryckning av kurslitteratur. I statsverkspropositionen föreslår jag en höjning av medelsanvisningen för nästa budgetår till 125 000 kr.

Jag vill vidare erinra om att universitetskanslersämbetet för ungefär ett år sedan tillkallade en expertgrupp för att

Svar på fråga ang. bristen på kurslitteratur vid universitetsstudier

utreda möjligheterna att åstadkomma förbättrad tillgång på kurslitteratur för den akademiska undervisningen. Expertgruppen har enligt vad jag erfarit inlett försöksverksamhet på området.

Slutligen bör nämnas, att jag den 27 januari 1966 av Kungl. Maj:t bemyndigats tillkalla särskilda sakkunniga för att utreda frågorna om produktion och granskning av läroböcker och andra pedagogiska hjälpmedel m. m. De sakkunniga kommer — i nära kontakt med kanslersämbetets expertgrupp — att bl. a. behandla frågan om produktionen av läroböcker för det högre utbildningsväsendet.

Vidare anförde:

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! Jag vill först tacka ecklesiastikministern för svaret på min enkla fråga.

Vi beslutade för ett par månader sedan om en utbyggnad av universitet och högskolor och om inrättande av fyra universitetsfilialer. Vi beslöt också att anordna fasta studiegångar i syfte att få en snabb genomströmning av de studerande vid universiteten och högskolorna. Men nu har vi kommit i den belägenheten, att effekten av alla dessa åtgärder hotas genom bristen på litteratur för de studerande. Det betyder att speciellt de som läser ämnen som många studerar — det kan vara ända upp till 150 studerande i en ämnesgrupp — måste stå i kö för att få studielitteratur. Härigenom kommer deras studietid att förlängas. Detta kan inte främja den snabba genomströmning som vi ville åstadkomma.

Den kommitté för utredning av möjligheterna att åstadkomma förbättrad tillgång på kurslitteratur för den akademiska undervisningen, som universitetskanslersämbetet tillsatte i december 1964, har enligt sina direktiv att pröva olika stödformer och tekniska tillvägagångssätt för att snabbt få fram läro-

böcker för de ämnesområden, som nu saknar böcker, och för att få fram böcker till ett acceptabelt pris. Det stod uttryckligen: »snabbt få fram läroböcker».

Man gjorde under våren 1965 en enkät bland studierådgivare, och en annan enkät som kallas professorensenkäten gjordes i augusti 1965. Det visar sig att av alla svarande i enkäten bland studierådgivarna våren 1965 — enkäten omfattade 435 ämnen — hade 169, d. v. s. 38,8 procent, svåråtkomlig litteratur i sin läskurs. Överslagsmässigt har antalet svåråtkomliga titlar beräknats till omkring 550. Större delen av dessa är obligatoriska för alla studerande i respektive ämnen, vilket gör läget ännu allvarligare. Detta gäller de minsta ämnena med upp till 30 studerande per termin, men det gäller i särskild utsträckning, som jag tidigare nämnt, de största med över 150 studerande, som har ett stort antal svåråtkomliga verk i läskursen. I synnerhet när det gäller de stora ämnena förefaller förhållandena särskilt svårartade; med nuvarande anslagstilldelning går det nämligen inte för forskningsbiblioteken och institutions- och seminariebiblioteken att möta denna efterfrågan från de studerande.

De fakulteter eller sektioner, uppvisar denna enkät, där situationen är allvarligast är historisk-filosofiska sektionen, där 80 procent av samtliga ämnen har svåråtkomlig litteratur. För de teologiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna är motsvarande siffror 75 respektive 70 procent, och det ser inte ut att kunna bli någon egentlig förbättring.

Vi får också veta att det enligt enkätresultaten i 77 ämnen förekommer att man i brist på annat använder litteratur som är föråldrad; i ett 60-tal ämnen ingår litteratur som av annan anledning bedömts som mindre lämplig för betygsstudierna. Drygt 170 ämnen, 40 procent alltså, saknar helt kurslitteratur

Svar på fråga ang. bristen på kurslitteratur vid universitetsstudier

för ett eller flera moment i kursen, och antalet önskvärda nya verk kan uppskattas till cirka 200.

I professorsenkäten, som gjordes i augusti 1965, instämmer professorerna i studierådgivarnas uppgifter utan några reservationer. Det resultatet får i hög grad anses stärka det intryck av kris-situation som studierådgivarenkäten förmedlade.

Vad kan man då tänka sig för åtgärder för att förbättra läget? Det finns olika möjligheter, som i det svar jag har fått inte omnämns mer än antyd-ningsvis. Ämnesföreträdarna anser t. ex., att hälften av verken i fråga, alltså 130—190 verk, skulle kunna vara lämpliga för omtryck, i huvudsakligen oförändrad form. Man kan tänka sig omtryck i offset eller stencilering. Vidare anges att studiehandledningar, stilsamlingar och övningsuppgifter borde finnas i betydligt större omfattning. En annan möjlighet är fotokopiering. Det framhålls från flera håll att tidskrifts-artiklar som ingår i kurserna vållar särskilt stora problem. Biblioteken kan ofta bara erbjuda några få eller ett exemplar av tidskriftsnumren, som ganska fort blir mycket slitna. Här skulle biblioteken i stor utsträckning kunna använda fotokopiering.

Jag har fått veta att anslaget till de tekniska hjälpmedlen har ökat med 50 000 kronor, från 75 000 till 125 000 för nästa budgetår. Men universitetskanslersämbetet har föreslagit en halv miljon till skiftande ändamål. Hur skall denna fråga kunna lösas, när universitetskanslersämbetet anser att det behövs en halv miljon kronor i stället för de 125 000 kronor som nu skall utgå. Jag kan inte förstå att det blir möjligt att med så små ekonomiska tillgångar realisera de önskemål som expertgruppen har tänkt sig.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! Jag skall ingalunda för-

ringa den kritik som herr Källstad har riktat mot situationen på läroboksfron-ten. Den är ju ytterligt allvarlig. Jag har alltså ingenting att opponera mot på den punkten.

Herr Källstad tycks emellertid inte ha riktigt klart för sig var orsakerna ligger. Det föreligger inte brist på peng-ar för att framställa hjälpmedel i off-settryck, utan den halva miljon som universitetskanslersämbetet begär innefattar en helt ny princip, nämligen att statsmakterna skulle garantera de pri-vata bokförlagen för deras förluster, d. v. s. lämna en indirekt subvention.

Frågan gäller om det nu inte är på tiden att staten och samhället går ut på marknaden och själv tar ansvaret för vissa delar av läroboksproduktionen eller hela produktionen. Det är detta oerhört djupgående och intressanta pro-blem som de sakkunniga, som skall ta itu med hela denna fråga, får brottas med. I denna ingår läroboksproduk-tion, läroboksdistribution och läroboks-granskning.

Det är lätt att fråga — vem tycker inte det? — varför de stora förlagen inte trycker om en användbar bok i historia. Man borde kunna räkna ut hur många tusen studenter som varje år kommer att köpa boken. Det borde löna sig, tycker man, men så sker inte. Med hänsyn till herr Källstads borgerliga ideologi vore jag tacksam för allt det stöd jag kan få från honom, så att vi härvidlag kan försöka med något andra grepp.

En annan orsak är svårigheten att få framstående forskare att skriva läro-böcker. Jag är medveten om att herr Källstad väl känner till detta. Läroboks-författandet är inte meriterande ur vetenskaplig synpunkt. Ändå har stats-makterna nu uppmuntrat inte minst vå-ra universitetslektorer att gå denna väg. Det finns generösa bestämmelser när det gäller tjänstledighet o. s. v. Men till skillnad mot skolans värld kan konsta-teras att universiteten inte är så roade

Svar på fråga ang. bristen på kurslitteratur vid universitetsstudier

av pedagogik, och tyvärr har de aldrig varit det. Det har inte varit svårt att få fram ypperliga lärare i alla skolformer för att skriva läroböcker, men det är fortfarande mycket svårt att få fram forskare som skriver läroböcker för sina studenter.

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! Herr Edenman säger att det inte föreligger brist på pengar, och det var intressant att få höra. Då borde väl ändå universitetskanslersämbetets äskande härvidlag ha kunnat tillmötesgå i större utsträckning än vad som varit fallet. Jag vet att man under innevarande budgetår får 75 000 kronor för försöksverksamhet med off-settryck av kurslitteratur och att det kommer att bli 125 000 kronor. Men här har man begärt 150 000 kronor just för den delen och dessutom 250 000 kronor till utgivning och förbilligande av ny viktig litteratur. Dessutom har man begärt 100 000 kronor till arvoden åt bibliotekspersonal — det gäller framför allt universiteten i Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg — för uppgifter i samband med samkatalogisering och övervakning av tillgång på kurslitteratur. Om det funnes tillgång på medel så vore det väl möjligt att i högre grad tillmötesgå dessa äskanden.

I statsverkspropositionen säger herr Edenman att han anser »den rådande bristen på kurslitteratur utgöra ett allvarligt problem inom den högre utbildningen». Det har han också bekräftat nu, och då tycker jag att de övriga punkter som universitetskanslersämbetet uttryckt önskemål om också borde kunna komma i fråga, inte minst när det gäller ny och viktig litteratur och samkatalogisering, som i stället enligt vad vi får veta i statsverkspropositionen, skall »handläggas inom ramen för universitetsbibliotekets ordinarie verksamhet». Det kan väl ändå inte vara möjligt; det har bedömts på ett helt annat

sätt från universitetskanslersämbetets sida.

Jag skulle alltså vilja uttrycka den förhoppningen, att det verkligen satsas hårt på dessa saker, därför att annars kommer våra studenter vid universiteten att uppbromsas i den genomströmning av de fasta studiegångarna som vi hoppas på.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! Jag måste uttrycka mig litet tydligare. Jag kan försäkra herr Källstad att universitetskanslersämbetet ännu i dag inte har lyckats göra av med de första 75 000 kronorna. Det är alltså situationen.

Men varför svarar inte herr Källstad på min fråga. Här gäller det alltså en ny princip: skall staten gå in och garantera förluster för det enskilda näringslivet — i detta fall de stora skolboksförlagen? Jag ville inte ta upp den frågan innan den stora läroboksutredningen är klar.

Detta är den intressanta frågan. Skall vi hoppa in här eller inte? Jag har ingenting emot det, herr Källstad, med mina principiella värderingar och min utgångspunkt, men hur ser herr Källstad på detta? Skall vi låta någon form av statligt förlag eller någon form av subventionering eller låta kanslersämbetet, studentkårerna eller någon annan få spela ut fritt på produktionsidan? Det är den väsentliga frågan.

Detta med pengarna vill jag inte upprepa än en gång, men det finns fortfarande pengar kvar.

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! Låt mig endast säga att jag är ytterst skeptisk när det gäller tillkomsten av ett statligt bokförlag.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3

Svar på fråga ang. begärd utredning om införande av en allmän förskoleundervisning

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! Herr Mundebo har frågat mig, när regeringen avser att göra den av riksdagen år 1964 begärda utredningen om införande av en allmän förskoleundervisning.

Jag vill som svar först erinra om att statsutskottet i utlåtande till 1964 års höstriksdag (SU 1964: 176) med anledning av motionsvis gjorda yrkanden (1964: I: 8 och 1964: II: 9) om en skyndsamt utredning om förutsättningarna och formerna för införande av allmän förskoleundervisning gjorde följande uttalande.

»Vad beträffar frågan om 'allmän' undervisning i lekskolor har utskottet utgått ifrån att motionärerna icke syftat till någon obligatorisk sänkning av skolåldern — en tanke som utskottet icke anser sig böra stödja — utan enbart velat uttrycka sin uppfattning om att möjlighet att besöka lekskola bör beredas alla de barn, vilkas föräldrar önskar detta.»

Utskottet fann emellertid att en allmän utredning om främst lekskolornas, men även parallellt härmed daghemmens verksamhet vore önskvärd och befogad.

I januari 1965 uppdrog Kungl. Maj:t åt familjeberedningen att verkställa utredning rörande lekskoleverksamheten. Till denna utredning överlämnades riksdagens skrivelse av den 8 december 1964, nr 359, samt det därtill fogade utskottsutlåtandet. I de direktiv som därvid lämnades familjeberedningen hänvisades till de synpunkter som framkommit vid riksdagsbehandlingen och i anslutning härtill uttalades att målsättningen för samhällets politik på detta område borde vara en successiv utbyggnad av barnstugeverksamheten i

syfte att bereda plats för ett ökande antal barn i förskoleåldern allteftersom resurserna tillät detta.

Mitt svar på herr Mundebos fråga är således, att en utredning med det av 1964 års höstriksdag angivna syftet pågår.

Vidare anförde

Herr MUNDEBO (fp):

Herr talman! Jag vill först tacka för svaret på min fråga.

Jag är medveten om att riksdagens skrivelse från 1964 har överlämnats till familjeberedningen, men jag vill ändå tillåta mig att ifrågasätta, om familjeberedningen är så sammansatt och inriktad att den kan företa den utredning som riksdagen tänkt sig. Familjeberedningen fick i januari 1965 i uppdrag att genomföra en undersökning om barnstugeverksamhetens utbyggnadsmöjligheter, och den publicerade i december 1965 en PM om utbyggnad av samhällets barntillsyn och med förslag bl. a. om en integrerad barnstugeorganisation. Riksdagen önskade en utredning om lekskoleverksamhetens mål och innehåll, varvid de pedagogiska och utvecklingspsykologiska aspekterna ansågs vara särskilt viktiga liksom även en ökad samordning med grundskolans lågstadium. Familjeberedningens förslag innebär närmast minskade möjligheter för en självständig lekskola — eller förskola som den kanske snarare borde benämnas. Satsningen göres på en utbyggnad av daghemmen, medan lekskolorna sätts i andra hand.

Varken vad familjeberedningen hittills presenterat eller vad den utlovat att den skall återkomma med, nämligen en redovisning av frågor som äger samband med barnstugornas inre arbete, kontakten med hemmen, föräldraavgifterna etc., ger stöd för ecklesiastikministerns påstående att en utredning med det av 1964 års riksdag angivna syftet pågår. Det finns därför skäl att nu göra en särskild utredning, en parlamentariskt förankrad utredning, om allmän

Svar på fråga ang. begärd utredning om införande av en allmän förskoleundervisning

förskoleundervisning. Jag vill också fästa uppmärksamheten på att statsutskottet i sitt utlåtande framhöll, att utskottet utgick från att utredningen skulle bedrivas med erforderlig skyndsamhet. Det är då så mycket mer angeläget att utredningen nu påbörjas — en utredning med vidare syftning än den som familjeberedningen har.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Justerades protokollet för den 11 innevarande februari.

§ 5

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 32, med förslag till stat för försvarets fastighetsfond för budgetåret 1966/67.

§ 6

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet den å bordet vilande motionen nr 794.

§ 7

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

herr *Andersson* i Storfors, till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående årlig hälsokontroll av ålderspensionärer, och

herr *Larsson* i Luttra, till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående statsbidragen till vinterunderhåll av enskilda vägar.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 8

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 66, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 14 § landstingslagen.

Vidare anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 67, till talmanskonferensen i anledning av motion angående riksdagens revisorers verksamhet.

§ 9

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 17.03.

In fidem

Sune K. Johansson

Fredagen den 18 februari

Kl. 14.00

§ 1

Till bordläggning anmälles
konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning av motioner om
rätt för kommun att främja eller driva
affärsföretag,

nr 7, i anledning av motioner angående
de kommunala jävsreglerna,

nr 8, i anledning av motioner angående
landstingsledamots förslagsrätt,

nr 9, i anledning av motion om utgivande
av en riksdagens författningssamling m. m.,

nr 10, i anledning av motioner angående
statschefens ställning,

nr 11, i anledning av motioner angående
folkomröstning i frågan om statsformen,

nr 12, i anledning av motioner angående
kvinnlig tronföljd, och

nr 13, i anledning av motion om en
översyn av ceremoniel m. m. i det offentliga livet;

statsutskottets utlåtanden:

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts
i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1966/67 inom utrikesdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner,

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts
i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1966/67 inom inrikesdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner,

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts
i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1966/67 inom civildepartementets verksamhetsområde, och

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts
i statsverkspropositionen gjorda fram-

ställningar angående inrättande av tjänster samt anvisande av anslag till avlöningar;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 21 mars 1952 (nr 98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål,

nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 13 maj 1921 (nr 227) om ackordsförhandling utan konkurs,

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition angående ändrade bestämmelser om ersättning av allmänna medel till vittnen, m. m., och

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 274 § lagen den 17 juni 1948 (nr 433) om försäkringsrörelse, m. m.;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § lagen den 30 juni 1948 (nr 495) om avgifter till välfärdsanordningar för sjöfolk,

nr 4, i anledning av väckta motioner angående socialförsäkringsskyddet för företagare och fria yrkesutövare, och

nr 5, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar av bestämmelserna om semester;

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 2, i anledning av motion om upphävande av skyldigheten att utfärda särskilda lagfartsbevis m. m., och

nr 3, i anledning av väckta motioner angående användningen av snöscoter vid renskötsel och jakt; samt

allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av väckt motion angående bestämmelserna om kungörelseannonsering m. m., och

nr 2, i anledning av väckt motion om kontroll av äldre bilförarens syn.

§ 2

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 26 feb-

ruari 1960 (nr 22) om statlig krigsförsäkring, m. m.; och

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 27 november 1953 (nr 688) om hälso- och sjukvård vid krig och andra utomordentliga förhållanden (krigssjukvårdslag), m. m.

§ 3

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 14.01.

In fidem
Sune K. Johansson

Tisdagen den 22 februari

Kl. 16.00

§ 1

Justerades protokollen för den 15 och den 16 innevarande februari.

§ 2

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna protokoll angående den i § 32 riksdagsordningen föreskrivna fullmaktsgranskningen:

Protokoll, hållet inför statsrådet och t. f. chefen för justitiedepartementet Hermansson den 22 februari 1966.

Till justitiedepartementet har den 21 februari 1966 från överståthållarämbetet inkommit fullmakt för Oskar Lindkvist, vilken vid ny röstsammanräkning samma dag blivit utsedd som ledamot av riksdagens andra kammare i stället för avgången ledamot av samma kammare.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför t. f. chefen för justitiede-

partementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes icke någon anmärkning mot fullmakten.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till andra kammaren.

I ämbetet:
K. G. Grönhagen

Vid detta protokoll var fogad den däri omförmälda fullmakten för ombudsmannen Oskar Lindkvist att inträda såsom ledamot av kammaren för tiden till den 1 januari 1969 efter herr Carbell.

Herr talmannen meddelade, att herr Lindkvist intagit sin plats i kammaren.

§ 3

Herr talmannen meddelade, att fröken Wetterström enligt till kammaren inkommet läkarintyg vore sjukskriven under tiden den 22 innevarande februari—den 15 nästkommande mars.

Interpellation ang. s. k. förarplatsförsäkring å statens motorfordon — Interpellation ang. verkningarna av nya skogsindustrier i mälarenregionen och vid upplandskusten

Fröken Wetterström beviljades ledighet från riksdagsgöromålen under angivna tid.

§ 4

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 6—13, statsutskottets utlåtanden nr 3, 11, 12 och 29, första lagutskottets utlåtanden nr 3—6, andra lagutskottets utlåtanden nr 3—5, tredje lagutskottets utlåtanden nr 2 och 3 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 1 och 2.

§ 5

Interpellation ang. s. k. förarplatsförsäkring å statens motorfordon

Ordet lämnades på begäran till

Herr ANDERSSON i Örebro (fp), som yttrade:

Herr talman! Förarplatsförsäkringen infördes år 1957 på den svenska försäkringsmarknaden och avses utgöra ett komplement till den obligatoriska trafikförsäkringen. Under det att trafikförsäkringen är en ansvarighetsförsäkring, som täcker det skadestånd den skadade är berättigad till av bilföraren (tredjemansskyddande), är förarplatsförsäkringen utformad som en olycksfallsförsäkring för föraren själv.

Enligt § 8 i Allmänna försäkringsvillkoren av år 1966 för förarplatsförsäkring, som tillämpas vid all trafikförsäkring, kan förarplatsförsäkring gälla endast i anslutning till samtidigt gällande trafikförsäkring (bilansvarighetsförsäkring).

För de statliga myndigheterna motsvaras trafikförsäkringen av en ansvarighetsförsäkring. Denna får enligt ett Kungl. Maj:ts cirkulär (SFS 1954: 325) av statsmyndighet, »därest vederbörande myndighet med hänsyn till statens intressen så finner lämpligt», endast tecknas å motorfordon tillhörande

de statspolisen, postverket, televerket eller statens vattenfallsverk samt å motorfordon avsedda för personbefordran och disponerade av statsdepartementen, överståthållarämbetet eller länsstyrelserna och utrikesförvaltningen tillhöriga, utomlands brukade motorfordon.

Enligt uppgift har dessa myndigheter ej tecknat förarplatsförsäkring. De förhållanden som nu råder för förare av statsägda fordon måste anses vara otillfredsställande. För att detta förarskydd skall utgå även till förare av statsägt fordon bör således enligt min mening ansvarighetsförsäkring tecknas å samtliga statens motorfordon samt i samband därmed även s. k. förarplatsförsäkring. För speciellt en kategori förare, polispersonalen, torde förhållandena på detta område ha försämrats i samband med polisväsendets förstatligande, då tidigare kommunerna ofta tecknade förarplatsförsäkring å polisen tillhöriga fordon.

Under åberopande av vad här anförts hemställer jag om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet få ställa följande fråga:

Vill herr statsrådet medverka till att de statliga myndigheter, vilka innehar eller framdeles anskaffar motorfordon, åläggs att teckna s. k. förarplatsförsäkring i syfte att vid olycksfall till följd av trafik garantera förare av statsägt fordon visst ekonomiskt skydd?

Denna anhållan bordlades.

§ 6

Interpellation ang. verkningarna av nya skogsindustrier i mälarenregionen och vid upplandskusten

Ordet lämnades på begäran till

Herr LUNDBERG (s), som yttrade:

Herr talman! Två för mälarenregionen — inte minst Uppland och Storstock-

Interpellation ang. verkningarna av nya skogsindustrier i mälarenregionen och vid upplandskusten

holm — livsviktiga frågor har helt nyligen ställts i blickfånget. Ett stort skogsbolag har begärt att få använda Mälaren som recipient för avloppsvatten från en ny stor massafabrik, och en annan småenhetskoncern har begärt ett liknande tillstånd att få anlägga en skogsindustri i Hargshamn på upplandskusten. Då man vet att massafabrikerna mer än andra förorenar vatten- och luftområdena, och t. ex. sulfatcellulosan kan medföra lukt och andra obehag mildats från fabriken, utgör en nybyggnad i dessa områden ett allvarligt hot mot hela vår försörjning med hushålls- och industrivatten samt andra livsviktiga intressen för de miljontals människor som kommer att bli boende inom regionen.

Mälaren är regionens på längre sikt enda verkliga vattenreservoar av betydelse. Dess vatten är redan nu allvarligt förorenat, och staten borde snarast söka vidtaga effektiva åtgärder för att söka rena vattnet och helt förbjuda all ytterligare nedsmutsning och förstöring av vattenområdet. Att i denna situation tillåta att utöver redan befintlig förorening en stor nedsmutsningscentral skall få anläggas i Mälaren, som bl. a. är Storstockholms vattenkälla, är orimligt. Det finns inga värden som kan väga tyngre än statens skyldighet att säkra god tillgång på hushållsvatten för de miljoner människor som skall leva och bo inom regionen. Regeringen och riksdagen måste här ta ansvaret för att skydda livsviktiga vattenområden, och denna uppgift får inte vara en vattendomstolsfråga då den är en livsfråga för hela vårt land.

Men skall förstöringen kunna hejdas och onödiga utrednings- och planeringskostnader hindras räcker det inte bara med utredningar och obetydliga och vaga punktåtgärder, vilka ofta mer kan försvåra än avhjälpa de problem man vill lösa. I dessa frågor gäller det att handla snabbt och effektivt. Det är där-

för angeläget att regeringen informerar medborgarna om vilka åtgärder som vidtagits och vilka planer som ligger till grund för att hindra en fortsatt förstörelse.

Vid en konferens i Stockholms län upplyste landshövding Westerlind att länet år 2000 skulle ha omkring 2 miljoner invånare, att länet inte räckte till för den för kort tid sedan uppgjorda planen för fritidsbebyggelse och att det var nödvändigt att noggrant planera samt avdela mark för stora fritidsreservat, bl. a. kring vattenområdena. Det är då anmärkningsvärt att en del skogsägare samtidigt planerar en ny vatten- och luftförorenande fabrik inom östhammarsområdet, vilken skulle komma att spoliera fritidsbebyggelsen och betydelsefulla trivsel- och fritidsvärden för både bygdebefolkningen och fritidsbyggarna. Att mitt i ett betydelsefullt fritidsområde och i en bygd där brist på arbetskraft råder — Gimo och Hallstavik — anlägga en ny illaluktande och vattenförstörande fabrik kan endast vara uttryck för irrationell planlöshet och slöseri med realvärden samt med de begränsade resurser för bostads- och industribebyggelse vi för närvarande anser att vi har.

I den uppkomna situationen måste man ställa frågan: Har myndigheterna inte undersökt om det över huvud taget finns något behov av nya stora skogsindustrier efter upplandskusten och upp till Norrsundet? Vi har stora industricentra för skogen i Hallstavik, Karlholmsbruk, Skutskär, Bomhus och Norrsundet, och utöver detta finns små kompletterande enheter. Man kan då fråga: Finns det ett sådant överskott på kapital för investering i industrier och bostäder samt ett sådant arbetskrafts- och råvaruöverskott att en ny skogsindustri kan motiveras? Sanningen är väl att det i området finns ett bristläge. Kan det då finnas någon motive- ring för att tvångsförflytta arbetskraft

Interpellation ang. verkningarna av nya skogsindustrier i mälarenregionen och vid upplandskusten

och familjer från Norrland till Uppland, då en utbyggd skogsindustri vid befintliga centra vore mera motiverad i Norrland? Likaså kan man fråga: Är det även rimligt att småskogsägarna i Uppland ånyo skall lockas att satsa kapital för att bygga upp en ny och obehövlig skogsindustri. Borde det inte räcka med de felinvesteringar bonden fått göra inom jordbruksnäringen i övrigt och ta lärdom av erfarenheten från de dyra och nedlagda mejerierna som står likt tomma monument i bygden sedan produktionen överförts till stadsområdena?

Pris- och inkomstmässigt måste även de små skogsägarna förlora på att satsa pengar i en obehövlig skogsindustri då avsättning för råvaran redan finns till priser som en ny industri troligen inte kan betala.

Från samhälls- och industriell synpunkt är problemet inom regionen inte att bygga flera nya skogsenheter, utan i dag gäller det hur och på vad sätt de nuvarande industrierna skall få tillräckligt med kapital, arbetskraft, bostäder, råvara, samhällsservice etc. för en utbyggnad på redan befintliga skogsindustricentra. Vi har upplevt alltför många industritragedier inom denna region för att vi i dag skall vilja vara med om att lägga grunden till nya framtida sådana.

I det aktuella östhammarsområdet råder det i Gimo, där Sandviken kraftigt expanderar, brist på arbetskraft, bostäder och kapital. I Hallstavik finns även en förnämligt uppbyggd skogsindustri som på grund av brist på arbetskraft, bostäder etc. hindras från en tillräckligt snabb och nödvändig utbyggnad. Att i detta område lägga en ny skogsindustri är oansvarigt mot samhället, industrien och bygden, som ytterst får ta konsekvenserna av en oansvarig utbyggnad, som direkt kan skada, skapa svårigheter och kostnader för befintlig industri och skapa

arbetsmarknadsproblem, som kan raseras vad man efter hårda arbetslöshetsår inom området byggt upp i gott samarbete mellan olika parter.

Råvarufrågan för skogsindustrierna är viktig. En säker och jämn tillgång på råvara inom en ekonomisk räjong är för industrien nödvändig. De största skogsägarna i regionen är Korsnäs-Marma, Stora Kopparberg och i viss mån Holmens Bruk AB. De dominerande skogsbolagen äger även de befintliga storindustrierna. Men huvuddelen av skogen är ändå till ca 70 procent gods- och bondeskog i Stockholms län. Skall befintliga industrier kunna hävda sig i internationell konkurrens krävs stora tillbyggnader och stora investeringar. Men skall t. ex. Hallstavik kunna expandera tillräckligt snabbt måste man även räkna med de små skogsägarnas tillskottsvirke och disponera tillräckligt med industrivatten. Vattenfrågan är även viktig för det expanderande området med hänsyn till roslagsstädernas tillväxt, fritidsbebyggelse och befintlig industris utbyggnad.

Skulle det kortsiktigt uppstå ett överskott på råvara från skogen i östhammarsområdet bör detta utan svårighet kunna överföras till industrien i Skutskär och Bomhus, som visserligen har egen skogsmark i Uppland men som ändå för en fortsatt och nödvändig utbyggnad behöver tillskott av uttagbar skog från Uppland, för att dessa industrier inte onödigtvis skall tvingas att tränga in på Norrsundsindustriens råvaruområde. Lantbruksstyrelsens skogsägokarta över regionen ger en bild av skogsråvaruläget men även av det aktuella kravet på en utbyggnad av vägnätet, inte minst en snabb utbyggnad av vägsträckan mellan Österbybruk och Gimo.

Hela vårt samhälle har på grund av bl. a. nationell och internationell konkurrens tvingats in i en rationaliserings- och koncentrationsyra, som vi

Interpellation ang. verkningarna av nya skogsindustrier i mälarenregionen och vid upplandskusten

kan beklaga men inte komma förbi och som medför att människorna ofta får vidkännas hårda påfrestningar. För exportindustrien är kampen om de internationella avsättningsmarknaderna hård. Järn-, stål-, verkstads- och skogsindustri är betydande inom regionen och måste räkna med det internationella försäljningsläget. Våra järn- och stålverk har tvingats till koncentration och kvalitetstillverkning, men våra industrierheter är trots detta små i internationella sammanhang, där enheterna kan vara åtta gånger större än våra främsta järn- och stålverk. Inom skogsindustrien möter vi samma krav på koncentration, rationalisering och hänsyn till varje produktionsenhet som ingår i ett företag. Det är endast de stora produktionsenheterna som kan konkurrera med t. ex. Kanadas skogsindustrier och råvarutillgångar.

I SOU 1966:1 framhålls även: »Inom Västeuropa, numera huvudmarknaden för svensk och skandinavisk skogsindustri, väntas inom den närmaste tioårsperioden konsumtion av skogsprodukter öka mycket snabbt. Emellertid kan en fortsatt stigande konkurrens emotses från i första hand Nordamerika, där för närvarande betydande utvidgningar av skogsindustrien genomföras, med en fortsatt minskning av Sveriges marknadsandelar som följd. Innebörden av den ökade konkurrensen är även att Skandinavien alltmer kommer att förlora sin prisledande position och följaktligen i allt högre grad får anpassa sig till priser bestämda av andra länders utbud. Mot bakgrund av ovanstående och med tanke på de internationellt sett höga virkeskostnaderna framstår en intensiv rationalisering av skogsavverkning och virkestransporter som nödvändig för att stärka den svenska skogsnäringens konkurrenskraft på världsmarknaden.»

Förbrukningen av t. ex. massaved har under den senaste tioårsperioden

ökat med ca 50 procent. Värdemässigt äger privata skogsägare 59, bolag 23, domänverket 12 och övriga allmänna ägare 7 procent av våra skogar. För att klara vårt lands arbetskraftsbehov under de närmaste tio åren krävs per år att minst 10 000 årsarbetare från andra länder tillföres vår arbetsmarknad. I denna situation gäller det för vårt land att verkligen planmässigt utnyttja alla våra personella, tekniska, ekonomiska och andra resurser på ett realistiskt och rationellt sätt. Då mälarenregionen anses tillhöra de mest expansiva är det angeläget att samhället i tid söker styra utvecklingen på ett sådant sätt, att den inte blir ett Klondyke med många planlösa felinvesteringar där både naturtillgångar och investeringsresurser slösas bort.

Den situation som uppstått inom regionen genom krav på nya skogsindustrierheter visar att en felinvestering kan äventyra vattenförsörjning och fritidsintressen men jämväl slå sönder förutsättningar för befintliga och andra kompletterande investeringar i industrier och serviceanläggningar. Roslagen får inte göras till ett planlöst gytter för spekulativa intressen utan hänsyn till människor som där skall leva och bo, ha en säker försörjning och kunna få trivsel, rekreation och andra nyttigheter. Olika enheter är sammanknutna och påverkar varandra, och det gäller att se helheten och inte endast detaljen. Föränderlighetens vind är kraftig och snabb. Det gäller för samhällets olika organ att i samråd med ansvarskännande produktiva intressen förebygga nedbrytande och förstörande krafter, men det gäller även att djärvt satsa och ta de styrande initiativ som en dynamisk framtid kräver. Detta kan ske om alla parter lär sig att vi inom Uppland såväl som annorstädes behöver en stark och säker arbetsmarknad vilken kräver stora ekonomiska investeringar, bostäder och arbetskraft. Vi behöver få de

Interpellation ang. arkiv- och beredskapsarbetarnas löne- och anställningsförhållanden

inom regionen befintliga industrierna utbyggda, så att de kan klara den internationella konkurrens de måste anpassa sig till. Dessa industrier blir inte starka genom att produktionskraften splittras på flera enheter inom samma bransch utan genom att de befintliga industrierna får möjlighet att utvidga sin verksamhet. En sådan politik kan skydda de fritids- och rekreationsvärden Roslagen måste ge åt mälarmregionen. En koncentration till redan befintlig skogsindustri innebär att ytterligare förstöring av vatten och luft kan undvikas. Om både samhälle och storindustri förstår sin uppgift gentemot de människor som skall leva och bo i regionen — och det bör de göra — torde väsentliga värden kunna bevaras till glädje för alla parter.

Det måste vara regeringen som nu omedelbart bör ta initiativ för att med till buds stående medel stoppa den planerade förstörelsen av hushålls- och industrivattentillgångarna och en felaktig lokalisering av ny skogsindustri samt utarbeta en vettig och realistisk plan för en hastigt växande region där både människor och produktion måste kunna samsas och trivas.

Med hänvisning till de frågor som redovisats i interpellationen och deras betydelse för Storstockholm, Uppland och regionen, hemställer jag om andra kammarens tillstånd att till hans excellens herr statsministern få framställa följande frågor:

Har regeringen uppmärksammat det allvarliga hot mot vår vattenförsörjning, våra fritids- och rekreationsområden samt befintliga skogs- och andra industriernas försörjning med råvara, kapital, arbetskraft, bostäder etc. som ett godkännande av ny skogsindustri skulle innebära för mälarmregionen och upplandskusten?

Om så är fallet, vilka åtgärder har regeringen vidtagit eller ämnar regeringen vidtaga för att stoppa ytterligare

förening av mälarmvattnet och tillkomsten av ny och obehövlig skogsindustri på upplandskusten, vilken skulle spolia oersättliga naturvärden och trivsel för bygde- och annan befolkning samt skada befintlig skogsindustri och hindra andra för regionen nödvändiga investeringar?

Finns det någon praktiskt utarbetad plan för regionens eller Roslagens utbyggnad och investeringsbehov, som i möjlig mån kan hindra planlös utbyggnad och slöseri med tillgängliga ekonomiska, sociala och kulturella resurser?

Denna anhållan bordlades.

§ 7**Interpellation ang. arkiv- och beredskapsarbetarnas löne- och anställningsförhållanden**

Ordet lämnades på begäran till

Fru RYDING (k), som yttrade:

Herr talman! En rad åtgärder vidtages från samhällets sida i fråga om arbetskraftens rehabilitering. För de handikappade är dessa av stor humanitär innebörd med hänsyn till den psykologiska effekten av att kunna få utföra ett nyttigt arbete och fylla en social funktion i samhället. Därtill kommer vad som säkerligen är minst lika betydelsefullt, nämligen vad detta betyder för dem ur försörjningssynpunkt. För samhällets del träder den arbetsmarknadspolitiska aspekten alltmer i förgrunden.

I det senare sammanhanget kan erinras om den uppmärksamhet man alltmåra ägnat åt den äldre arbetskraftens utnyttjande. I SOU-betänkandet »Arbetsmarknadspolitik» (1965:9) ägnar man ett särskilt avsnitt åt detta problem. Samtidigt som olika utvägar diskuteras om hur man skall främja den äldre arbetskraftens utnyttjande fram-

Interpellation ang. arkiv- och beredskapsarbetarnas löne- och anställningsförhållanden

hålles att det inom pensionsområdet finns vissa förhållanden som kan hindra eller försvåra den äldre arbetskraftens anpassning till arbetslivet. Man rekommenderar därför i detta sammanhang att gällande regler för inkomstprövning av vissa pensionsförmåner underkastas en omprövning.

Medan man sålunda å ena sidan har sådana lovvärda ambitioner, råder å andra sidan förhållanden som starkt kontrasterar häremot, exempelvis ännu gällande bestämmelser som berör löne- och arbetsförhållandena för arkiv- och beredskapsarbetena. Enligt en från kungl. socialdepartementet till arbetsmarknadskommissionen avsånd ämbetskrivelse av den 19 september 1949 får inte summa pension och arbetsinkomst för arkiv- och beredskapsarbetare uppgå till högre belopp än vad som vid oavbruten sysselsättning skulle uppnås genom enbart arbete.

Bestämmelsen fungerar i praktiken på så sätt, att eftersom pensionsbeloppet inte får reduceras med inkomst av arbete utöver pensionen — låter man arbetstiden bli kortare. Den gäller inte bara vid uppnådda 67 år. Den tillämpas lika strikt när det är fråga om exempelvis änkepension. Följande konkreta fall illustrerar verkningarna:

En kvinna som uppbär änkepension, men vars ålder betydligt understiger pensionsåldern, befann sig i en sådan situation att hon måste genomgå arbetsutbildning hos arbetsvärden. Senare blev hon anvisad arkivarbete. Detta gav henne 1 027 kronor i månaden. Tillsammans med änkepensionen på 259 kronor i månaden föreföll hennes situation att reda upp sig. Men då trädde de åberopade bestämmelserna i ämbetskrivelsen av årgång 1949 i funktion. Från arbetsmarknadskommissionen erhöll hon sålunda meddelande om att hon endast kunde få arbete två tredjedelar av eljest normal arbetstid, och arkivarbetet gav henne därefter endast 670

kronor i månaden. Det var i det aktuella fallet inget fel på arbetsförmågan.

Det framgår att här råder en klar diskriminering av en kategori människor i samhället. Övriga pensionärer får sina bostadstillägg reducerade (om de är berättigade att få sådana), om sidoinkomsten överskrider viss nivå. Det extra skatteavdraget reduceras likaså och försvinner om sidoinkomsten är alltför »stor». Men de får i alla fall utöver sin pension förtjäna vad de har möjlighet att förtjäna. Några som helst rimliga skäl för att längre bibehålla de här åberopade bestämmelserna, som berör arkiv- och beredskapsarbetarna, förefaller inte kunna uppletas.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få ställa frågan:

Har statsrådet för avsikt att företa en översyn av bestämmelserna rörande arkiv- och beredskapsarbetarnas löne- och anställningsförhållanden i syfte att undanröja de i denna interpellation påtalade missförhållandena?

Denna anhållan bordlades.

§ 8

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående livränta till vissa personer; och

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66 till Lokaliseringsbidrag och Lokaliseringslån;

från bevillningsutskottet:

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 1, såvitt propositionen angår det promilletal, varmed skogsvårdsavgiften för år 1966 skall utgå; samt

från jordbruksutskottet:

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1965/66, såvitt propositionen avser jordbruksärenden; och

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av stödet till odling av spånadslin och hampa jämte i ämnet väckta motioner.

§ 9

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 30, med förslag till lag om ändrad lydelse av 40 § 1 mom. civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74), m. m., och

nr 31, med förslag till lag med vissa

bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 10

Till bordläggning anmäldes bankoutskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan, att till utskottet från fullmäktige i riksgäldskontoret inkommit framställning angående fortsatt utgivning av otryckta ständsprotokoll.

§ 11

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.09.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 23 februari

Kl. 10.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1

Justerades protokollet för den 17 innevarande februari.

§ 2

Herr förste vice talmannen meddelade, att fröken Bergegren enligt till kammaren inkommet läkarintyg vore sjuk-skriven under tiden den 22 innevarande februari—den 1 nästkommande mars.

Fröken Bergegren beviljades ledighet från riksdagsgöromålen under angivna tid.

§ 3

Föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till lagutskott propositionen nr 30, med förslag till lag om ändrad lydelse av 40 § 1 mom. civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74), m. m.; och

till konstitutionsutskottet propositionen nr 31, med förslag till lag om vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

§ 4

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet en vid utskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan fogad, å bordet vilande framställning från fullmäktige i riksgäldskontoret angående fortsatt utgivning av otryckta ständsprotokoll.

§ 5

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens nästföregående sammanträ-

Rätt för kommun att främja eller driva affärsföretag

de gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

herr *Andersson* i Örebro, till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet angående s. k. förarplatsförsäkring å statens motorfordon,

herr *Lundberg*, till hans excellens herr statsministern angående verkningarna av nya skogsindustrier i mälarenregionen och vid upplandskusten, samt

fru *Ryding*, till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående arkiv- och beredskapsarbetarnas löne- och anställningsförhållanden.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 6

Rätt för kommun att främja eller driva affärsföretag

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 6, i anledning av motioner om rätt för kommun att främja eller driva affärsföretag.

I de likalydande motionerna nr 357 i första kammaren av herrar *Adolfsson* och *Werner* och nr 435 i andra kammaren av herr *Holmberg m. fl.* hemställdes, »att riksdagen i skrivelse till regeringen begär skyndsamt utredning i syfte att göra sådan ändring av kommunallagens 3 § om den kommunala kompetensen och eventuellt nödvändiga följdändringar, att hinder ej möter för kommun att främja eller i egen regi driva ekonomiskt vinstgivande företag».

Utskottet hemställde, att motionerna I: 357 och II: 435 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **HOLMBERG** (k):

Herr talman! Frågan om kommunernas rätt att engagera sig i vinstgivande företag har i hög grad blivit en prin-

cipiell stridsfråga. Även när det kunnat anges mycket goda praktiska skäl för sådan kommunal verksamhet har den motverkats under förklaring att kommunerna inte skall blanda sig i sådant som har ansetts vara ett privilegium för privata företagare. I huvudsak har samma invändning anförts mot en utvidgning av statsdriften till områden utanför den allmänna serviceverksamheten.

Det bör enligt vår mening inte upprätthållas någon principiell åtskillnad mellan kommunal och statlig aktivitet på det ekonomiska området. Däremot är det självklart att praktiska skäl kan vara anledning att reglera vad den ena eller andra samhällsinstansen lämpligen skall syssla med, hur samarbetet skall ordnas instanserna emellan och även hur samarbetet med privata företag skall ordnas.

Motsättningarna med principiell och politisk innebörd i detta avseende tillspetsades när det blev nödvändigt att på något sätt styra lokaliseringen av företag och ingripa på annat sätt för att tillgodose samhällsintressen som privata företagare nonchalerade eller av olika skäl inte kunde göra något åt. De mest extrema företrädarna för privat makt på det ekonomiska området motsatte sig som bekant förststatligande av viktiga naturtillgångar och ville inte veta av någon statlig förädlingsindustri, oavsett hur angeläget det var att göra sådana ingripanden.

Till och med statssubventioner till privata företag för att förmå dessa att medverka i statsmakternas lokaliseringspolitik avvisades.

Då fick också frågan om kommunernas roll ökad aktualitet. För vår del gjorde vi i samband med beslutet om lokaliseringspolitiken år 1964 allvarliga invändningar mot att regeringen underskattade kommunernas roll i fråga om lokaliseringspolitiken. Det är realistiskt, framhöll vi, att räkna med behovet av ökad ekonomisk verksamhet

Rätt för kommun att främja eller driva affärsföretag

från kommunernas sida. Dessa måste anses kompetenta att själva avgöra vad som bör ske, och det finns ingen anledning till misstro mot kommunernas vilja att samverka med instanser på läns- och statsplanet för att åstadkomma en så rationell ordning som möjligt.

Vi hävdade vidare i en motion att till rimliga lösningar borde höra att kommunerna startar egna produktionsföretag. Att kommunerna själva har känt starkt behov av att starta sådana företag och engagera sig på annat sätt för att motverka arbetslöshet, befrämja ekonomisk utveckling inom sitt område i allmänhet och skaffa medel till den kommunala verksamheten även på annat sätt än genom skatter, har tydligt framgått av en mängd tvister och lagändringar, som berott just på en tilltagande tendens av detta slag ute i kommunerna.

Den senaste kommunallagsrevisionen var i betydande grad en anpassning av lagen till en praxis, som kommunerna redan satt i scen. Fastän det bara gått några år sedan dess har det blivit nödvändigt med en ytterligare vidgning av den kommunala kompetensen genom utslag i regeringsrätten. Till dessa hör bl. a. beslut som givit kommunerna rätt att i särskilda fall engagera sig i industriella företag av olika slag. Men det är också bekant att detta inte är någon god metod att reglera en kommunal aktivitet, som alltmer framstår såsom allmänt önskvärd.

Vad som är lagligt eller inte ter sig ofta som ett resultat av slumpen. För det första kan ett avgörande bli beroende av om ett kommunalt beslut överklagas eller inte och för det andra kan också sinsemellan likartade situationer bedömas på helt olika sätt i regeringsrätten. I förarbetena till nuvarande lag anförde sakkunniga som ett exempel, att Hässleholms stad hade medgivits rätt att teckna aktier i hotellrörelse medan de styrande i Leksand inte fått göra detsamma inom sitt verksamhets-

område. Det finns många liknande exempel på hur sinsemellan likartade förslag behandlats helt olika vid avgörandet.

Vad jag nu framhållit är avsett som argument för ett bifall till den kommunistiska riksdagsmotionen i ärendet men jag är inte säker på att det samtidigt också bör tolkas såsom en polemik mot utskottets mening. Det blir kanske först senare klart, om det föreligger någon sådan motsättning mellan vår ståndpunkt och den som utskottet intar. Utlåtandet om vår motion är ett exempel på de många fall, där ett utskott tillråder riksdagen att avstå från vissa föreslagna åtgärder för att i stället avvakta resultatet av en utredning. Men det är också ett av de fall, där det finns anledning att sätta frågetecken för utskottsutlåtandets verkliga innebörd. Det har nu på kort tid inträffat flera sådana fall och jag skall erinra om ett par.

I slutet av förra året fördes i denna kammare en mycket lång debatt om vilken saklig grund som förelåg för vederbörande utskotts tolkning av virkesbalansutredningens direktiv. Numera framstår det ganska tydligt att det var tvivlarna som vid detta tillfälle hade rätt. För en vecka sedan hade bankoutskottet en lika luftig grundval för sitt påstående, att energiutredningens direktiv skulle förplikta till en undersökning av förutsättningarna för ett förstatligande av all energiproduktion.

Vid en annan punkt på dagens föredragningslista får riksdagen ytterligare en erinran om hur osäkert det kan vara med utskottens försäkringar om vad olika utredningar kommer att syssla med. År 1958 avslogs även i denna kammare en motion av August Spångberg under hänvisning till att det ämne som motionären ville ha utrett redan ingick i författningsutredningens uppgifter. Motionen gällde statschefens ställning. I dag är inte någon ledamot av konstitutionsutskottet av den meningen att

Rätt för kommun att främja eller driva affärsföretag

utredningsdirektiven skall tolkas så som utskottet gjorde för åtta år sedan.

Nu förklarar konstitutionsutskottet, med anledning av den motion som här behandlas, att den uppfattning som vi i motionen har givit till känna i fråga om utvidgningen av kommunernas rättigheter kommer att prövas av kommunalrättskommittén. Detta skall enligt utskottets mening kunna utläsas ur de tilläggsdirektiv som kommunalrättskommittén fick år 1965.

Att det inte fanns några sådana avsikter när de ursprungliga direktiven skrevs är helt klart. Vi från vårt håll har nämligen motionerat om saken även före tillkomsten av tilläggsdirektiven, och vi har även på annat sätt försökt driva frågan i rätt riktning, men då hänvisade utskott och regeringsmedlemmar inte till någon utredning, tydligen i insikt om att direktiven inte gav något sådant stöd för en utvidgning av kommunernas kompetensområde eller ens för att denna utredning över huvud taget skulle syssla med den saken. Om det *nu* finns en sådan avsikt, är det en reform som i likhet med många andra har mognat till följd av ett ökat opinionstryck.

På vissa punkter rimmar tilläggsdirektiven bra med det som vi har velat uppnå, men tveksamhet i andra avseenden var anledningen till att vi ansåg oss böra motionera. Jag skall emellertid vänta med mitt yrkande tills jag har fått höra om utskottets talesman vill formulera sin tolkning av direktiven mera bestämt än vad som sker i utskottsutlåtandet.

I tilläggsdirektiven förekommer visserligen en anvisning om att de sakkunniga skall överväga »om det finns anledning att vidga kommunens rätt att driva rörelse då det med hänsyn till allmänintresset och kommunens övriga uppgifter kan bedömas vara ändamålsenligt att verksamheten drives i allmän regi» — och det är enligt vår mening helt riktigt — men där återfinns

också en formulering som kan ge utredningen stöd för att redan från början inta en avvisande hållning till sådan kommunal verksamhet som sker »uteslutande i syfte att erhålla ekonomisk vinst». Det är denna sats som föranleder min skepsis.

Jag frågar nu: Vill utskottets talesman försäkra att denna sistnämnda formulering enligt utskottets mening inte får utgöra något hinder för en saklig prövning av vår framställning inom utredningen?

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Herr Holmberg passade på tillfället att vara förste talare i en debatt i författningsfrågorna som vi skall ha om någon stund och hänvisade till svårigheten att i vissa situationer tolka utredningsdirektiv och framför allt utskottets uttalanden. Han ville att jag här skulle göra en uttolkning av de direktiv som kommunalrättskommittén har fått, men jag tror inte att herr Holmberg verkligen menade allvar, med hänsyn till det sätt på vilket han argumenterade i fråga om den s. k. Spångbergsska motionen i författningsfrågan. Jag skall inte heller nu inlåta mig på någon sådan tolkning. Så sent som 1964 hade vi ju en ingående debatt i frågan och det är riktigt som herr Holmberg säger att först när resultatet av utredningen föreligger kan vi på nytt ta upp saken och komma till klarhet om den tolkning som herr Holmberg nu vill ha. Det tillhör ju inte den vanliga arbetsordningen att ett utskott under pågående utredningsarbete gör några nya uttalanden.

Med hänvisning till vad utskottet har anfört ber jag därför att få yrka bifall till dess hemställan.

Herr HOLMBERG (k):

Herr talman! Men, herr Adamsson, om ett utskott såsom enda argument för

Rätt för kommun att främja eller driva affärsföretag

sitt yrkande om avslag på en motion anför att frågan skall behandlas av en utredningskommitté, borde det väl finnas någon starkare grund än vad som nu är fallet för påståendet att denna utredning verkligen kommer att syssla med ämnet i fråga.

Jag har redovisat vad som i detta fall är anledningen till min skepsis. Jag instämmer i den ena hälften av utredningsdirektiven, som onekligen ger stöd för tanken att utredningen skall ta sig an saken. Men det finns å andra sidan en formulering som går i rakt motsatt riktning, i varje fall till vad vi åsyftar med vår motion.

Det kan inte anses vara någon onaturlig ordning att ett utskott, som vill bygga sin argumentation på vad en utredning kommer att företa sig, åtminstone skaffar litet säkrare besked åt riksdagen huruvida utredningen verkligen har denna uppgift.

Rent allmänt tycker jag att herr Adamssons anförande är släkt med en debatt om kommunernas roll som förekommer då och då och som måste betecknas som en tillbakagång jämfört både med förarbetena till den nuvarande kommunallagen och de progressiva tendenser som blir alltmer förhärskande bland kommunalfolk när det gäller de frågor som vi diskuterar i vår motion. I fråga om bedömningen av kommunernas roll i allmänhet fanns det till och med i regeringsuttalanden, som blev upptakten till 1930 års kommunallagstiftning, större förståelse för kommunernas kapacitet än vad man nu ofta möter. Jag citerar ett yttrande som dåvarande socialministern fällde under en riksdagsdebatt om just dessa spörsmål: »Framför allt håller jag därpå att en kommun i allmänhet är bättre än någon annan, vore det än regeringen, i tillfälle att bedöma vad som är av behov och till gagn för kommunen.» Det är en riktig och generös uppfattning om hur man bör bedöma kommunernas roll.

Framför allt har dock den utredning, som förre riksdagsmannen Erik Fast stod i spetsen för, mycket starkt betonat att man måste förutse en sådan utveckling att kommunernas verksamhet i mycket hög grad blir av helt annat slag än hittills. Det gäller bl. a. kommunernas affärsverksamhet. Utredningen förutskickade därför att den kommunala verksamheten också måste spränga den författningsmässiga ramen.

Utredningen tog även upp till behandling frågan om allmänintresset — som ju spelar en roll i detta sammanhang och gjorde inte alls den åtskillnad, som man nu ofta vill konstruera fram, mellan sådant allmänintresse och kommunala företag som också har ett vinstmoment.

Även kommunallagsrevisionen på 50-talet var en kompromiss. Den innebar betydande framsteg, men påverkades naturligtvis av borgerlig konservatism. Det fördes som bekant från högerens sida en mycket energisk kamp emot hela denna kommunallagsrevision — och hela den utvidgning av den kommunala kompetensen som då skedde, och det avgavs från högerhåll en reservation i kommunallagsutredningen. Men den majoritet som stod för utredningens förslag förutsåg en långt större utvidgning av kommunernas rättigheter än vad som då var möjligt att åstadkomma. Det framgick av utredningens långa lista över vinstgivande produktiva företag som enligt utredningen borde falla inom ramen för kommunernas kompetens men kanske i ännu högre grad av det principiella resonemang som utredningen förde kring saken.

Jag kan inte frigöra mig från den uppfattningen, att herr Adamsson är obenägen att på utskottets vägnar ge ett klart besked om hur utskottet i förevarande fall fattar utredningens direktiv — om dessa verkligen är sådana att enligt utskottets mening den fråga som förts på tal i vår motion också skall utredas.

De kommunala jävsreglerna

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Min förmodan att herr Holmberg inte på allvar förväntade någon tolkning från min sida tycks besannas. Jag såg att han hade en färdigskriven replik till mig i detta avseende och det styrker mig bara i den uppfattning jag tidigare uttalade.

Först sedan kommunalrättskommittén har sin utredning klar är det mera meningsfyllt att diskutera den sakfråga som herr Holmberg berör. Den är ingalunda ointressant, herr Holmberg, inte heller ur min synpunkt, men huruvida den skepsis som herr Holmberg här uttalat, är befogad eller ej, kan först bedömas när utredningen framlagt sitt resultat.

Med detta ber jag ännu en gång att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HOLMBERG (k):

Herr talman! Eftersom det nu är uppenbart att vi inte kan få något klarare besked från utskottets sida ber jag att få yrka bifall till motionen.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 357 och II: 435; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7

De kommunala jävsreglerna

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 7, i anledning av motioner angående de kommunala jävsreglerna.

I de likalydande motionerna nr 363 i första kammaren av herr *Sveningsson m. fl.* och nr 438 i andra kammaren av herr *Magnusson i Tumhult m. fl.* hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om utredning angående kommunallagarnas jävsbestämmelser.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 363 och II: 438 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Sveningsson*, fröken *Stenberg* och herr *Wennerfors*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 363 och II: 438, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om en utredning angående kommunallagarnas jävsbestämmelser.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr WENNERFORS (h):

Herr talman! Konstitutionsutskottets utlåtande nr 7 behandlar jävsbestämmelserna. Motioner i ämnet har väckts av herr *Sveningsson m. fl.* i första kammaren och herr *Magnusson m. fl.* i andra kammaren, vilka i sin hemställan begär en utredning. Utskottsmajoriteten avstyrker denna hemställan med motiveringen, dels att motioner med samma syfte har avlämnats vid 1962 och 1963 års riksdagar, dels att kommunalrättskommittén i ett betänkande behandlat vissa betydelsefulla jävsfrågor. Högerledamöterna i utskottet har reserverat sig och yrkat bifall till motionerna.

Det är huvudsakligen på tre punkter som jävsreglerna i kommunallagarna är bristfälliga, och där en omprövning vore på sin plats. Man kan överväga, huruvida inte för det första de kommunala jävsbestämmelserna borde frigöras från rättegångsbalkens stadganden om domarjäv, huruvida inte för det andra jävsområdet för ledamöter i fullmäktigeförsamlingarna borde inskränkas och huruvida inte för det tredje jävsreglerna för styrelse- och nämndledamöter borde skärpas.

När det gäller den första punkten vill jag framhålla att domarjävets som bekant är utformat främst med tanke på rättsskipningen. Den kommunala verksamheten har en annan karaktär, och inte minst gäller detta den kommunal-ekonomiska förvaltningen. Här gör sig behovet av klarare jävsregler särskilt påmint.

De kommunala jävsreglerna

Vad beträffar jävsområdet för ledamöterna i stads- eller kommunalfullmäktige vill jag framhålla att det för närvarande är vanskligt att avgöra om ett visst avgörande för någon av deltagarna i beslutet berör närstående sådana personer som anges i lagen. Jävsområdet borde kanske därför kunna begränsas till ledamoten och hans familj.

Mot detta kan bl. a. sägas att offentligheten när det gäller fullmäktigeförsamlingarna utgör en viss garanti mot missbruk. Detta argument kan emellertid inte anföras beträffande verksamheten i de kommunala nämnderna och styrelserna, där sammanträdena som bekant inte är offentliga. Enbart detta motiverar en översyn av jävsbestämmelserna, och jag är övertygad om att en sådan översyn skulle leda till förslag om skärpning av bestämmelserna.

En översyn är emellertid ytterligare motiverad av att förhållandena på en del håll är otillfredsställande. Det kan bl. a. nämnas att det förekommer att en ledamot av kommunalnämnden eller drätselkammaren samtidigt är delägare eller på annat sätt intressent i ett fastighetsföretag eller ett tomtexploateringsföretag men ändå deltar i beslut rörande tomt- eller markköp.

Herr talman! Låt mig även få kommentera det av utskottet anförda skälet »att kommunalrättskommittén ingående behandlat vissa betydelsefulla jävsfrågor», såsom det står i utskottsutlåtandet. Det är riktigt att kommittén i ett betänkande ingående har behandlat dylika frågor, men man bör hålla i minnet att kommittén därvid begränsat sig till vissa frågor. Således borde det ha varit möjligt för utskottsmajoriteten att ansluta sig till vår mening, att en översyn av alla dessa frågor skulle kunna företas, speciellt med tanke på den kommande behandlingen av kommunalrättskommitténs förslag.

Herr talman! Mitt anförande utmynnar således i ett yrkande om bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herr *Mag-nusson* i Tumlhult (h).

Herr *JOHANSSON* i Trollhättan (s):

Herr talman! Som reservanternas talesman själv nämnde förekom motioner av ungefär samma innehåll vid 1962 och 1963 års riksdagar. Motionerna avstyrktes av konstitutionsutskottet och avslogs av riksdagen. Det gäller därför för reservanterna att visa att det har hänt någonting efter år 1963, men trots att jag noggrant har läst motionen och nu uppmärksam lyssnade till herr *Wennerfors* kan jag inte finna att motionärerna kunnat andraga något skäl som tillkommit efter riksdagens tidigare behandling av detta ärende.

Det enda nya som man har hänvisat till är kommunsammanläggningarna, som i sin tur skulle leda till att ett färre antal kommunalmän skulle komma att avgöra ärendena. Detta är i och för sig riktigt, men vi har inga erfarenheter av hur kommunsammanläggningarna verkar, eftersom det bara är ett fåtal kommunsammanläggningar som hittills har genomförts. Härtill kommer att man kan räkna med att den juridiska sakkunskapen blir större i dessa kommuner än i de gamla.

Även reservanterna återoppar kommunalrättskommitténs betänkande år 1965. Låt mig därför fästa uppmärksamheten på att kommunalrättskommittén har avisat tanken på ett allmänt ställföreträdarjäv liksom på ett jäv grundat på tvåinstanssynpunkten. Det förefaller mig mycket egendomligt att hänga upp reservationen på detta kommittébetänkande, eftersom meningarna är så skilda.

Herr *Wennerfors* talade om de risker för missbruk som kunde uppstå. Jag fäste mig vid hans formulering »kan förekomma». Men vilka mera framträdande inslag av missbruk har förekommit efter 1963, som skulle ge riksdagen anledning att ompröva sitt ställningstagande? Varken motionärerna eller reservanterna har kunnat visa att det fö-

Landstingsledamots förslagsrätt

rekommit några flagranta missbruk på detta område.

Det egendomliga i motionärernas förslag är att man i ett avseende vill luckra upp jävsbestämmelserna, medan man i ett annat hänseende vill skärpa dem. Resultatet av motionärernas tankegångar skulle bli att vi finge laborera med två jävsbegrepp i kommunerna, ett för fullmäktigeinstitutionerna och ett för styrelser och nämnder. Tanken har tidigare övervägts, men därvid bestämt avisats med den motiveringen att det skulle bli svårt för kommunerna med dessa dubbla jävsbegrepp.

Jag finner sålunda, herr talman, att ingenting nytt har framkommit som skulle göra det motiverat för riksdagen att inta en annan ståndpunkt än den gjorde 1963, och med detta yrkar jag bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Wennerfors begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Sveningsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-pro-

positionen och att kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 8**Landstingsledamots förslagsrätt**

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av motioner angående landstingsledamots förslagsrätt.

Konstitutionsutskottet hade till gemensam behandling förehåft

1) de likalydande motionerna nr 148 i första kammaren av herrar *Ferdinand Nilsson* och *Harald Pettersson* och nr 196 i andra kammaren av herrar *Gomer* och *Jonasson*; samt

2) motionen nr 203 i andra kammaren av herrar *Nyberg* och *Hamrin* i Jönköping.

I förstnämnda motioner hemställdes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om översyn av landstingslagens bestämmelser om kallelse till landstingsmöte och om tid för ingivande av motion till landstingsmöte i syfte att bättre trygga den enskilde landstingsmannens motionsrätt».

I den sistnämnda motionen hemställdes, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan omarbeting av landstingslagen, att rätt att inge förslag till landstingsmöte i praktiken kan tillämpas på samma sätt vid samtliga landstingsmöten som vid oktobermötet, och att förslag därom snarast möjligt föreläggas riksdagen».

Utskottet hemställde, att motionerna I: 148 och II: 196 samt II: 203 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Torsten Andersson* och *Sveningsson*, fröken *Stenberg* samt herrar *Wahlund*, *Hamrin* i Jönköping och *Keijer*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 148 och II: 196 samt II: 203, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om översyn av landstingslagens bestämmel-

ser i syfte att, enligt vad i reservationen anförts, bättre trygga ledamöternas förslagsrätt.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr HAMRIN i Jönköping (fp):

Herr talman! Den fråga som berörs i föreliggande utskottsutlåtande, är kanske inte särskilt stor till formatet, men den har enligt mitt sätt att se icke ringa principiell betydelse. Det är också intressant att konstatera, att man genom två av varandra helt oberoende motionsframstötter kommit att fästa uppmärksamheten på vad det här gäller, d. v. s. oformligheten i nuvarande lagbestämmelser som säger dels att en landstingsledamot har att inkomma med sina förslag senast två månader före ett landstingsmöte, dels att kungörelse om samma möte inte behöver utfärdas förrän fjorton dagar före ett möte. Ekvationen går inte ihop, förutsatt att man verkligen fullt ut vill tillvarata landstingsledamöternas motionsrätt. Har man inte den målsättningen, spelar saken ingen roll, men det förutsätter jag väl ändå att vi alla har denna målsättning.

Nu kan visserligen invändas — alldeles som utskottsmajoriteten gör — att formellt kan förslag väckas när som helst under året och att därmed en garanti föreligger att ingen mannamån sker. Alla som har någon erfarenhet av hur maskineriet på det landstingskommunala planet fungerar, vet emellertid att hänvisningen till denna tidsmässigt obegränsade förslagsrätt är en ganska klen tröst. I praktiken fungerar det hela på det sättet att man ställer in sig på ett bestämt landstingsmöte, och skall då den nyssnämnda tvåmånadersfristen för motionsrätt gälla, medan kungörelsen om mötet kommer först med två veckors varsel, blir situationen ganska omöjlig. Motionsrätten blir mer eller mindre en fiktion.

Herr talman! Motionärerna och reservanterna menar således att en över-

Landstingsledamots förslagsrätt

syn av landstingslagens stadganden på denna speciella punkt i hög grad är påkallad. Vi anser att här föreligger en oformlighet, en skönhetsfläck i landstingslagen, och i konsekvens med den uppfattning jag redovisat, ber jag, att få yrka bifall till reservationen av herr Torsten Andersson m. fl.

Herr NYBERG (fp):

Herr talman! Jag skulle kunna nöja mig med att instämma i vad herr Hamrin i Jönköping har anført, men som motionär i denna fråga vill jag framföra några synpunkter och understryka den motivering som finns för motionerna. Jag betraktar inte heller frågan som stor, men jag tror att den har en viss betydelse för landstingen, om man vill åstadkomma en tillfredsställande organisation av deras arbete.

Helt nyligen har jag kommit i kontakt med problemet genom att det landsting som jag själv tillhör skall ha ett sammanträde den 7 mars för att behandla frågan om valkretsindelningen och frågan om landstingens övertagande av mentalsjukvården. Kallelsen till detta landstingsmöte utgick den 14 februari, dvs. tre veckor före landstingsmötets hållande. Det är inte något att säga om den saken; det står i full överensstämmelse med landstingslagen, men det har dock aktualiserat frågan om förslagsrätten till landstinget för landstingets ledamöter. Jag hade själv övervägt att framställa vissa motioner vid detta landstingsmöte, men på grund av landstingslagens bestämmelser om en motionstid på två månader var detta inte möjligt.

Nu kan man visserligen på annat sätt aktualisera frågor i samband med ett landstingsmöte, även om kallelsen utgår mindre än två månader före mötets hållande. Man kan t. ex. ta upp en fråga interpellationsvägen. Detta leder emellertid inte till samma resultat; det kan inte bli en realbehandling av det

Landstingsledamots förslagsrätt

ärende som man på så sätt aktualiserar.

Jag förmodar att samma problem som jag omnämnt från mitt eget landstingsområde också har uppstått för en del andra landsting, när de nu skall sammanträda för att behandla frågan om mentalsjukvården. Man kanske sålunda är förhindrad att ta upp olika önskemål på grund av den alltför långa motions tiden.

Från utskottets sida har invänts att sist a motionsdagen två månader före landstingsmötet är en ordningsregel för att säkerställa beredningen. Det är i och för sig riktigt. Det är också riktigt att det i praktiken finns en motionsrätt som sträcker sig över hela året. Men den kan inte utnyttjas på ett rationellt sätt, eftersom ingen vet när ett ärende kommer upp till behandling. Det kan dröja bortåt ett år innan en motion som framställts vid ett landsting tas upp till behandling i förvaltningsutskottet och sedan behandlas av tinget, och ärendet kan då ha förlorat sin aktualitet. Man vill givetvis att ett ärende skall behandlas så snabbt som möjligt.

Vi har i motionerna diskuterat olika utvägar för att lösa denna fråga. Man kan t. ex. i oktober månad, då man enligt lag skall ha ett sammanträde, bestämma dagarna för sammanträdena under det följande året, t. ex. ett landstingsmöte var tredje månad. Men det är naturligtvis mycket svårt att i praktiken tillämpa en sådan ordning, eftersom man inte vet vilka ärenden som kommer att aktualiseras. Det är inte praktiskt möjligt att handla på samma sätt som t. ex. i stadsfullmäktige eller fullmäktigeförsamlingar, där man i vissa fall på förhand bestämmer vilken dag i vissa månader som sammanträdena skall hållas. Man kan också bestämma att kallelserna skall utfärdas minst två månader i förväg. Då får man alltså även rätt att väcka motioner inom denna tid. Men även detta kan

stöta på vissa svårigheter. Det bästa vore väl att man gick in för att ha en förkortad motionstid eller att man kanske inte hade någon bestämd tidpunkt för motionsrätten. Det är att märka att Svenska landstingsförbundet har varit inne på denna möjlighet i ett remissyttrande. Jag tror att man kanske får gå in för en sådan anordning. Man bör ändå kunna hinna med beredningen av landstingsärendena, eftersom man ju enligt de nya bestämmelserna, åtminstone om man tar hänsyn till den nya landstingslagens andemening, bör hålla sammanträde med landstingen med kortare mellanrum än hittills.

Utskottet säger också att man vill vinna erfarenheter av den nya lagens tillämpning. Det är naturligtvis i och för sig riktigt. Men jag vill framhålla att de erfarenheter, som redan har vunnits, tyder på att här föreligger en oformlighet som man på något sätt borde kunna komma till rätta med.

Jag tycker alltså, herr talman, att man redan nu borde kunna besluta om en översyn av landstingslagen för att få till stånd en mera effektivt arbetande landstingsorganisation. Det var ju detta som var meningen med de ändringar av landstingslagen, som vi beslutade förra året.

Jag vill alltså, med det anförda, herr talman yrka bifall till reservationen.

Herr HENNINGSSON (s):

Herr talman! När man studerar denna fråga kan man faktiskt först få det intrycket att, såsom sades av herr Hamrin i Jönköping, här har begåtts en lapsus i något avseende, att man här gjort sig skyldig till ett förbiseende. Men om man gör sig besvär med att tränga in i problemet litet mera, kommer man ganska snart underfund med att man här har att göra med en helt annan problematik än man först trodde det var fråga om.

Det är fullständigt klart att den nya landstingslagen skapades för att ge

Landstingsledamots förslagsrätt

landstingsmännen större möjlighet än tidigare till ett direkt inflytande på landstingens verksamhet. Man kan då inte komma ifrån att det uppstår vissa svårigheter. Med den nya lagen vill man ge landstingen rätt att kalla till sammanträden med kort varsel. Herr Nyberg säger visserligen att man redan i oktober kan bestämma när man skall ha de kommande mötena. Men jag tror att herr Nyberg vid närmare eftertanke skall finna, att detta har ganska många aspekter och skulle vålla svårigheter som det kanske inte alltid är så lätt att bemästra. Möjligheterna att anpassa verksamheten för landstingen bör ha rätt stor betydelse. Det är detta man i den nya lagen har velat främja. Om man utsträckte kallelsetiden, så att man hade två månader på sig, skulle det bli sammanfallande tider. Men det tror jag inte man vill, och i den utredning som föregått lagens införande var man säkerligen betydligt mera på det klara med dessa problem än vad det ser ut nu. Man såg ingen möjlighet att förena den korta kallelsetiden med en bestämd motionstid. Det är väl ingen som vill göra gällande, att man, om man har så kort kallelsetid som 14 dagar, också skulle kunna göra den erforderliga beredningen av motionsförslag. Man är nog på det klara med att det inte är möjligt.

Därtill skall man lägga märke till att om det gäller en fråga av synnerlig vikt, äger landstinget ta upp den frågan på sitt möte, om den väckts första dagen mötet är samlat. Påståendet att man inte har möjlighet att få frågan förelagd landstingsmötet håller således inte riktigt. Anser landstinget frågan vara av synnerlig vikt kan man själv besluta att ta upp den.

Jag tror också att landstingsmännen får göra sig besväret att ändra sitt sätt att handla, eftersom ju lagen har blivit ändrad. Under åren har vi varit vana vid att lämna in våra motionsförslag i augusti — i varje fall före den

15 — varefter de behandlats på mötet i oktober. När vi nu fått den ordningen att ett landstingsmöte kan kallas vid en helt annan tid på året tycker jag, att det måste vara fullt naturligt för landstingsmännen att tänka på att de kan lämna in motioner precis när de finner det lämpligt. När vi bedömer att vi vill motionera i en fråga kan vi skriva motionen och skicka den till landstinget, varpå den kommer att behandlas på det möte som inträffar två månader efter inlämnandet. Man kan inte begära att tiden skall avkortas ytterligare. Vi vet själva hur pass lång tid det tar, om man vill ha en fråga på remiss i något avseende. Från den synpunkten tror jag det inte är lyckligt att avkorta tiden.

Herr talman! Slutligen vill jag i viss mån bestrida vad som här tidigare sagts om att erfarenheten redan har visat, att tvåmånaderstiden är till förfång. Det är rätt underligt om man redan fått en sådan erfarenhet, därför att den nya lag som vi nu arbetar efter faktiskt trädde i kraft den 1 januari 1966. Efter denna korta tid är det nog litet tveksamt om man kan säga, att vi har fått en erfarenhet som klart visar att det bör ske en ändring.

Det är möjligt att man på denna väg inte når vad man önskade, nämligen att ge landstingsmännen större möjligheter till inflytande, men jag kan försäkra att om det skulle visa sig att denna paragraf i sin nuvarande utformning verkligen är till förfång, så skall det inte finnas motstånd på något håll mot att skapa möjligheter för landstingsmännen att göra sitt inflytande gällande. Detta är vi fullständigt överens om. Men vi tycker inte att vi har anledning att ingripa med den ringa erfarenhet vi har och då vi är klart medvetna om att det föreligger mycket stora svårigheter att få en annan ordning som i alla avseenden är tillfredsställande.

Herr talman, jag vill med detta yrka

Statschefens ställning

bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Herr NYBERG (fp):

Herr talman! Jag tackar utskottets talesman för att han sade att om man skulle stöta på några bestämmelser som är till förfång för landstingsmännen, så skall det inte möta något motstånd att genomföra erforderliga ändringar. Jag tror att vi rätt snart kommer i den situationen att sådana ändringar måste ske.

Utskottets talesman sade också, att man ännu inte har hunnit få några erfarenheter av hur lagen verkar. Jag har i mitt tidigare anförande framhållit att sådana erfarenheter redan har vunnits, t. ex. i mitt eget hemlän, där det helt enkelt varit omöjligt för landstingsmännen att framställa några förslag före den 7 mars, då landstingsmötet skall hållas. Man kan visserligen säga att ärenden av synnerlig vikt kan tas upp till behandling, men detta är en ganska påtaglig begränsning. Dessutom skall kallelsen till landstingsmöte uppta en förteckning över de ärenden som skall behandlas, vilket naturligtvis också medför att ett ärende som väckts inom en kortare tid än två månader före sammanträdet kan komma för sent för att bli uppfört på denna förteckning.

Jag tycker, att man något skulle kunna utsträcka den tid inom vilken kallelse till ett landstingsmöte skall ske men däremot minska den tid före vilken motioner skall kunna väckas. Frågan är inte svår att lösa bara viljan finns, och jag tror också att den måste klaras av inom de närmaste åren.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hamrin i Jönköping begärde emellertid

votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Torsten Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hamrin i Jönköping begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 108 ja och 82 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 9

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 9, i anledning av motion om utgivande av en riksdagens författningssamling m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 10**Statschefens ställning**

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 10, i anledning av motioner angående statschefens ställning.

I de likalydande motionerna nr 1 i första kammaren av herr *Lennart Geijer m. fl.* och nr 2 i andra kammaren av fru *Eriksson* i Stockholm m. fl.

Statschefens ställning

hemställdes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att i samband med det fortsatta utredningsarbetet i författningsfrågan en parlamentarisk utredning tillsättes för att utreda statschefens ställning i en parlamentarisk demokrati och därvid även pröva frågan om en i demokratisk ordning vald statschef i ett republikanskt statskick».

Utskottet hemställde, att motionerna I:1 och II:2 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Georg Pettersson, Damström, Erik Olsson, Dahl, Sörlin, Adamsson och Henningsson*, fru *Thunvall* samt herrar *Johansson i Trollhättan* och *Mossberg*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I:1 och II:2, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning rörande statschefens ställning i en modern parlamentarisk demokrati.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Debatten beträffande detta utlåtande må omfatta jämväl konstitutionsutskottets utlåtanden nr 11, 12 och 13, men yrkanden rörande sistnämnda utlåtanden framställs först sedan desamma föredragits.

Sedan utskottets hemställan i utlåtandet nr 10 föredragits anförde:

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Då frågan om statschefens ställning i en modern parlamentarisk demokrati för åtta år sedan var föremål för riksdagens behandling, var anledningen en motion i ärendet av 24 socialdemokratiska ledamöter, till vilka jag hörde. I motionen hemställdes att man genom tilläggsdirektiv till den sittande författningsutredningen skulle få till stånd en förutsättningslös utredning av frågan. Utredningen borde enligt vår mening pröva statschefens ställning,

som det klart uttrycktes i motionen, »oavsett om den bygger på ärftlighet eller demokratiskt val».

Att utreda statschefens ställning låter sig enligt mina bedömanden svårligen göra under sådana förutsättningar utan att man kommer in på statsskicket. När det gäller författningsfrågan i dagens läge är det ur både motionärernas och riksdagens synpunkt att beklaga att riksdagen 1958 inte biföll motionen. I utskottet reserverade sig då de i riksdagen kända republikanerna herr Spångberg, som för övrigt var huvudmotionär, herr Dahl och herr Svensson i Ljungkile för bifall till den föreliggande motionen.

Man kan givetvis ha delade meningar om och diskutera riktigheten av utskottsmajoritetens uttalande, enligt vilket en sådan utredning föll inom den sittande författningsutredningens redan givna uppdrag. I varje fall hade icke författningsutredningen den vida ram som motionärerna syftade till. Det är riktigt att författningsutredningen i sitt år 1963 avgivna förslag till ny regeringsform berörde statschefens ställning, som man visserligen ej haft i uppdrag att utreda men som man icke kunnat undgå att beröra när man i utredningen valt formen med en total grundlagsrevision.

Förslaget framlades i utredningen utan någon diskussion av statsformen. Det grundlagsstadgande, som nu ålägger riksdagen att välja nytt konungahus därest det regerande utslocknar på manssidan, skall enligt författningsutredningen ersättas med en bestämmelse som endast föreskriver att riksdagen i den angivna situationen skall utse ny statschef. Utredningen framhåller att ett sådant stadgande icke prejudicerar i någon riktning utan ger frihet att välja mellan monarkiskt och republikanskt statsskick. Frågan om statsskicket står därigenom öppen i en sådan situation som jag nämnde. Personligen har jag svårt att tänka mig att riksdagen då skulle ge någon i uppdrag att söka kan-

Statschefens ställning

didater till den svenska kungatronen, såsom skedde i början av 1800-talet.

Herr talman! Bara ett par ord om ärfthigheten för det högsta ämbetet i vårt land. Är slumpen lycklig kan statschefen, som nu är fallet, i förtjänst och skicklighet motsvara högt ställda krav. Är den däremot olycklig kan riket i spetsen få den rena undermåligheten.

De nya formuleringarna i författningsutredningens förslag till en ny regeringsform är i och för sig väsentliga och markerar i princip ett helt annat författningsideal än det monarkiska. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet härpå.

Herr talman! Det har om det engelska statsskicket sagts att det är republikanskt till sin sinnesförfattning och monarkiskt till statsförfattningen. Skulle monarken göra det minsta försök att rida spärr mot regeringens och parlamentets vilja, vore statschefens och monarkiens öde beseglat i England.

Även i vårt land kan man med ett sådant betraktelsesätt tala om en republikansk monarki. Ingen har i den aktuella debatten riktat kritik mot den nu sittande statschefens ämbetsutövning. För den flärdfrie och plikttrogne man, som i kraft av grundlagens bud för närvarande utövar statschefens funktioner, finns det tvivelsutan en både allmän och uppriktig sympati och högaktning både inom riksdagen och ute i vårt folk — det vill jag gärna understryka i denna debatt.

Men det är inte detta frågan gäller. I den aktuella författningsdebatten och de pågående förhandlingarna kring dess lösning har författningsutredningens förslag utsatts för hård kritik, och efter vad som framkommit kan dess förslag på viktiga punkter inte läggas till grund för en lagstiftning.

Jag skall inte nu gå närmare in på dessa ting — det kommer andra talare att göra. Jag vill emellertid påpeka att den förödande kritiken inte minst riktats mot utredningens förslag i vad det avser

statschefens ställning i en parlamentarisk demokrati, detta framför allt därför att utredningen på vitala punkter föreslagit att kungens makt skulle öka jämfört med vad som är fallet enligt nu gällande formella bestämmelser i grundlagen. Bl. a. har professor Herbert Tingsten på denna punkt framfört en kraftig kritik.

Enligt mina bedömanden är kritiken mot författningsutredningens förslag i vissa avseenden orättvis, i så måtto att utredningen enligt sina direktiv inte haft att förutsättningslöst pröva de principiella frågorna rörande statsskicket. Utredningen har sålunda inte kunnat gå till botten med problemen om såväl statsskicket som statschefens ställning i en parlamentarisk demokrati.

Jag skall emellertid — som jag nämnade — inte i detalj gå in på dessa spörsmål utan överlåter åt andra talare att ta upp de statsrättsliga frågorna härvidlag. Jag vill endast fästa uppmärksamheten på att det är främst tre avsnitt som kräver belysning: frågan om regeringsbildningen, frågan om vem som skall bestämma om riksdagsupplösning samt frågan om hur besluten skall fattas i regeringen. Som statsministern framhållit borde vi oavsett principiell inställning till frågan om monarki eller republik kunna vara överens om att dessa tre frågor, som alla berör statschefens ställning, kräver noggrann analys, innan en författningsreform genomförs.

Att utskottsmajoriteten förbigår dessa centrala problem med argumentet att deras behandling försenar en författningsreform är minst sagt uppseendeväckande. Problemet kan inte förbigås såvida man inte har den inställningen, att händelserna själva skall få bestämma logiken och att man först i det psykologiska ögonblicket skall dra den praktiska slutsatsen — då men inte förr skall man på allvar ta itu med frågorna. Jag vet inte om det är en dylik inställning som döljer sig bakom utskottsma-

Statschefens ställning

joritetens skrivning, att utskottet inte finner skäl för något riksdagens initiativ i frågorna om statschefens ställning. Det var i varje fall inte utskottets inställning år 1958.

Utskottets avstyrkande av kravet på en skrivelse till regeringen skedde då under hänvisning till att en förutsättningslös utredning av frågan enligt utskottets bedömning föll inom författningsutredningens redan givna ram. På denna punkt hade ledamöterna Spångberg, Dahl och Svensson i Ljungkile en annan uppfattning. Om behovet av en utredning syntes emellertid vid detta tillfälle alla ledamöter av utskottet vara överens.

Nu har utskottsmajoriteten med lottens hjälp ändrat mening. Reservanterna står emellertid fast vid behovet av en sådan prövning, som utskottet förutsatte år 1958. Detta skall givetvis ses i belysning av att författningsutredningens helt genomkritiserade betänkanden — jag citerar reservanterna — »ger en helt otillräcklig belysning av den därmed förenade problematiken».

Man uttalar öppet och klart att man kräver en sådan utredning av statschefens ställning, som åsyftades i motionerna till 1958 års riksdag. Reservanterna understryker därmed kravet i dessa motioner på en prövning av statschefens ställning, oavsett om denna bygger på ärftlighet eller på demokratiska val, och ansluter sig därmed helt till syftet med den vid årets riksdag väckta motionen i ämnet.

Såsom jag redan framhållit låter det sig svårligen göra att förutsättningslöst utreda statschefens ställning utan att komma in på statsskicket. Det blir i denna fråga sedermera riksdagens sak att ta ställning till utredningsresultatet.

Med det anförda hemställer jag, herr talman, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 1 och II: 2 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning rörande statschefens ställning i en modern parlamentarisk demokrati. Jag

yrkar med andra ord, herr talman, bifall till reservationen av herr Georg Pettersson m. fl.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Den motion vilken har väckts av 34 socialdemokrater i bägge kamrarna har givit ett eko, som egentligen gör det onödigt att förklara vad som är den verkliga avsikten med den. Det har stått helt klart för såväl svensk som utländsk press och har klargjorts i intervjuer i radio och TV i vårt land och i många andra länder i Europa, att det väckts en motion, som i realiteten syftar till en utredning av statschefens ställning med medtagande även av det alternativet, att statschefen väljes på ett demokratiskt sätt i ett republikanskt statsskick.

Mot denna bakgrund är utskottets diskretion rörande. »Republik» är ett fult ord, som man över huvud taget inte vill nämna. Men man kan också peka på att utskottet inte gärna vill begagna ordet »monarki». Jag tror inte heller att utskottets ledamöter egentligen gör många dagsverken för monarkifrågan.

Men bortsett från denna diskretion med undvikande av ord, vars innebörd man inte vill gå in på, är jag mycket tillfredsställd med skrivningen i det utlåtande som med lottens hjälp blivit reservation.

Hela utskottet vill inte, såsom herr Adamsson framhöll, stå för den mening vilken riksdagen år 1958 tydligen var beredd att godkänna, nämligen att en utredning skall företagas även av statschefens ställning. Riksdagsmotionerna i detta ämne år 1958 liksom år 1962 avvisades med hänvisning till att denna fråga redan är under utredning, och ingen ledamot av denna kammare syntes vara upprörd över att så skedde. Men i dag vill man inte vara med om detta.

Jag skall uppehålla mig vid ett par iakttagelser som jag har gjort under den tid som gått, innan motionen har

Statschefens ställning

nått fram till kammaren. Det är allmänhetens och pressens nästan totala uppslutning kring tanken på att även de befogenheter som tillkommer landets högsta ämbete skall klarläggas i den utredning som skall lägga fram förslag till en ny författning. Det är vidare att det praktiskt taget inte har yttrats något till principiellt försvar för monarkien. Det måste ha skett en betydande åsiktsförskjutning här i landet, som jag finner det lättvindigt att se bort ifrån. Det är att sticka huvudet i busken att säga: »Alla tycker så här, och vi behöver inte få frågan närmare belyst.»

Bakom motionen står ju en grupp genomsnittsriksdagsmän från det socialdemokratiska partiet. Det är ingen extremistgrupp, det är ingen ungdomskedja som är ute och leker på planen, och det är inte heller några intellektuella testuggare; det är faktiskt vanliga riksdagsmän ut det socialdemokratiska partiet. Kanhända är det just därför som man i viss mån har tillmätt denna motion litet större tyngd än man har gjort ibland tidigare.

Sydöstra Sveriges Dagblad säger att det är fråga om en rad känsliga människor som inte kan sova lugnt på nätterna och radikaler som är för gamla för att bli sexualradikaler. Kanske denna karakteristik också stämmer; i varje fall är det ingen liten grupp som opererar och som konungariket Sverige behöver vänta sig några attentat ifrån.

Låt mig konstatera att någon rojalistisk opinion inte finns i vårt land men väl en 99-procentig uppslutning kring kung Gustaf Adolf. Man hyser beundran för hans yrkesutövning, han är älskad som person. Situationen kan uttryckas med Dala-Demokratens ord: Majoriteten är inte monarkistisk men nöjd med den nuvarande kungen. Även Dala-Demokraten, som yttrar detta och som har fått ord om sig att ha respekt för det nuvarande styrelseskicket, säger emellertid att en utredning om statschefens ställning i och för sig är befogad.

Sydöstra Sveriges Dagblad, som kan-

ske är den enda tidning som vid sidan om invektiv mot motionärerna fört ett principiellt resonemang om monarkien, skriver i alla fall att »ingenting hindrar att frågan om monarki och republik utreds av en särskild kommitté».

Gefle Dagblad menar, att det när statschefens befogenheter fastställts, vilket tidningen anser bör ske, »är egalt om det sitter en kung eller en president på Stockholms slott». Detta säger alltså den press, som man närmast skulle räkna som konservativ.

Helsingborgs Dagblad anser att komplexet visst kan utredas, även om tidningen i nästa mening betecknar republikfrågan som hämtad från det socialdemokratiska vaxkabinetet, var nu detta kabinett ligger; jag har inte sett det. I vaxkabinett brukar man förvara sådant som funnits tidigare och inte framtidsplanerna.

T. o. m. Svenska Dagbladet har anfört »att författningsutredningens sön-derskjutna konstruktion inte kan läggas till grund för beslut»; det anser tidningen ligga i öppen dager. Den är alltså inte heller främmande för att här fortfarande finns en del att utreda.

De mest positiva uttrycken för monarkitrohet kommer naturligtvis från högern. Den är det enda parti som klart har sagt ifrån: »Vi försvarar monarkien» — och så herr Ohlin, förstås, men inte hans parti i övrigt.

Högerns partiledare har i en dansk intervju yttrat, att »högern ensam står orygglig på monarkiståndpunkten». Svenska Dagbladet har sagt följande något metafysiska s. k. tänkvärda ord: Sverige och det svenska kungahuset förkroppsligar gemenskapen inom folket och mellan dess släktled. — Här behövs kanske en paus för att tänka efter vad det betyder.

Sydsvenska Dagbladet har ansett, att monarkien har gett utvecklingen en djupdimension; det är också så där djupt tänkt. Annars har mycket få sådana blommor presterats.

Går vi till den liberala och socialde-

Statschefens ställning

mokratiska pressen, finner vi, att den har tagit upp en allvarlig författningsdiskussion och i stort sett menar, att en utredning i enlighet med motionens krav borde ske. Låt mig ta några stickprov.

Dagens Nyheter, den ledande liberala tidningen, har sagt: I själva verket fick de problem som berörts i motionen en alltför knapphändig belysning i författningsutredningen, som inte arbetade med alternativa lösningar. Det vore av betydande intresse om den föreslagna utredningen finge ta upp en förutsättningslös och inträngande diskussion om vilka önskemål och krav som skall ställas på statschefsuppdraget och vilken lösning som med hänsyn härtill kan te sig som den mest lämpliga. Expressen, som är den största liberala tidningen, anser att monarkien blivit i hög grad otidsenlig och menar, att utredningskravet bör bifallas.

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning har i mycket intressanta artiklar i författningsfrågan bl. a. sagt: Det känns som en befrielse att frågan om republik äntligen förts upp på riksdagens dagordning. Göteborgs-Tidningen skriver: Kungahuset är en kvarleva från ett samhälle med annan struktur än dagens. Ytterst få skäl talar för att en sådan paradox som en konstitutionell monarki konserveras för tid och evighet. Upsala Nya Tidning säger: Vare sig i fråga om parlamentarismens inskrivande i grundlagen eller i fråga om monarki—republik behöver ett utredningsförfarande föranleda några invändningar.

Socialdemokratiens press har debatterat författningsfrågorna ganska grundligt. Bl. a. Stockholms-Tidningen, Aftonbladet och Folket har klart och starkt argumenterat för krav på republik men främst för en utredning, som klarlägger, hur statschefen skall fungera. Ny Tid anför: Alltför länge har kravet på republik trängts undan. Folkbladet, som utges i Västerås: Det är nöd-

vändigt att dessa centrala frågor blir föremål för en grundlig utredning. Västgöta-Demokraten: Hela författningsfrågan ligger i stöpsleven. Den kan inte lösas utan att man tar ställning till statschefens status. Västerbottens Folkblad anser att man behöver ett statligt utredningsmaterial. Folket, Östra Småland, Östergötlands Folkblad menar att en utredning bör göras, och de betecknar bl. a. högerns uppslutning kring monarkien som ett uttryck för att de konservativa krafterna inte hinner med i den moderna tidens utveckling. Dagbladet tillstyrker utredning, då författningsutredningen endast mumlade om statschefens roll.

Arbetarbladet, som ägnat frågorna mycket klarläggande artiklar säger: Vi ser gärna att en övergång till republik sker men också att det blir under förhållanden, som inte söndrar nationen och får till följd en minskning i framstegstakten.

Detta var alltså några exempel på den starka pressopinion som klart sett att man inte kan skriva en framtida författning utan att utreda statschefens ställning, vilket tidigare inte skett invändningsfritt.

Parlamentarismens inskrivande i grundlagen har varit utgångspunkten för kravet. Man har alltså accepterat parlamentarismen, när man kommit fram till att statschefens ställning bör utredas. Det är egentligen bara utskottet, som anser att statschefens ställning inte behöver utredas. När hela författningsfrågan i övrigt penetreras anser utskottet tydligen att statschefens funktion kan lämnas åt sidan som ett slags skyddad verksamhet. Utskottet gör en egendomlig nedklassning av statschefens roll och reducerar den till tekniska problem. Kungens roll vid tillsättande av regeringschef, utnämnannde av statsråd, upplösning av riksdagen, förordnande om nyval — allt detta anser man vara tekniska problem. De herrar, några stycken från varje parti, som

Statschefens ställning

träffats och resonerat för att få hyfs på valsättet, anses tydligen kunna klara detta — jag skulle tro när de tar på galoscherna vid paraplystället ute i farstun. Utskottet påstår för övrigt — och det är något som jag förvånas över — att statschefens ställning i fjol var föremål för utredning och överläggningar. Man menar tydligen att det var en utredning och att överläggningar i denna lilla grupp är helt tillräckliga — i den mån man över huvud taget behöver resonera om frågan. Frågan bör enligt utskottets uppfattning behandlas internt i gruppen. Detta tarvar en förklaring. Bland dem som står på dagens talarlista finns ju några som har tillhört den där lilla utsökta gruppen.

Det kan vara onödigt att utveckla frågan mer. Herr Adamsson har redogjort för dess tidigare behandling och för den reaktion som har kommit på författningsutredningens förslag. Det behövs kanske inte att man — förutom det som redan är återgivet i utskottsutlåtandet — ordar mer om det.

I debatten 1958 accepterade man alltså att frågan skulle utredas, accepterade därför att som man sade, den redan var under utredning. I den debatten höll den ärade vice talmannen von Friesen ett kåseri i frågan, och det var verkligen värdigt det Grönköping som lever med — jag höll på att säga Jönköping. När frågan om att utreda statsformen kom på tal och även republiken då nämndes, utbrast han som om det hade gällt en etikettsfråga emfatiskt: »Mina damer och herrar, så förfar man bara inte! Det måste bli krig först eller stor spänning mellan monark och folk, innan man tar upp en sådan fråga.»

Herr Svensson i Ljungskile, som vid den tidpunkten representerade folkpartiet och i republikfrågan intog en mycket positiv ställning, gjorde ett mycket intressant inlägg i diskussionen. Han hade en helt annan uppfattning. Han menade tvärtom att denna fråga liksom andra i vårt land skall lösas i laga

ordning som han sade. Jag är helt av herr Svenssons i Ljungskile mening, att det bör ske utan hets mot enskilda personer, utan kryperi, utan förnedrande förföljelse eller demonstrationer. Jag har blivit allt mer övertygad om att en sådan utveckling också är på väg. Vi är på väg emot en tid, då man är beredd att acceptera en förändring av statsskicket även då det gäller statschefen. Jag är därför helt övertygad om att man i tid bör göra en utredning om under vilka betingelser förändringar kan ske och vad som kommer att hända, om man förändrar statsskicket — om man eventuellt skall ha en republik eller en monarki. Det kan framgå om man utreder frågan som en del av författningsfrågan i övrigt.

Jag är för resten inte ensam om den uppfattningen. Det har visat sig att ungdomarna både i centern och folkpartiet uttalar sig bestämt för republik. De vill inte ens avvakta utredningen, utan de är redan nu inställda på att ett framtida statsskick bör bli republikanskt. Denna inställning har också en mycket stor grupp intellektuella i alla partier och en stor grupp industrifolk. Det är den reaktion jag har mötts av under den här tiden.

För att återgå till den tidigare debatten 1958 så gjorde då herr Håstad i kammaren — som alltid ytterst intressant att höra — ett intressant inlägg i debatten. Han gjorde en tillbakablick på Sverige och dess kungar, och han sade, att det är ingen risk i Sverige att kungamakten urartar, för vi har ett korrektiv — det heter avsättning. Det blir drastiskt och cyniskt på något sätt, när de borgerliga partierna skall tänka i den här frågan. Man har inte mognat så mycket, att man kan räkna med lagligt reglerade förändringar utan personmotsättningar och utan drastiska åtgärder. Det behövs tydligen ytterligare debatt för att tankarna skall mogna även på borgerligt håll.

Vi har haft förmånen av ett annat

Statschefens ställning

korrektiv mot en för stark kungamakt nämligen genom att vi har haft en monark som med stora insikter i parlamentarism har följt med utvecklingen och för länge sedan har passerat de tankegångar som legat till grund för den nuvarande författningen. Men skall detta vara ett skäl för oss att inte ändra författningen, detta att monarken själv är modernare än författningen? Det bör i varje fall inte hindra oss att utreda frågan. Det kan vara ett skäl mot utredning för de människor som resonerar så, att eftersom utvecklingen har varit lugn och monarken är klokare än författningen — monarken är klokare än de flesta — är det ingen risk. Tror man att den utvecklingen kommer att fortsätta under de närmaste hundra åren, så har man rätt att anse att frågan inte behöver utredas. Men kan man inte med lugn se fram mot den kommande hundraårsperioden och tror att dessa betingelser borgar för lika lugna förhållanden under hela denna tid, så kan man inte krypa undan kravet på en utredning.

Utskottsmajoriteten räknar tydligen kallt och cyniskt — liksom herr von Friesen — med det korrektivet att oro och spänning skall uppstå mellan folk och monark, eller att ofred ute i världen skall bli en förutsättning för de förändringar som redan nu har starka sympatier bland vårt folk.

Socialdemokratien har en helt annan inställning till alla problem, även till detta problem. Vi vill inte ha våld, förföljelse, upplopp eller demonstrationer för att kunna ändra på förhållandena. Vi vill se en förändring under laga former, som herr Svensson i Ljungskile sade. Därför vill vi ha en utredning i författningsfrågan och skriva en författning utan de förbehåll som talesmännen för de borgerliga partierna tydligen vill ha. Vi vill ha en modern parlamentarisk demokrati, och vi vill därför ha en utredning som inte bara tar sikte på att bevara nuvarande för-

hållanden utan som även ger en klar belysning av det alternativ som finns dolt i motionens yrkande, nämligen alternativet med en statschef vald på demokratiskt sätt och ett republikanskt statsskick.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr förste vice talmannen von FRIESEN (fp):

Herr talman! Fru Eriksson i Stockholm har varit vänlig att erinra om den debatt som ägde rum den 16 april 1958 under A-riksdagen. Hon har alldeles rätt i att hon och jag hade ett mycket animerat meningsutbyte i denna fråga; jag minns att fru Eriksson karakteriserade mig som en salongsbolsjektiv som dock var starkt fångad i borgerliga fördomar. Jag medger gärna, fru Eriksson, att jag nog inte var riktigt snäll mot fru Eriksson heller, men jag skall inte upprepa vad jag sade vid det tillfället. Denna debatt blir ju en fortsättning, parlamentariskt sett, på 1958 års debatt; så värst mycket har inte inträffat sedan dess.

Jag måste säga att den av fru Eriksson och en hel del andra socialdemokrater framburna motionen på mig gör en smula egendomligt intryck. Jag har ingen invändning i och för sig mot att man utreder statschefens ställning. Det hör till de problem som skall och bör utredas. Men att sätta i gång en utredning om statsformen, d. v. s. monarki eller republik, tycker jag är ganska besynnerligt. När det gäller statsformen har nämligen de allra flesta människor en åsikt. En hel del tycker att vi skall ha en kung, en hel del andra tycker att vi skall ha en president. Det är en fråga som folk långt ned i folkdjupet intresserar sig för och till vilken de är beredda att ta ställning. De frågar då inte efter aldrig så fina kungliga utredningar.

Statschefens ställning

En lagstiftare, en politiker måste alltid ha en viss fantasi för att tänka sig en kommande utveckling. Om vi skulle bifalla fru Erikssons motion och det yrkande som hon har framställt, vilket varken vi eller reservanterna har gjort — fru Eriksson har med en för henne mindre vanlig blygsamhet ändå godtagit reservationen, till vilket jag skall återkomma senare — hur skulle då en sådan utredning se ut? Ja, den skulle naturligtvis tillsättas av Kungl. Maj:t. Den får väl ett regeringsråd till ordförande och så blir det kanske tio ledamöter, fem från socialdemokraterna och fem från den icke-socialistiska oppositionen.

Hur dessa personer skall kunna komma till något resultat om vilken statsform man skall införa blir för mig i själva verket en gåta. Det svenska utredningsväsendet är i regel berömt för sin grundlighet. En utredning som denna måste självfallet företa studieresor till en mängd främmande länder i världen, ty dessa över hundralet länder har ju alltid *någon* statsform, republik eller monarki. Somliga har diktatur, andra har vad vi i västerländsk mening kallar demokrati. Det blir ett väldigt resande för den tilltänkta kommittén, om denna så grundligt som vi är vana vid skall kunna sätta sig in i dessa spörsmål. Man måste naturligtvis göra en tur bortåt Asien och titta på hur man har det i Laos och Kambodja, man måste resa till Japan för att studera den mycket intressanta form av monarki som man där har.

Jag hade för ett par år sedan besök av en japansk statsrättslärare, som till mig som tack för visningen av riksdagshuset överlämnade en bok om monarkien i Japan. Då min japanska emellertid inte är vad den borde vara, har jag inte kunnat studera densamma. Jag skall emellertid gärna överlämna den till fru Erikssons tilltänkta utredning. Det finns ju alltid experter som kan översätta den och som kan konsten att

läsa nedifrån och uppåt som man gör i Japan.

Nåväl, utredningen fortsätter sitt arbete. Den blir mer och mer tyngd av sina angenäma mödor, och så kanske den plötsligt någon gång kommer fram till ett resultat. Då går ordföranden upp till statsministern och säger: »Nu är vi färdiga med utredningen om statsformen i Sverige.» Men då säger statsministern: »Tyst, tyst för allt i världen. Vi har ju ett val ganska snart, och det är inte värt att vi redovisar några synpunkter före valet.» Det bekanta kommunala sambandet, som vi så väl känner till i författningsfrågan, gör att vi måste ha politiska val vartannat år, och då måste naturligtvis den lojale utredningsordföranden dra sig tillbaka.

Tidens hjul går vidare, utredningen mal vidare och vidare och det är väl förmodligen det som är avsikten. Något resultat lär vi inte komma till i vår livstid.

Fru Eriksson sade att hon var övertygad om att stämningarna för en republik hade ökat sedan vår föregående debatt. Jag är inte säker på att fru Eriksson har rätt i det avseendet. Genom riksdagens upplysningstjänst har jag infordrat en SIFO-undersökning, som företogs 1962 för Vecko-Journalens räkning och som omfattade ett material på 1 400 personer. Svarsfrekvensen var 87 procent. Svarsfördelningen 1962, d. v. s. efter det vi sist debatterade denna fråga, var att av samtliga svarande ville 69 procent ha en kung, 15 procent ville ha en president och 16 procent var tveksamma.

Det intressanta är emellertid hur de av de tillfrågade, som förklarat sig vara socialdemokrater, uttalat sig i denna enkät. Inte mindre än 63 procent av de socialdemokratiska trosbekännarna förklarade sig vara monarkister. Något lägre procenttal fick man då man ställde frågan: »Hur tror ni det blir bäst att lösa frågan om statschef efter vår nuvarande kung? Bör vi fortfarande ha kung

Statschefens ställning

eller bör vi övergå till republik med president?» Det var i alla fall 51 procent socialdemokrater som var för ett bibehållande av det monarkiska systemet.

Är det någon, mina damer och herrar, av de närvarande som tror, att vi, som kanske har världens bäst fungerande konstitutionella monarki, skulle kunna få ändringarna att gå i den riktning som fru Eriksson har förutsatt i sitt anförande. Jag tror det inte!

Vari ligger då denna majoritet av socialdemokrater? Ja, fru Eriksson, det är väl så med oss män, de allra flesta av oss har någon kvinna bakom oss. Jag undrar om det inte i stor utsträckning är kvinnorna som bestämmer, och då fru Eriksson nu har uttalat sitt gillande av den socialdemokratiska reservationen, skulle jag till mina socialdemokratiska vänner vilja rikta en mycket vänlig förmaning: Tänk på när ni kommer hem till fruar, fästmör och döttrar att det är inte alldeles säkert att de har den republikanska glöd som fru Eriksson fortfarande visat sig ha och som hon så charmfullt gett uttryck för här i kammararen!

Vilka är då dessa kvinnor? Det är, fru Eriksson, inte »bara en husmor». Det är tusentals husmödrar här i landet som hyser den uppfattningen. Och här skulle jag allvarligt vilja säga, att även om jag har principiellt samma grundinställning som fru Eriksson så är för mig det centrala i en demokrati att folkets vilja kommer till uttryck, att vi får ett styre genom folket, för folket och av folket. Vi kan inte nöja oss med att lösa denna fråga utan att ha klart för oss att det finns en majoritet för införande av den statsform som fru Eriksson och jag i princip gillar, ehuru fru Eriksson tillhör de mera stridande och jag de mera fredliga republikanerna. Vi måste få till stånd inte bara vad jag skulle vilja kalla en »de Gaulle-majoritet», d. v. s. en 55-procentig ställning för en annan styrelseform, en ändring

2* — Andra kammarrens protokoll 1966. Nr 8

under fredliga förhållanden i detta tusenåriga kungarike. Vi måste nog få en större opinionssvängning.

Jag vet inte, men jag tror att fru Eriksson och hennes 32 drabanter inte är mäktiga att åstadkomma detta, och jag måste ärligt bekänna att jag tror inte att jag kan medverka till det heller. Det är nog helt andra krafter som får sättas i rörelse under sådana förhållanden.

Därmed skall jag be att få lämna fru Eriksson och gå över till utskottsreservanterna som på ett så talangfullt och skickligt sätt har försvarats av min vän herr Adamsson. Vad är skillnaden mellan utskottsmajoritetens uppfattning och reservanternas? Jo, reservanterna vill ha en stor ny utredning om dessa frågor. Utskottsmajoriteten säger att här pågår ett utredningsarbete i frågan. Vi har den expertgrupp som hittills hedrats med benämningen »den Palmeska expertgruppen» och som gjort ett mycket bra arbete även i denna fråga. Jag fick i går ta del av några handlingar som tydligen författats av en av våra enligt min uppfattning mest framstående unga jurister, en man som för ungefär tio år sedan var notarie med sekreterargöromål i konstitutionsutskottet. Det är en utredning på 24 sidor. I detta dokument behandlas just de spörsmål som tänkts skola tagas upp av den stora utredningen. Man har vissa synpunkter på frågan om förfarandet vid regeringsbildning, man tar upp statschefens ställning och befogenheter och där föreligger vissa förslag till alternativa lösningar. Även några undersökningar om upplösning förfarandet tycks föreligga, närmast som en kritik av författningsutredningen. Arbetet påbörjades tydligen i juni förra året.

Jag ger herr Adamsson fullständigt rätt i att en av de punkter där författningsutredningen inte presterade ett lyckat förslag var just den som rörde statschefens ställning vid riksdagsupplösning, då han alltså inte kunde anses

Statschefens ställning

skyldig att följa statsministerns råd i en given situation. Att detta var ett klart misstag upptäcktes från vårt håll långt innan herr Tingsten började skriva om denna fråga. Jag vill nämna att personligen har jag hela tiden varit en stark anhängare av författningsutredningens förslag, som jag tycker var i stort sett väl genomtänkt och väl genomarbetat, med undantag kanske för just denna enda punkt. Den frågan skall självfallet utredas, men då utskottsmajoriteten anser att den redan är föremål för en utredning tycker vi att det kunde vara nog.

Vi anser nämligen att det är nödvändigt att vi löser det stora författningsproblemet — införandet av ett enkamarsystem med en kammare vald på en gång av hela folket, en klar och enkel lösning som vi har föreslagit. Det är enligt vår mening det allt överskuggande författningspolitiska problemet i dag, och vi menar att inga sådana här specialutredningar, kungl. utredningar, får försena införandet av en ny och tidsenlig författning. I denna fråga intar hela oppositionen en långt radikalare inställning än den tyvärr starkt konservativa ledningen inom det socialdemokratiska partiet. Jag är inte alldeles säker på att denna konservatism från ledningens sida motsvaras av en allmän uppfattning hos partiets väljare ute i landet. Det är alltså detta skäl som utskottsmajoriteten har haft när den har hänvisat till dessa låt vara ganska informella utredningar som har pågått sedan någon tid.

Herr talman! Det är inte alldeles nödvändigt att man skall låta kungen, som det heter, eller Kungl. Maj:t — ett ord som passar mycket bra i denna debatt — göra alla utredningar. Som Ni vet, herr talman, har inom talmanskonferensen under de senaste åren företagits utredningar av olika frågor. Vi har en organisationskommitté, vi har haft en bandupptagningskommitté och jag misstänker att vi ganska snart får ta ställning till en ny kommitté med anledning

av bifallet till herr Lundbergs i Uppsala motion om förändringar rörande statsrevisionen. Jag tycker det är en alldeles riktig utveckling att den andra statsmakten själv har företagit utredningar. Men varför skulle inte även partierna kunna bidra till utredningar? Numera tillhör vi litet var kungliga partier — om uttrycket tillåtes mig. Vi har fått statsmedel till vårt förfogande — inte genom min medverkan, herr talman, men genom ett majoritetsbeslut i riksdagen. Den höga dignitet som partierna har fått genom detta beslut gör att man inte behöver finna det särskilt märkvärdigt om partierna som sådana engagerar sig i utredningar, under förutsättning att dessa på det sättet kan genomföras snabbare än eljest.

Herr talman! Detta var mina reflektioner med anledning av detta utskottsutlåtande och med anledning av den motion som ligger till grund för detta, det viktigaste av de fyra utlåtandena. Jag skall beträffande detta utlåtande endast yrka bifall till utskottets hemställan.

Beträffande utlåtandet om motionen av herr Vigelsbo angående folkomröstning före införande av republik föll det sig logiskt för utskottsmajoriteten att inte tillstyrka förslaget. Vi hade ju avstyrkt den Erikssonska motionen.

Vad beträffar den tredje frågan, om kvinnlig tronföljd, observerar säkert kammarens ledamöter, att den minoritet på åtta ledamöter som fanns förut har krympt något. Kvar står tre högerledamöter och herr Hamrin i Jönköping. Jag skall inte upprepa argumenten i en debatt som ganska nyligen fördes här i kammaren om kvinnlig tronföljd. Några nya argument lär inte ha tillkommit sedan riksdagen avlog motionerna 1964. Jag yrkar även på denna punkt, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Beträffande herr Ståhls motion om nedbantning av hovet yrkar jag också bifall till utskottets hemställan.

Statschefens ställning

Herr ADAMSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är riktigt, som fru Eriksson i Stockholm sade, att herr von Friesen är republikan av gamla skolan. De som har den uppfattningen menar att revolution utreder man inte, den gör man; man handlar först när det brinner i knutarna. Det skall inte förnekas att den inställningen till frågornas lösning har vissa taktiska fördelar. Då vet folk vad det hela rör sig om, vad saken gäller. Det behövs ingen argumentation. Herr von Friesen sade i sitt kåseri — jag tillåter mig att beteckna hans anförande så — att folk är beredda att ta ställning i denna fråga utan utredningar.

Herr Vigelsbo har ju haft den meningen att vi skulle kunna ha en folkomröstning i frågan utan föregående utredning. Jag får kanhända anledning att återkomma till det. Jag vill bara, efter vad herr von Friesen sade om motionen och utskottets ställningstagande, säga till herr Vigelsbo att den som gräver en grop åt andra osv. Det var väl besvärande för herr Vigelsbos meningsfränder att de efter sitt ställningstagande i huvudfrågan måste släppa kravet i den motion som de tänkt göra ett stort nummer av i detta sammanhang. Jag måste säga till fru Eriksson att jag tycker att herr Vigelsbo gör henne äran stridig om vem som är modigast i denna församling när det gäller ett förverkligande av republikkravet.

Vidare sökte herr von Friesen tala om hur besvärligt det skulle vara att utreda detta. Under den stund jag satt och lyssnade på honom tyckte jag mig finna att han skulle vara en mycket god expert när det gäller dessa resor. De skulle kunna förenklas ganska mycket, om han fick tillfälle att medverka i egenkap av expert. Däremot tror jag inte så mycket på honom som utredare i saken.

Jag skall nu inte gå in på hur det förhåller sig i de svenska hemmen. Det finns ett ordstäv som säger: »På sig själv

känner man andra», och jag skall inte ta upp familjeinteriörer. Jag tror inte alls att det är så, när folk bestämmer sig i politiska ting, att vare sig han eller hon avgör familjens inställning. Vi har nog kommit längre i dessa avseenden.

Herr talman! Min tid för replik är kort, men jag skulle vilja framhålla att jag fått underlag för uppfattningen, att von Friesens inställning delas av herr Ohlin, efter att ha tagit del av hans bok »Liberal utmaning» som kom ut för några år sedan.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Adamsson svarade ju herr von Friesen, så egentligen behöver inte jag göra det.

Herr von Friesen lade ett nytt tungt vägande argument till de andra för att förhindra en utredning — de hundra resornas argument. Detta var väl ett påfund just i talarstolen, ty det hör verkligen till det lätta godset. När han sedan för att ge tyngd åt sin uppfattning refererar till Vecko-Journalen och till fästmör och hustrur vilka han tydligen betraktar som: »Ja, ni vet hur de är», tycker jag verkligen att han står på en svag grund. När han förklarar sig vara republikan principiellt, när han anser att statschefens ställning inte är tillräckligt utredd, men likväl finner sig vara tvungen gömma sig bakom Vecko-Journalen och säga att han avstyrker därför att Vecko-Journalen har sagt, att det inte skulle vara matnyttigt att röra vid saken, kallar jag inte detta för en principdebatt eller ens för en åsiktsdebatt.

Är detta folkpartiets vanliga sätt? Vi känner igen det, men trodde ändå, att det skulle finnas principer beträffande vilka man skulle kunna låta bli att vara så oerhört taktisk. Är detta folkpartiets sätt att se på alla författningsfrågorna? Att visserligen säga att man själv har den och den uppfattningen, men att

Statschefens ställning

man har läst Vecko-Journalen och därför vet att man inte skall föra fram uppfattningen i fråga. Sedan fortsätta att se vad Vecko-Journalen säger för att möjligen finna ett lägligt tillfälle, om det nu inte blir krig eller annan oro. Man kan inte få förtroende för ett sådant parti, och jag hoppas verkligen, att ett parti med en sådan inställning aldrig kommer att leda Sveriges öden.

Då är högern litet rejälare, även om man kan tycka att dess uppfattning är något stupid. Meningen där tycks emellertid vara fast, även om partiet har en del ungdomar, som opponerar sig.

För republikanen herr von Friesen är jag emellertid verkligen ängslig. Som kåsör och Vecko-Journalen-skribent tycks han vara utomordentlig, med den tidningen lever ju på hovet, så den kan ju självklart inte avskaffa detsamma.

Herr förste vice talmannen von FRIESEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Då fru Eriksson i Stockholm tycker synd om mig skulle jag vilja rikta denna bibliska förmaning till henne: »I Jerusalems döttrar, gråten icke över andra, gråten över Eder själva!» Jag tror ni får anledning att gråta många gånger när denna fråga i fortsättningen kommer på tal.

Några ord om vår avlidne vän professor Håstad som apostroferades av fru Eriksson i debatten.

Jag har också erinrat mig hans anförande och finner det, i likhet med fru Eriksson, mycket intressant. Han gjorde en historisk utredning i vilken han talade om det folkliga prerogativet att avsätta odugliga kungar — från Erik XIV t. o. m. Gustav IV Adolf. Jag tycker detta är en riktig tanke och finner inte någonting cyniskt bakom att t. ex. en Adlercreutz går upp till Stockholms slott och tillfångatar Gustav IV Adolf och skickar honom till Schweiz. Så kanske vi också skulle göra. Där fick han njuta en human behandling — jag är

för all human behandling — en skat-schweizares kanske delvis angenäma men måhända också en smula nostalgiska tillvaro.

Ligger det något så onaturligt eller cyniskt i ett sådant resonemang, som i själva verket också fördes av herr Håstad?

Beträffande herr Adamssons tal om utredning upprepar jag vad jag tidigare sagt. Jag vill inte vara med om några tidskrävande utredningar i detta fall. Jag erinrar också kammaren om att frågan om statschefens ställning skall utredas många gånger och grundligt, medan däremot en fråga av så stor principiell betydelse och som så förändrade grunderna för vår verksamhet som statsstödet till partierna expedierades utan någon form av utredning. Så olika bedömer man utredningsbehoven i olika situationer.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bestämt ta avstånd från det sättet att resonera om dem som innehar det högsta ämbetet här i landet. Bara tanken att gå tillbaka till vaxkabinettens tid och se hur man gjorde med Erik XIV och Gustav IV Adolf är så stötande att jag inte förstår hur herr von Friesen kan få det talet över sina läppar. Jag blev nästan upprörd.

Herr ADAMSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag fattade herr von Friesen så att han menade att en bandupptagningskommitté som tillsatts för att belysa en teknisk fråga också skulle kunna utreda frågan om statschefens ställning. Men om vi har så diametralt motsatta uppfattningar om vad vi här diskuterar, så tror jag inte det är mycket mening med att ha något längre meningsutbyte med herr von Friesen i denna fråga.

Jag tror också att hans unga lejon som nu väntar på att komma fram inom

Statschefens ställning

folkpartiet känner sig något besvärade av den argumenteringskonsten.

Herr förste vice talmannen von FRIESEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Fru Eriksson i Stockholm tycks ha den uppfattningen att jag reser upprorsfanan mot Konungen, men det är helt fjärran från mitt sätt att se på denna fråga. Vad jag talade om var en tänkt situation i en mycket oviss framtid. Det vet fru Eriksson också mycket väl, fastän hon låtsas tro något annat.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet PALME:

Herr talman! Jag skall här inte uttala mig om den republikanska opinionen. Men man kan möjligen få den känslan att om första delen av förste vice talmannens anförande spreds i större upplaga, skulle den republikanska tanken gå fram som en präriebrand över landet — framför allt om man samtidigt diskret tog bort de delar av anförandet som antydde att herr von Friesen också är republikan.

Skälet till att jag här begärt ordet är att den förhandlingsgrupp, i vilken jag har haft äran vara ordförande, har blivit direkt utpekad i utskottsmajoritetens skrivning och även i herr von Friesens anförande. Det är den gruppen som enligt herr von Friesens mening skall klara de problem vi i dag diskuterar.

Det är naturligt att jag känner mig hedrad, och det är möjligt att blicken skymmes av rörelsens och gripenshetens tårar över det förtroende som visats mig, men jag skall ändå försöka att hålla mig till saken. Då vill jag redan på ett tidigt skede i debatten klara upp de missförstånd som präglar utskottsmajoritetens skrivning och även herr von Friesens anförande.

Beträffande frågan om statschefens ställning har den uppfattats så, vilket bl. a. återspeglas i författningsutred-

ningens förslag, att statschefens uppgifter i princip är fyra: att fullgöra vissa representativa och ceremoniella uppgifter samt att medverka vid ministärbildning, vid förordnande av urtima val och vid regeringsärendenas avgörande.

Den första frågan har författningsutredningen lämnat därhän. I de tre andra frågorna har utredningen föreslagit följande. Statschefen skall utse statsminister och dessutom kunna avskeda regeringen eller enskilda statsråd. Statschefen skall ha rätt att vägra att bifalla statsministerns hemställan om urtima val. Statschefen skall medverka vid fattande av beslut i viktiga ärenden, och han synes enligt utredningen böra ha rätt att vägra att godkänna regeringens hemställan i en viss fråga. Detta är liksom utgångspunkten.

Detta författningsutredningens förslag har som alla vet utsatts för en utomordentligt skarp kritik, framför allt i den allmänna debatten men också i en del remissyttranden. Man har påpekat att författningsutredningens ambition säkerligen varit att lagfästa parlamentarismen och i huvudsak kodifiera nu rådande förhållanden. Men genom att tillägga statschefen klart avgränsade befogenheter i de avseenden jag nu nämnt har man i realiteten kommit att stärka statschefens ställning i jämförelse med nu rådande förhållanden. Ty en sak är att ha gamla bestämmelser som till den grad överflyglats av den praktiska konstitutionella utvecklingen att ingen längre fäster något avseende vid dem. Vår nuvarande författning har ju många sådana bestämmelser, t. ex.: »Konungen äger allena styra riket.» En annan sak är att i en ny författning tilldela statschefen klart politiska befogenheter. En ny lag skall ju inte vara meningslös. Ger man statschefen befogenheter, får man också förutsätta att han kan komma att använda dem och att han har rätt att använda dem.

Att utredningen drabbades av den-

Statschefens ställning

na olycka tror jag kan förklaras av bl. a. följande. Å ena sidan har utredningen med skärpa drivit uppfattningen att parlamentarismen skall grundlagfästas. Å andra sidan inför man statschefen som ett slags garant för parlamentarismen, som en parlamentarismens väktare. Då har den egendomliga situationen uppstått, att den faktor som står utanför det parlamentariska systemet skall värna just det parlamentariska systemet. Det är alltså en grundläggande principiell motsättning i författningsutredningens förslag som enligt min mening klart och entydigt faller förslaget i den delen.

Utskottsmajoriteten antyder i sin skrivning att frågan om parlamentarismens införande i grundlagen främst rymmer vissa tekniska problem. Jag kan inte betrakta den på det sättet. Det är framför allt en rent principiell fråga man skall ta ställning till: Skall vi bygga den nya författningen klart och otvetydigt på folksuveränitetens grund, så att de centrala befogenheterna skall handhas av människor som har folkets uppdrag, som valts av folket i val? Från denna principfråga får man sedan söka sig fram till lösningar av de konkreta problemen, och de är sannerligen inte bara av teknisk natur.

Jag blev ytterligt förvånad när jag på denna punkt såg utskottsmajoritetens aningslösa skrivning, att detta bara är teknik. Det är inte det — det är princip. Vi kan nämna upplösningsrätten för att ta ett exempel. Skall regeringen ha rätt att vid en konflikt med parlamentet vädja till folket i val, som då fungerar som skiljedomare? Var det rätt att regeringen 1958 fick upplösa andra kammaren, sedan man förlorat den första pensionsomröstningen, och vädja till folket i val? Det är ingen teknik, det är princip. Jag skall inte fördjupa mig i detta i och för sig intressanta problem.

I den principiella frågan finns det en väsentlig skillnad mellan utskottsma-

joriteten och reservationen. Majoriteten är suddig och mumlar om teknik. Det finns ingen klar bekännelse till folksuveränitetens princip, medan reservationen på den punkten är klar.

Men nu kan man säga att det kanske inte spelar så stor roll om tankegången är dunkel och skrivningen är suddig — det väsentliga är hur man praktiskt handlar. Och härvidlag vill ju också majoriteten att frågorna på något sätt skall utredas. Herr von Friesen företrädde emellertid två meningar. Å ena sidan sade han: Detta behöver inte utredas därför att i denna fråga räcker det att man tycker. Det är en ny princip. I alla frågor där folk tycker saker och ting behöver man alltså inte göra någon utredning — det skulle vara innebörden av första delen av herr von Friesens anförande. Men i andra delen av sitt anförande sade herr von Friesen, att frågan utreds ju redan av denna grupp, så den behöver inte ytterligare utredas.

Det är litet svårt att veta vilken av dessa meningar man skall anse vara herr von Friesens. Av tekniska skäl utgår jag från att det är den senare som är herr von Friesens egentliga mening.

Utskottsmajoriteten har ju enligt skrivningen tänkt sig att utredningen verkställs av den grupp för vilken jag har haft glädjen att vara ordförande. Men denna grupp — på den punkten vill jag klart och entydigt lugna fru Eriksson i Stockholm — är ingen utredning. Det är delegationer från de olika partierna som regelbundet har träffats för att diskutera förutsättningsarna för att nå fram till en samlande lösning i författningsfrågan. Kan vi bereda marken för det, så har vi enligt min mening fyllt en betydelsefull uppgift.

Som ett led i detta arbete har vi gjort vissa undersökningar — skaffat fram material, bl. a. om statschefens ställning, belyst olika alternativ o. s. v. Men vi har aldrig arbetat som en utredning.

Statschefens ställning

Själva har vi om vårt arbete använt termen »exploratory talks», alltså förberedande samtal, samtal för att karakterisera gruppens verksamhet, samtal i positiv anda för att undersöka möjligheterna att komma överens och sedan rapportera till våra uppdragsgivare.

Och det intressanta är att det framför allt varit oppositionen som bestämt och hårt drivit meningen att det absolut inte får vara fråga om någon utredning. Tydligt har utskottsmajoriteten härvidlag råkat ut för en kalamitet. Man kanske har underlåtit att ta kontakt med de borgerliga ledamöterna av gruppen och därför inte fått reda på de verkliga förhållandena. Sådant kan hända, och det förlåter en del, även om jag tycker att herr Wahlund, som är ledamot av konstitutionsutskottet, skulle ha varit med i utskottet och upplyst om det verkliga förhållandet.

Det går ju inte att i en skrivning hänvisa till att frågan skall utredas av en utredning som inte finns och aldrig funnits — det är väl det viktigaste jag har att säga i dag. Jag förstår att det kan bero på ett missförstånd. Men det går inte längre att åberopa okunnighet, sedan jag redovisat de verkliga förhållandena — nu vet den som överväger att rösta med den borgerliga utskottsmajoriteten att en seger för dess hemställan innebär att det inte kan bli någon utredning enligt de föreslagna linjerna.

Från borgerligt håll anføres att motionen och reservationen är uttryck för en vilja till förhållning. Även herr von Friesen var inne på detta. Jag har blivit ytterligt förvånad över argumentet. Alla vet ju att oppositionen med iver har drivit tanken på beslut vid 1968 års riksdag om en kammare och direkta val. Alla vet också att oppositionen har ansett frågan om parlamentarismen vara av betydligt lägre angelägenhetsgrad. Det verkar som om man har tyckt att detta är ett underordnat problem, som man kan skjuta framför sig.

Jag delar inte den meningen — men

man har tyckt så på oppositionshåll. Man anser att frågan kan skjutas framåt tills vi får en total lösning av författningsfrågan. Men mot den bakgrunden kan ju oppositionen inte vara rädd för eller klaga över förhållning. En utredning borde hälsas med glädje just därför att man inte tycker att det är så väldigt bråttom — om man nu inte vill att frågan inte alls skall utredas utan förhållas under obegränsad tid. Man kanske med detta tal om förhållning menar att någon utredning av författningsfrågorna över huvud taget inte skall komma till stånd. Detta kan emellertid inte heller stämma, ty vi är inom gruppen helt överens om att författningsutredningens förslag inte duger som underlag för en proposition. Det råder en betydande enighet om att denna fråga bör och måste anföras en parlamentarisk beredning.

Ibland gör sig en rakt motsatt synpunkt gällande: Att införa parlamentarismen i grundlagen skulle vara en så enkel uppgift, att den borde kunna genomföras på en förmiddag. Detta är med säkerhet fel. Men den som hyser denna uppfattning kan inte vara rädd för en utredning — en utredning som kan vara avklarad på en förmiddag kan inte sända skräckens kalla kårar längs ryggen.

Men kan man då finna förklaringen till majoritetens skrivning i att felet skulle vara att frågan om monarki eller republik över huvud taget förts in i sammanhanget? Utskottsmajoriteten antyder att så är fallet. Man anser tydligt att denna fråga skulle försena författningsarbetet. Det skulle införas nya, hittills inte närmare berörda spörsmål, såsom den mer eller mindre eleganta omskrivningen lyder.

Men tidsskäl kan, såsom jag nyss berört, knappast vara avgörande. Man har på borgerligt håll hela tiden hävdat att frågan om parlamentarismen inte brådskar. Dessutom skulle man, om man tyckte att just upptagandet av

Statschefens ställning

denna fråga försenade författningsarbetet, ha möjligheten att gå fram med ett etappresonemang.

En rimlig tanke vore då att man först skall klargöra statschefens uppgifter och ställning och därefter ta upp frågan om vem som skall vara statschef. Men inte heller en sådan tanke har vunnit insteg hos den borgerliga majoriteten.

Men kan då förklaringen vara att man anser att frågan om statsformen över huvud taget icke skulle utredas? Ja, det säger man inte eller vågar i varje fall inte säga. Om utskottsmajoriteten bestod av övertygade monarkister, borde den inte ha tvekat. Man borde då ha brunnit av iver att genomföra en utredning i övertygelsen om att de tunga sakliga argumenten för den egna ståndpunkten skulle fälla utslaget.

Det är självfallet tänkbart att en monarkist med brinnande övertygelse kunde ha en rakt motsatt mening och anse, att denna fråga av principiella skäl över huvud taget inte borde utredas eller diskuteras. Men detta skulle vara en undersåttlig underdånighet, som vi knappast haft någon motsvarighet till sedan Oskar I:s tid, om man undantar ett mindre mellanspel på borggården 1914. Jag tror knappast att en konstitutionell monark i en parlamentarisk demokrati skulle känna stor glädje över en sådan supporter. Men det finns som sagt inte heller någon som företrätt den meningen, att frågan över huvud taget av principiella skäl inte får vare sig diskuteras eller utredas.

Utskottsmajoriteten skriver sålunda inte att man inte bör utreda monarkien. Den skriver inte heller att den inte vill utreda frågan om statsformen. Den skriver bara att den inte anser sig ha tid att göra det just nu. Detta kan man om man så vill möjligen säga vara en hyfsning av frågeställningen.

Låt mig sammanfatta mina synpunkter. Förhållningsargumentet är helt irrelevant framför allt från de utgångs-

punkter, som de borgerliga partierna med stor kraft har hävdat. Stödet för monarkien har inte åberopats som skäl mot en utredning. I den principiella frågan, om en ny författning skall byggas på folksuveränitetens idé, är utskottsmajoritetens skrivning dunkel och suddig, reservationen däremot klar.

Och framför allt — när det gäller utredningsförslaget är utskottsmajoritetens linje helt oanvändbar. Den skulle innebära en återvändsgränd och ett steg tillbaka. Man uttalar att denna fråga utredes och skall utredas av den s. k. Palmegruppen, men denna grupp kan inte göra det, har inte gjort det och skall inte göra det. Den har inte på något sätt att göra med denna uppgift. Därmed faller hela den grundläggande motiveeringen för utskottsmajoriteten.

Jag har därför kommit till den slutsatsen, att den som vill slå vakt om principen om folksuveräniteten och vill att dessa problem skall utredas inte kan rösta för utskottsmajoritetens hemställan, utan han eller hon måste rösta för reservationsyrkandet.

Detta är inget försök till skämtsamhet, utan jag skulle i all blygsamhet vilja framföra en allvarlig och uppriktig vädjan till kammarens ledamöter om en sådan uppslutning kring reservanterna. Det är av vikt för det arbete, som skall bedrivas för att skapa en ny författning, och det är väsentligt för att markera, att riksdagen rakryggat slår vakt om folksuveräniteten.

Herr WAHLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag står närmast på talarlistan, men med den replikföring som här försiggår föredrar jag att på en punkt säga några ord med detsamma.

Jag tillhör — för att använda fru Nancy Erikssons vokabulär — »den lilla utsökta grupp» som har samlats; det var förmodligen inte avsett som en komplimang. Jag är en av dessa her- rar som har träffats »med eller utan

Statschefens ställning

galoscher», och jag har samtidigt suttit i konstitutionsutskottet i detta ärende.

Det var den saken som statsrådet Palme nyss tog upp. Han undrade hur vad som står i utskottsutlåtandet kunde förenas med mina erfarenheter från den palmeska gruppen, om jag får använda detta neutrala beteckningssätt. Jo då, herr Palme, det går mycket väl. Vad sägs det i utlåtandet? Där står som ett konstaterande: »De demokratiska partierna har upptagit överläggningar genom särskilt utsedda delegater i syfte att underlätta en politisk överenskommelse i författningsfrågan.» Det är ett faktum. »Därutöver har partiledarna och delegationens ordförande överlagt som en arbetsgrupp inom delegationen.» Det är ett annat faktum. »Dessa kontakter», står det vidare, »har kommit till stånd, därför att det visat sig inte vara möjligt att genom kommittéarbete komma fram till en samlande lösning.» Det anser jag också vara ett faktum.

Statsrådet Palme tar emellertid fram ett ord i fortsättningen, nämligen »utredning». Han hävdar att vad som föregått inom den palmeska gruppen inte är att betrakta som en utredning. Åjo, experter har varit inne och det har varit diskussioner. Men vi skall inte märka ord, vi kan kalla det utredning, arbetsgrupp eller vad som helst. Det viktiga i denna sak är i alla fall den inställning man har. Den vill jag, herr talman, i klartext redovisa.

Jag håller mig då inte till reservanternas formulering i utskottsutlåtandet utan till den formulering som den socialdemokratiska gruppen i går eftermiddag bestämde sig för. I denna står det: Parlamentarismen skall inskrivas i grundlagen. Denna princip får bland annat konsekvenser för statschefens befattning med a) regeringsärendenas handläggning, b) regeringsbildningen, c) upplösning av riksdagen.

Jag anser, som det här är formule-

rat, att jag kan biträda att en sådan fråga ställs under utredning. Låt mig, herr talman, tillägga, ty det är väsentligt, att härvidlag föreligger ett villkor som skall uppfyllas: att vi vid 1968 års riksdag åstadkommer en författningsreform som omfattar kammarsystem och valsystem. Det uppfattar jag som väsentligare ting än dagens debattämne.

Herr förste vice talmannen von FRIESEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag hade hoppats att i denna stora och tydligen mycket viktiga debatt få nöjet att höra hans excellens herr statsministern, men han är visst förhindrad; han är nere och bugar sig för någon österländsk potentat — jag kommer inte riktigt ihåg vilken. Får man inte tala med hans majestät Erik XIV själv, får man nöja sig med Göran Persson. Vi har nu hört en föreläsning av herr Palme, som var mycket lång och kom mig att erinra mig en replik i en pjäs, som handlade om en dam. Där står det: »Den damen bedyrar alldeles för mycket.»

Herr Palme bedyrade alldeles för mycket i sitt mycket långa anförande. Det är ju hans prerogativ att när som helst begära ordet för långa anföranden. Ingenting i hans föreläsning om statschefens ställning har övertygat mig om att det behövs en stor utredning i denna fråga. Vi trodde att denna okonventionella utredning, som jag faktiskt kallar den palmeska gruppen, gjorde någonting. Jag har nämligen gjort herr Palme den äran att sätta hans namn på gruppen. Nu visar han lika stor blygsamhet som fru Eriksson i Stockholm gjorde för en liten stund sedan. Båda dessa former av blygsamhet är så ovanliga för damen och herrn att man känner sig ganska överraskad därav.

Vi inom oppositionen har, som sagt, verkligen trott att detta arbete bedrevs på allvar. Nu är det egentligen inte nå-

Statschefens ställning

gonting av värde som skett. Man har tydligen suttit och lekt med detta problem en lång tid. Då kan jag förstå att herr Palme känner ett behov av att dra sig tillbaka och ägna sig åt andra och just i dag mera närliggande uppgifter, såsom trafiksvårigheter m. m.

Jag har, som jag nämnde förut, inte blivit övertygad om riktigheten i detta argument, och jag har bestyrkts i min uppfattning av herr Wahlunds replik om hur det i själva verket förhåller sig med detta utredningsarbete. Jag har inte bara hört honom utan också andra ledamöter av utredningen. Det är endast herr Palme som är så förtvivlat blygsam och som i så hög grad underskattar sig själv i just denna enda fråga.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Får jag hänvisa till vad herr Wahlund såsom ledamot av utredningen nyss sagt, ävensom till herr von Friesens senaste anförande. Herr Palme försöker komma ifrån det utredningsarbete, som den s. k. palmeska gruppen har utfört, genom att säga att den inte har arbetat som en utredning. Jag har varit med i många utredningar under de senaste årtiondena, även innan jag kom in i riksdagen, och jag får lov att säga att den palmeska gruppen enligt min uppfattning arbetat som en utredning. Den har låtit utarbeta den ena promemorian efter den andra, bl. a. om den fråga som det här gäller. Vi har fått tjocka dokument, varit med om föredragningar, haft diskussioner — precis på det sätt som är brukligt när en utredning arbetar. Den enda skillnaden var att, när vi var färdiga och skulle se om vi kunde komma fram till slutsatser beträffande statschefens ställning, herr Palme inte vidare sammankallade gruppen.

Jag hade väntat mig att gruppen — vid sidan om överläggningarna mellan partiledarna och herr Palme — skulle

diskutera det som utredningarna hade lett fram till.

Men det som saken nu gäller, herr talman, är att herr Palme, regeringen och reservanterna vill lägga denna fråga till en ny utredning — förmodligen med en hel del nytt folk — och de ställer som villkor för en enkammarreform 1968/69 att man samtidigt på grundval av denna nya utredning också skall ha hunnit fram till parlamentarismens inskrivande i grundlagen, innefattande en precisering av statschefens ställning.

Alla inser vilka uppenbara förseningsmöjligheter det ligger i att lägga denna fråga till en ny parlamentarisk utredning. Jag har många gånger frågat herr Palme varför ställer ni som villkor för enkammarreformen att man samtidigt skall i grundlagen skriva in parlamentarismen? Jag har fått ett enda svar: Det är en politisk värdering. En politisk värdering av vad?

Vi är för parlamentarismens inskrivande i grundlagen och vi har sagt: Medhinner detta 1968/69, är det så mycket bättre. Vi kan kanske nå överenskommelse rörande huvudprinciperna redan i vår, redan nästa månad om så önskas. Men vi vill inte göra inskrivningen i grundlagen till ett villkor för enkammarreformen.

Här är så många förseningsaktioner i gång, herr talman. Får jag bara nämna det krav som herr Palme många gånger framfört, nämligen att frågan om valkretsindelningen måste vara löst i så måtto, att man har konkret utformade valkretsar mot bakgrund av en ny länsindelningsreform, för att det skall vara möjligt att nå en politisk överenskommelse rörande de frågor som det gäller, nämligen enkammarreform m. m. Alla som vet vilka risker för försening detta innebär måste förstå, att det hos herr Palme och andra härvidlag är fråga om en bristande vilja till och ett bristande intresse för en snar reform.

Statschefens ställning

Att reservanterna sedan helt går förbi fru Erikssons motion är mycket iögonenfallande.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet PALME:

Herr talman! Det hör till herr Wahlunds stora charm, att han ofta för fläckfria resonemang, som emellertid inte alltid har ett benhårt samband med de slutsatser han drar. Herr Wahlunds anförande var egentligen ett varmhjärtat stöd för den socialdemokratiska reservationen; han tycktes mena att principfrågan verkligen borde utredas. Men sedan kom herr Wahlund till den slutsatsen, att han kunde stödja utskottsmajoriteten, eftersom denna grupp egentligen var att betrakta som en utredning.

Herr von Friesens anförande skall jag inte fördjupa mig i. Han stod här som företrädare för den liberala lidelsen i författningsfrågan och när det gäller de demokratiska grundproblemen. Ibland kan man göra intressanta jämförelser i politiken. Den som hörde å ena sidan Nancy Erikssons av principiell vilja klart burna anförande och å andra sidan herr von Friesens utläggningar kunde skönja en gapande klyfta mellan de båda. Man kan inte klara sig från viktiga principfrågor med enkla kåseritrick.

Innan jag tar upp vad herr Ohlin sade, måste jag framhålla att jag är en fridens man. Jag har liksom papper på det. Jag har suttit ett helt år och försökt komma överens med herr Ohlin i författningsfrågan utan att en endaste gång förlora tålamodet. Det, herr talman, förefaller mig vara något av själva definitionen på ett fridsamt sinne. Därför skall jag inte heller nu polemisera med herr Ohlin.

Det är emellertid fullkomligt klart att denna grupp inte varit någon utredning. Den som drivit den tesen hårdast på gruppens sammanträden har varit just herr Ohlin.

Vi har på olika punkter försökt göra tekniska undersökningar och utredningar, som vi ansåg skulle vara belysande för våra resonemang. De föredragningar som därvid förekommit har herr Ohlin ibland förströvt lyssnat till. Men stundom har han avbrutit föredragningarna och hänvisat till att gruppen inte är någon utredning och inte bör hålla på med sådana tekniska detaljer. Sedan har herr Ohlin smaken att i kammaren säga, att det är klart att gruppen är en utredning. Jag har egentligen rättat mig efter herr Ohlin på den punkten och ansett, att det inte varit vår uppgift att arbeta som utredning utan att vi haft att skaffa fram det material som är nödvändigt för principresonemangen. Att gruppen inte sammankallats beror på att partiledarna är i farten i frågan; så länge den aktiviteten pågår har det inte funnits anledning att sammankalla gruppen.

För att vi skall kunna arbeta oss fram till en principiell utgångspunkt när det gäller parlamentarismen måste vi skapa ett tekniskt underlag — på den punkten hade ju författningsutredningen allvarligt felat — och därför kan det vara nödvändigt att göra tekniska utredningar.

För att belysa att detta är principfrågor skulle jag vilja ställa ett par enkla frågor till herr Ohlin. Anser herr Ohlin att regeringen skall ha rätt att vid en konflikt i parlamentet vädja till folket i val och därmed låta folket uppträda som skiljedomare i konflikten? Anser herr Ohlin att det med den utgångspunkten var riktigt att regeringen våren 1958, sedan den förlorat den första pensionsomröstningen i riksdagen, vädjade till folket i val? Det är den typen av principfrågor som man ibland behöver ett tekniskt underlag för att diskutera och som det är mycket viktigt att man klarar upp när man går till att forma en författning på folksuveränitetens princip.

Statschefens ställning

Herr WAHLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Palme sade nyss, om jag förstod honom rätt, att han inte hade någonting emot mina resonemang men att de inte hängde ihop med mina slutsatser. Den saken överlämnar jag tryggt åt kammaren att bedöma.

Det är inte sådana där svepande om-dömen som är det viktiga. Låt oss gå rakt på sak, herr Palme! Jag är beredd att gå med på vad som står i den socialdemokratiska gruppens uttalande under punkt 5, nämligen att dessa saker bör utredas. Men vid det godtagandet fäster jag två villkor: det ena är att vi skall ha möjlighet att besluta om kammarreform 1968, det andra att vi då skall ha möjlighet att bestämma om valmetod och valkretsar.

I motsats till herr Palme har jag tidsbegränsning, men jag vill ta upp en invändning som jag tror att herr Palme kommer att göra, nämligen att det blir besvärigheter rent praktiskt med valkretsarna. Då utvidgar jag resonemanget med att säga att det räcker med ett principbeslut om valkretsarnas storlek. Mer begär vi inte. Vi begär bara att det skall hända något i dessa avseenden under 1968 års riksdag. Då går vi gärna med på utredning om parlamentarismens inskrivande i författningen och därmed sammanhängande frågor. Jag väntar på svar.

Herr förste vice talmannen von FRIESEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Tiden för detta replikskifte är nu så långt liden att man kan dra vissa slutsatser. Det var en mycket viktig slutsats jag drog av herr Palmes senaste anförande. Det är tydligt att lederna inom det socialdemokratiska partiet har slutits: man har tagit upp fru Eriksson och hennes medmotionärer i sin stora famn, ordningen är helt återupprättad, och man kommer alltså att företa en utredning inte bara om statschefens ställning, som det så försiktigt sägs, utan även om införande

av republik. Jag slutar med de ord som Arthur Engberg brukade sluta sina ledare med i Social-Demokraten på den tiden han var oppositionsman: Väl bekomme!

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vem som var tålamodsprövande kan kanske herr Palme och jag diskutera i annat sammanhang. Det har gått till på det sättet i gruppen att vi har fått tjocka promemorior, och herr Palme har insisterat på att de skulle föredras muntligen. När vi hade hållit på några månader med det tillät jag mig att påpeka att ledamöterna kunde läsa någonting innantill själva. Det verkar som om herr Palme menar att en utredning är en grupp om vilken man förutsätter att ledamöterna inte kan läsa någonting själva. Allvarligt talat är hans distinktion mellan utredningar och andra arbetande organ helt artificiell, och att på denna distinktion bygga hela argumenteringen att den Palmeska gruppen inte alls utrett detta spörsmål är ett hopplöst företag.

När vi hade kommit fram till att vi skulle resonera i en litet mindre grupp, bestående av partiledarna och herr Palme, och skulle träffas första gången för att på grundval av en del av dessa många promemorior utröna vad vi kunde komma överens om, så presenterade herr Palme en ny promemoria om hur det var i början på 1900-talet och föreslog ny muntlig föredragning av denna promemoria. Ja, därigenom skulle man alltid kunna något uppskjuta de politiska resonemangen om statschefens ställning och andra viktiga ting.

Det är alldeles uppenbart att herr Palme har varit föga intresserad av att forcera detta arbete. Herr Palmes juridiska experter arbetade som jag sagt med all tänkbar energi och vi hade kommit fram till att vi ganska ingående på grundval av en rad promemorior diskuterat statschefens ställning vid riksdagsupplösning och vid ny regerings-

Statschefens ställning

bildning. Beträffande riksdagsupplös-
ningsfrågan väntade vi egentligen bara
på ett eller möjligen två ytterligare
sammanträden för att kunna dra slut-
satsen av det föregående. Nu låtsar herr
Palme inför denna kammare att ingen-
ting av intresse beträffande den saken
har förekommit. Det är en fullkomligt
oriktig beskrivning.

Herr Palme tycks nu vilja fortsätta
det avbrutna arbetet genom att inför
kammaren till mig ställa frågan: »Nå,
herr Ohlin, är Ni med på att regeringen
skall ha rätten att vädja till folket att
upplösa riksdagen?» Ja, det är en egen-
domlig förhandlingsmetod han använder,
men jag vill svara herr Palme att
kan det underlätta en uppgörelse, är
jag beredd att acceptera att regeringen
får bestämmanderätt när det gäller att
upplösa riksdagen. Men då vill jag i
min tur fråga herr Palme: Ställer rege-
ringen såsom villkor för en enkammar-
reform 1968/69 att parlamentarismen
blir inskriven i grundlagen, eller ac-
cepterar herr Palme oppositionens
ståndpunkt att det, om det går, vore bra
att skriva in parlamentarismen i grund-
lagen 1968/69 men att detta inte får
vara ett villkor för en enkammarreform
dessa år?

Chefen för kommunikationsdeparte-
mentet, herr statsrådet **PALME**:

Herr talman! Jag vill göra klart att
jag här har talat som ledamot av och
ordförande i förhandlingsgruppen. Jag
gjorde det uteslutande av det skälet att
förhandlingsgruppen och jag själv var
direkt utpekade. Jag har strikt hållit
mig till frågan om statschefens ställning
och parlamentarismen, som vi diskute-
rar i dag. Jag är absolut icke befogad
att gå in på de problem som herrar
Wahlund och Ohlin tagit upp och som
går långt utanför detta ärende. Jag kan
i dag inte ge mig in på valkretsproble-
met, eftersom det inte hör till dagens
ämne. Det är inte jag som skall tala om
detta.

Vi har diskuterat frågan om valkret-
sarna med stor intensitet för att pröva
olika möjligheter att lösa detta svåra
problem. Som ett led i detta och efter-
som vi inte haft någon ändring i val-
kretsindelningen sedan 1921 här i lan-
det, medan de ofta ändrades under pe-
rioden 1900—1921, har vi på expert-
planet gjort en genomgång av hur det
har gått till när man i detta land har
ändrat valkretsarna. Detta har av herr
Wahlund betecknats som ett centralt
problem. Herr Ohlin säger nu att man
velat pådyvla honom föredragningar
och promemorior från början av 1900-
talet, men jag tycker att det vore värde-
fullt för kammaren att få veta hur det
förehåller sig.

På tal om promemorior och föredrag-
ningar uttrycker jag en förhoppning
om att gruppen skall få sammanträda
ytterligare någon gång, så att herr
Ohlin får tillfälle att be experterna om
ursäkt för vad han har sagt.

Vad beträffar sammankopplingen av
parlamentarismen med andra frågor vill
jag framhålla, att vi anser att denna
fråga är av utomordentligt stor princi-
piell betydelse. Hur stor principiell be-
tydelse den har fick man klart för sig
när man läste författningsutredningens
betänkande. Att man bygger författ-
ningen konsekvent på folksuveränite-
tens idé är enligt vår uppfattning i och
för sig lika viktigt som frågan om kam-
mare- och valsysteem. Hur dessa saker
skall tidsbestämmas skall jag för dagen
inte ingå på.

Jag vill bara konstatera att herr Wah-
lund egentligen fortfarande talar med
kraft för den socialdemokratiska reser-
vationen. Han säger nämligen: Vi är
med på en utredning. Det är precis vad
den socialdemokratiska reservationen
begär. Sedan vet herr Wahlund att det
inte blir en utredning i denna grupp,
därför att det är ingen utredningsgrupp
och kan aldrig bli det. Alltså blir kon-
sekvensen av herr Wahlunds förslag ett
stöd för den socialdemokratiska reser-

Statschefens ställning

vationen, och jag vill tacka honom för det.

Herr WAHLUND (cp):

Herr talman! Det är utomordentligt tillfredsställande att äntligen ha kommit i den situationen att ha lika god tid på sig att tala som herr Palme. Jag skall då kanske börja i en annan ände för att sedan komma tillbaka till de frågor som just har diskuterats.

Fru Nancy Eriksson började sitt anförande med att ge en ganska omfattande pressöversikt, och det är inte tu tal om annat än att den motion som nu ligger framför oss har väckt stort uppseende landet runt. Jag hör emellertid till dem som inte på något sätt anser denna motion anmärkningsvärd. Det märkvärdiga är att vi inte haft de frågor, som motionen aktualiserar, uppe till behandling sedan 1958. Det kan inte förnekas att det är en viss opinion för republik här i landet. Huruvida det, som fru Nancy Eriksson uttryckte det, har skett en sinnesförskjutning i republikfrågan vet jag inte. Man får naturligtvis behandla siffror från opinionsundersökningar, sådana som dem herr von Friesen anförde, med försiktighet, men jag tror att i detta fall visar siffrorna rätt. Det finns en opinion för republik, men den är en minoritetsoption, jag skulle tro också bland de socialdemokratiska väljarna.

Den opinionen har till mycket stor del företrätt av den republikanska klubben som varit verksam i cirka tio år. Jag måste säga att vad som står i motionen och vad som sagts av fru Nancy Eriksson och herr Adamsson representerar rena västanfläktar jämfört med vad man kan få höra utanför riksdagshusets väggar.

Eftersom fru Nancy Eriksson kommit med tidningscitat skall jag också göra det. Jag har emellertid bara ett enstaka citat. En framstående republikan skrev häromdagen följande: »Det ärftliga konungadömet i Sverige är av Guds nåde,

det är skapat av Gustav Vasa med legitimation och sanktion av ingen mindre än Vår Herre själv. Det räknar sitt ursprung från primitiva religioner, utövade under mörka tidsåldrar, då konungens roll utfördes av medicinmannen och trollkarlen. Monarkin har sina rötter i vidskepelse, övertro och magi. Den har sålunda ingenting med förnuftet att göra.»

Jag tror att vi i riksdagen är vana vid att, även då det gäller frågor som väcker emotioner hos enskilda medborgare eller grupper av medborgare, vara mera återhållsamma i vår argumentering.

Jag skall här rent sakligt ta upp en del av vad som har sagts av herr Adamsson, fru Eriksson och herr von Friesen och fortsätta deras kartläggning av vad konungen har att göra i en konstitutionell demokrati av vår typ. Jag talar alltså inte om vad som var avsett när vår regeringsform kom till, utan jag talar om den situation som förhållandena lett till genom utvecklingen under ett århundrade.

Konungen har att ta befattning med regeringsarbetet såsom ordförande i konseljen. Det finns många — och till dem hör jag — som vill banta ned konseljen. Jag vill gärna föra över frågor av mera expeditionell karaktär till enskilda statsråd. Däremot är jag inte övertygad om det riktiga i att plocka bort ärenden från konseljen och behandla dem på ett regeringssammanträde med statsministern som ordförande, vilket föreslogs av författningsutredningens majoritet. Men dessa ting har mycket ringa praktisk betydelse i sammanhanget. Viktigare är att som regeringsformen nu är utformad skulle konungen som person exempelvis kunna vägra att skriva under ett konseljbeslut, och då skulle det inte sättas i kraft. Jag säger tveklöst att detta är ett orimligt sakernas tillstånd, även om jag är fullständigt på det klara med att något sådant inte kommer att inträffa i prakti-

Statschefens ställning

ken. Men låt oss då ändra härpå! Låt oss se till att konungen i sammanhanget blir en ren expeditiönsinstans!

Jag kanske också skall peka på utrikesnämnden — den har inte nämnts här tidigare. Den omständigheten att konungen är ordförande där ger honom givetvis inte någon maktbefogenhet. Detta har inte ens de parlamentariska ledamöterna i utrikesnämnden.

Men det väsentliga är — däri instämmer jag i vad som har sagts tidigare i debatten — konungens agerande vid ministerskifte och — alldeles särskilt — vid riksdagsupplösning. När författningsutredningen framlade sitt förslag på den punkt som gällde statschefens ställning vid riksdagsupplösning, vilken sak herr von Friesen nyss berörde, var jag reservant i författningsutredningen. Jag behöver här endast säga: Låt oss också då det gäller riksdagsupplösning och regeringsskifte se till att konungens roll blir av rent expeditionell karaktär! Sedan återstår av konungens uppgifter endast det rent representativa.

När man från republikanskt håll säger att det är orimligt i ett statsskick som vårt att makt skall ärvas, är detta naturligtvis alldeles riktigt. Jag vill inte ha någon nedärvd personlig konungamakt. Vidare säger man från republikanskt håll: »Inte får man kvalifikationer för de representativa uppgifterna genom arv!» Nej, säkert inte — möjligen genom uppfostran. Jag stöts emellertid inte alls av att dessa representativa, ceremoniella uppgifter går i arv från far till son. Jag skulle inte heller — och detta har samband med en motion som senare skall behandlas — ha något emot att införa kvinnlig tronföljd, även om jag inte vill göra någon beställning på en utredning härvidlag i nuvarande situation. Jag har ingenting emot det. När man väl har en monarki, kan jag inte förstå att det skall vara könsstreck i detta fall.

Jag kommer alltså till det resultatet att vad vi diskuterar och gör så stort

nummer av är ganska likgiltiga ting, om man bara — vilket jag menar — inte skall ge kungen några möjligheter till personlig maktutövning.

Vad beträffar utredningskravet har det samband med de resonemang som har ägt rum dels i den palmeska gruppen, dels på partiledarnivå. Jag anser, herr talman, att det är nödvändigt att se de frågor vi i dag diskuterar i ett större sammanhang för att belysa dels att det finns frågor inom författningsproblemen som är mera betydelsefulla, dels hur de i dag aktuella frågorna knyts in i författningsrevisionen.

Jag har med intresse tagit del av det beslut den socialdemokratiska gruppen inom riksdagen fattade i går. Givetvis har hithörande ting inte hunnit behandlas i någon annan partigrupp, i varje fall inte i centerpartiet.

För oss är det mycket angeläget att vi snabbt skall kunna komma fram till en kammarreform. Vi har ingenting emot socialdemokraternas beslut i går att riksdagen bör bestå av en kammare och att antalet riksdagsmän skall vara 350 som skall utses genom direkta val. Just detta att vi skall ha en storkammare är något som vi har fäst mycket stor vikt vid från vårt håll. Vi menar därutöver att frågan om valsysteem och valkretsar bör kunna snabbt lösas. Vi vill ha ett beslut i kammarfrågan och om valsättet, inklusive ett principbeslut om valkretsarnas storlek, vilka beslut vi skall kunna fatta vid 1968 års riksdag.

När vi i överläggningarna framför våra önskemål i författningsfrågorna, så heter det alltid: Det är så besvärligt, vi hinner inte med detta, den expertis som står till förfogande är begränsad o. s. v. Men vi har sagt: All right, vi går med på att utreda frågan om parlamentarismens inskrivande i grundlagen och vi skall inte alls diskutera vilka som skall handha den utredningen. Vi går med på en utredning och förutsätter att man i det sammanhanget kommer in på frå-

Statschefens ställning

gan om regeringsärendenas handläggning, regeringsbildning och riksdagsupplösning.

Emellertid säger vi samtidigt: Skall vi göra detta så skall i all rimlighets namn de frågor som vi anser vara verkligt väsentliga — och vi skulle tro att man också på socialdemokratiskt håll anser dem väsentliga — nämligen dem om kammersystemet och valsätt och valkretsar — bringas till sin lösning, så att vi kan fatta ett beslut vid 1968 års riksdag, vilande till 1969 års riksdag. Det är, herr talman, vad jag har att säga.

Som jag hörde skulle våra yrkanden här begränsas till det föreliggande utlåtandet nr 10, och jag vill i fråga om detta utlåtande yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr andre vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr ADAMSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Utan tvivel har centerpartiet det besvärligt i denna diskussion. Herr Wahlund inbjuder nu till en kohandel, trots att han vet att i varje fall reservanterna inte har några fullmakter att gå utanför det ämne som i dag behandlas. Det är emellertid intressant att se att man inom centerpartiet på nytt håller på att svänga i denna fråga.

I principdiskussionen fanns det ju ändå, herr Wahlund, mycket som var gemensamt i vår och centerpartiets syn, men när avgörandet skulle fällas förekom, såsom herr vice ordföranden i konstitutionsutskottet uttryckte det, utomparlamentariska påtryckningar för ett annat ställningstagande.

Jag har anledning säga detta eftersom herr Wahlund liksom inbjuder till ett stöd från centerpartiets sida åt socialdemokraternas skrivning, vilket jag i och för sig anser vara alldeles riktigt.

Men det finns ytterligare ett skäl; jag trodde att herr Wahlund skulle tycka att Nancy Eriksson och jag verkar som

rena västanfläktar i jämförelse med de ledare som har förekommit i Politisk tidskrift och Ung center i den här frågan.

Herr WAHLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! När det gäller författningsfrågorna är det mycket viktigt att försöka komma överens. Vi kan inte göra en författningsreform som inte grundas på åtminstone en bred majoritet i riksdagens båda kamrar. Men om jag då säger att jag anser att vi kan godta punkten 5 — jag säger *jag* därför att saken skall först behandlas i min partigrupp — så viftas detta bort med att det är fråga om en inbjudan till »kohandel».

Herr talman! Så kan man inte uppträda om man ärligt vill försöka nå samförstånd i författningsfrågorna.

Herr ADAMSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill fästa uppmärksamheten på att det är en motion om statschefens ställning som nu behandlas och att det således inte rör sig om någon diskussion av författningsfrågan i dess helhet.

Herr WAHLUND (cp) kort genmäle:

Herr talman! Punkt 5, som vi här talat om, måtte väl ändå ha samband med motionen och utskottsutlåtandet.

Herr MAGNUSSON i Tumhult (h):

Herr talman! Det har redan talats åtskilligt i denna fråga och jag kan därför fatta mig tämligen kort.

Frågan om statsformen och statschefens ställning har, som vi alla vet, behandlats flera gånger i denna kammar under de senaste 50 åren. Varje gång har den tagits upp i form av enskilda motioner vilka vid alla tillfällen blivit avslagna. I år har motionerna kommit tillbaka, och efter en kortfattad motivering hemställer motionärerna om en parlamentarisk utredning angående statschefens ställning i en parla-

Statschefens ställning

mentarisk demokrati, varvid även frågan om statsformen skall prövas. Detta är således deras yrkande.

Vid ärendets behandling i konstitutionsutskottet har jag inte i något avseende kunnat finna några skäl för ett bifall till motionerna, utan jag har anslutit mig till utskottsmajoritetens yrkande om avslag.

Vad beträffar första delen i motionerna om statschefens ställning kan jag nöja mig med att i stort sett instämma i vad utskottets talesmän redan anfört här i debatten. Vi har nämligen erfårit att de demokratiska partiernas s. k. arbetsgrupp dryftat hithörande spörsmål och att någon utredning från riksdagens sida därför inte behöver ifrågakomma. Detta har också framhållits av flera tidigare talare i dag.

Vad gäller motionernas yrkande om prövning av frågan om en i demokratisk ordning vald statschef i ett republikanskt statsskick, har utskottet inte funnit anledning att gå närmare in på den saken utan har hänvisat till angelägenheten av att genomföra reformer, som redan varit föremål för utredning och som icke bör försenas. Jag har heller ingen förståelse för denna strävan att skjuta in ett nytt spörsmål till utredning och därigenom försena andra utredningar som är färdiga eller är på gång.

Högerpartiets ställning är fullt klar i denna fråga; fru Eriksson i Stockholm har för övrigt med citat från olika högerblad hjälpt mig att förtydliga vår ståndpunkt. Den svenska monarkien bygger inte bara på sekelgamla traditioner. Erfarenheten visar också att det framför allt är monarkierna här i Norden som under många decennier haft en djupt förankrad och stabil demokrati. En statschef, som sedan barnsben fostrats för sina uppgifter, har också större förutsättningar än en politiskt vald statschef att fylla sin post och vinna hela folkets förtroende. Väl kan historien uppvisa misslyckanden inom mo-

narkier, men sådana exempel finns att hämta även från republikerna, för att nu inte peka på något annat inom statslivet.

Vi har närmast att bedöma denna fråga med utgångspunkt från vår tid och våra egna erfarenheter, och då kan ingen förneka att den nuvarande statsformen här i landet slagit synnerligen väl ut. Vi skall heller inte underskatta betydelsen av att statschefen står utanför partierna och de politiska fejderna och att han är en samlande personlighet för hela folket.

Vidare är en av de stora avigsidorna med republik de ständigt återkommande presidentvalen, som ingalunda ger stabilitet åt statsformen. Inte heller tror jag på några som helst besparingar med en republik. Tvärtom blir den säkert avsevärt dyrare. Det är bl. a. av dessa skäl som jag icke kan dela motionärernas begäran att ta upp denna fråga till prövning.

Slutligen vill jag ytterligare betona, att när jag slår vakt om monarkien, så är det främst på grund av våra erfarenheter av den nuvarande statsformen. Det finns ingen anledning att byta ut den mot någon ny och för svenska förhållanden okänd statsordning. Jag noterade med tillfredsställelse herr Adamssons synnerligen erkänn samma och välförtjänta omdömen om vår nuvarande monark. Det var erkännanden, som vi alla helhjärtat kan instämma i, och som ytterligare ger bevis för att frågan icke behöver aktualiseras.

Herr talman! Jag ber att få ansluta mig till yrkandet om bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Wennerfors*, *Nordgren* och *Magnusson* i Borås (samtliga h).

Herr VIGELSSO (cp):

Herr talman! Det har nu anförts så mycket i den här debatten att det kanske inte vore särskilt mycket att till-

Statschefens ställning

lägga. Men jag vill säga några ord, eftersom jag står som motionär. Herr Adamsson tycker sig ha kommit underfund med att jag som motionär har försökt gräva en grop åt andra men att jag själv kan ramla i den. Jag kan försäkra herr Adamsson att någon sådan risk inte föreligger. Om man gräver gropar, så är det för andra ändamål än att själv ramla i dem.

Fru Nancy Eriksson talade om hur hennes motion har givit eko i pressen. Det har ju varit en folkomröstning i Aftonbladet om saken, och hon nämnde en hel mängd tidningar som skrivit om motionen. Ja, det skulle ha varit ganska dåligt ställt, om inte motionen omnämnts i pressen. Också andra motioner omnämns som regel — ibland talas det t. o. m. om mina motioner. Det är alltså inte så förvånansvärt om så sker även med en motion av fru Nancy Eriksson.

Fru Eriksson beskrev hur tidningarna uttalat sig i denna fråga. Det fanns då bara ett svart får i den stora tidningsfamiljen, och det var Sydöstra Sveriges Dagblad. Jag har också läst denna tidning, och jag kan inte förstå annat än att det var ett av de förnuftigaste organ som berört frågan. Jag önskar därför tidningen all möjlig lycka och framgång i fortsättningen.

Av motionen har man inte kunnat bibringas annan uppfattning än att hela författningsfrågans lösning skulle uppskjutas till dess resultatet förelåg från en ny utredning om både statsskicket och statschefens framtida ställning.

En stor författningsutredning har nu arbetat i många år, och vi väntar på att det skall bli något resultat av denna utredning. Om man nu skall tillsätta en ny utredning, som kanske tar lika lång tid i anspråk, kommer författningsfrågans lösning kanhända att skjutas fram i det oändliga, och vi tycker inte att det kan vara riktigt. Vi är medvetna om att det kommer att gå likadant med en utredning, som tar så lång tid, som

med författningsutredningen. Den tillförs nytt diskussionsmaterial, utredningen kan fortsätta undan för undan med att bearbeta ständigt inkommande material, och den stora frågan förblir likväl olöst.

Skall man ta ställning till frågan om monarki eller republik, som föreslås i motionen, bör väl ställningstagandet göras från rent praktiska utgångspunkter för vårt vidkommande. Vilket statsskick man än väljer blir det hela i hög grad beroende av den vakna medborgaropinion varpå statsskicket bygger. Ett statsskick grundat på enskild ledardominans eller en begränsad gruppbildning kring statschefen blir föga demokratiskt, oavsett vilken form det har. Avarter i detta avseende har förekommit på olika håll både inom monarkier och republiker.

Här har med förkärlek talats om »borggårdsmonarkien» för femtio år sedan — i vad mån den kan äga aktualitet i dag vet jag inte. Men om vi ser på monarkier som Grekland, Holland, Belgien och t. o. m. England, så har det nog förekommit sådant. Jag vill emellertid säga till huvudmotionären, att oavsett vilket land det gäller finner man att det som regel skymtar en kvinnlig hand i bakgrunden, när monarkier råkat i blåsväder. Det finns också anledning granska republikerna. Vi kan se på Spanien och på Portugal, vi kan se på en mängd republiker i öststaterna. Om en utredning tillsätts och skall göra upp en resplan, bör den nog ta med även dessa länder.

Det finns skäl att se på en republik till, nämligen Schweiz, som enligt vad många här har sagt är frihetens stamort på jorden. Men den republiken är så beskaffad, att om Nancy Eriksson varit hemma där skulle hon inte ha kunnat väcka en motion av detta slag och än mindre rösta för den. I Schweiz har nämligen kvinnorna inte rösträtt. De försökte få det år 1959, men förslaget avslogs med mycket stor majoritet. Om

Statschefens ställning

en utredning skulle resa till Schweiz är det enda vi kan hoppas att den vid återkomsten har ett skatteförslag med sig. Goda sådana förslag lär det nämligen gå att hämta i Schweiz.

Vid en granskning av förhållandena i både republiker och monarkier blir alltså slutsatsen, att brister kan vidlåda båda dessa statsskick. Jag och mina meningsfränder anser följaktligen att det gäller att åstadkomma någonting som passar för Sveriges vidkommande. Några lärdomar från andra länder — vare sig de är republiker eller monarkier — torde mot bakgrund av vårt folks traditionsbundna frihetsideal inte stå att erhålla. Vi svenskar har i allt väsentligt egna uppfattningar och egna värderingar, vilka vi i hela landets intresse inte utan vidare vill ge avkall på.

Om frågan om statschefens ställning i en modern parlamentarisk demokrati skall, som reservanterna föreslår, utredas innebär väl detta närmast att i författningen grundlagsenligt fastslås något som redan tillämpas — att med andra ord författningen bringas i överensstämmelse med praxis. Huruvida här för krävs en ny stor, dyrbar och tidsödande utredning förefaller åtminstone mig tveksamt.

Jag har tillsammans med några andra riksdagsledamöter väckt en motion om folkomröstning i frågan om statsformen, och jag anser alltså att frågan om monarki eller republik är av den art att det krävs en folkomröstning. Men eftersom motionen har avstyrkts kommer jag inte att yrka bifall till den. Jag räknar med att vi ändå kommer att få folkomröstningar i denna fråga både under hösten 1966 och hösten 1968. Följaktligen behövs det kanske inte nu någon folkomröstning.

För några år sedan blev jag och en annan kammarledamot, herr Nilsson i Bästekille, inbjudna av fru Nancy Eriksson att delta i en uppvaktning hos statsministern som organiserats av en advo-

kat i Örebro i syfte att få till stånd en folkomröstning i frågan om övergång till högertrafik eller inte. Vi accepterade denna inbjudan och var med om att överlämna till statsministern en opinionsundersökning från Örebro län, vilken omfattade många tusen namn. Och detta överlämnande skedde under fru Erikssons mycket kraftiga understrykande av folkets rätt att uttala sin mening i en stor reformfråga.

Jag kan inte förstå, att den reform det i dag gäller skulle vara av mindre vikt än den som fru Eriksson vid det föregående tillfället krävde folkomröstning om. Skall man ha en folkomröstning i det ena fallet, bör man också kunna företaga en sådan i det fall som motionen avser.

Jag övergår så till den utredning som herr förste vice talmannen talat om. Han har föreslagit länder, vilka man skulle kunna besöka för att skaffa material i den fråga vi nu behandlar. Visst kan man fara världen runt, men det blir dyrt med en sådan resa för 10—12 personer jämte sekreterare o. s. v., som också skall leva ståndsmässigt.

Jag vill i detta sammanhang erinra om något som min gode vän herr Lundberg från Uppsala sade under remissdebatten, och som jag tyckte var mycket bra. Jag är många gånger fullt överens med herr Lundberg, men denna gång tilltalade han mig alldeles särskilt. Jag skall be att få citera vad herr Lundberg yttrade enligt det justerade och godkända protokollet från remissdebatten den 20 januari 1966: »Jag tog mig för att räkna efter hur många statliga utredningar som just nu är i gång, och antalet förefaller ligga mellan 400 och 500. Ungefär 3 000 personer är engagerade som s. k. sakkunniga i en eller flera utredningar, vartill kommer annan personal.»

Något längre fram i anförandet väddar herr Lundberg i sin nöd till finansministern: »Jag säger därför rent ut att jag hoppas att herr Sträng, eftersom

Statschefens ställning

han skall vara sträng, försöker blåsa bort drygdelen av dessa herrar.»

Jag instämmer hundraprocentigt med herr Lundberg på denna punkt. Det förefaller dock egendomligt att »blåsa bort» en del av de utredningar, som redan pågår, och i stället tillsätta andra. Vad har man då egentligen vunnit?

Mot bakgrunden av den ytterligare argumentförstärkning som jag fått genom herr Lundbergs yttrande vill jag sluta med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! För min vän herr Vigelsbo skulle jag vilja påpeka att jag har sagt att jag vill få en mycket sträng gallring av alla utredningar och den uppfattningen står jag för. Men det förvånar mig att en bonderepresentant faller i farstun för herr förste vice talmannens stora tal om att man skall resa världen runt för att se efter hur det är ställt med statsskicket i underutvecklade länder m. m. Jag trodde att det var det svenska statsskicket det gällde att utreda, och då behöver man inte företa dessa resor. Om herr Vigelsbo och herr förste vice talmannen ändå vill resa omkring på statens bekostnad skulle det vara rena dumheterna.

Eftersom nu inte minst oppositionen vill ha ett förslag måste vi veta vad vi skall besluta, särskilt som det gäller en så viktig del av vårt statsskick. Därför förstår jag mig inte på herr Vigelsbo. Jag har en del protokoll från det gamla bondeståndet, och det vore kanske angeläget att herr Vigelsbo läste dem och besinnade vad sunda bönder i gången tid hade för uppfattning.

Herr VIGELSBO (cp) kort genmäle:

Herr talman! Det är väl inte så förvånansvärt om man faller för herr förste vice talmannens argumentering när man till och med faller för herr Lundbergs.

Om herr Lundberg menar att en ut-

redning är motiverad denna gång, medan utredningarna vid alla tidigare tillfällen har varit omotiverade, bibringas man det intrycket att han spelar Münchhausens roll: han kapar i övre änden och skarvar i den nedre.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! När herr Vigelsbo talar om Münchhausen är han väl inne på sitt speciella område, eftersom Münchhausen ju åkte med den häst som kunde hoppa hur som helst.

I ärlighetens namn vill jag bara betona att om vi ställer frågorna ungefärligen som mannen som stod inför domaren, är det klart att det inte finns möjligheter att ge ett svar. I detta sammanhang har emellertid hela oppositionen sagt ifrån att den vill ha en författningsrevision. Vill ni ha det eller inte? Eller är det också båg?

Herr VIGELSBO (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jo, vi vill ha en författningsrevision, och vi vill ha den nu.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Med tillfredsställelse konstaterade jag att herr Vigelsbo inte yrkade bifall till sin motion. Den tedde sig nämligen för mig från början som ganska egendomlig: man skulle först folkomrösta och därefter eventuellt utreda. Själv har jag i olika sammanhang lärt mig att man helst bör utreda först och sedan ta ställning.

I fortsättningen väckte herr Vigelsbo emellertid min mycket stora förvåning. Han yrkade bifall till utskottets hemställan, men hela hans anförande gick ut på att visa hur onödigt och hur dyrt det över huvud taget är att utreda på detta område. Även konstitutionsutskottets lottmajoritet önskar ju utredning, ehuru i andra former. Egentligen trodde jag att herr Vigelsbo skulle yrka avslag både på majoritetens och på minoritetens förslag i konstitutionsutskottet

Statschefens ställning

med hänvisning till onödigheten av utredningar och kostnaderna för dem.

Herr Vigelsbo avsåg också att ersätta folkomröstningen med valen 1966 och 1968; det måste väl vara en riktig tolkning. Detta skulle alltså innebära att herr Vigelsbo anser att man skulle göra monarki och republik till en stor valfråga. Det ligger nära till hands att fråga: Talar herr Vigelsbo här på hela centerpartiets vägnar, eller är det den metodik som han kommer att använda i Västmanlands län?

Låt mig nu, herr talman, gå över till den centrala frågan, nämligen om man kan göra en författningsreform utan att dessförinnan ha analyserat och preciserat statschefens ställning. Av vissa inlägg i denna debatt har jag fått den uppfattningen att detta anses vara möjligt. Själv bedömer jag saken på rakt motsatt sätt. För mig ter det sig helt omöjligt att skriva en författning utan precisering av statschefens ställning. Hur skulle en modern författning se ut, om man inte där angav statschefens ställning? Låt oss hålla i minnet att den nuvarande författningen bygger på en konstitutionell maktfördelning, som vi alla anser vara föråldrad och hörande till det förgångna. Vi tillämpar vid sidan av grundlagens bokstav en parlamentarisk praxis.

Men låt oss antaga att vi skriver en ny författning utan att precisera statschefens ställning. Det förefaller mig i så fall bara finnas två utvägar. Den första är att helt enkelt flytta över de gamla paragraferna till de ställen i den nya författningen, där dessa ting behandlas. Men det skulle betyda att man helt ginge tillbaka till den ordning som var modern omkring 1809. Vi skulle få ett helt annat statsskick än det vi i realiteten har i dag. Man kan nämligen inte flytta över gamla paragrafer till en ny författning och förklara att de från början skall vara döda paragrafer. Detta förefaller mig vara en synnerligen orimlig lösning av författningsproblemet.

Den andra utvägen är att lämna luckor i den nya författningen. Men jag tror det är fler än jag som skulle dra på munnen, om vi gäve ut en ny författning, låt oss säga 1970, där det fanns vissa luckor i vilka vi en gång i framtiden skall skriva in parlamentarismen och precisera statschefens ställning.

Om man nu anser att båda dessa vägar är oframkomliga, har man ingen annan väg att gå än att försöka så fort som det är möjligt analysera statschefens ställning, precisera den och på grundval härav skriva in parlamentarismen i författningen. Med all respekt för det arbete som författningsutredningen har gjort och för de diskussioner som förts i den Palmeska samtalsgruppen finns det dock en rad punkter som fortfarande är oklara och som följaktligen behöver närmare penetreras, innan parlamentarismen kan skrivas in i grundlagen.

Låt mig här som hastigast få peka på sex sådana punkter, varav tre är synnerligen viktiga. Den första punkten är frågan om hur regeringsbildningen skall gå till. Det måste vid regeringsbildningen finnas en regissör, någon som leder arbetet till dess man funnit en statsministerkandidat. Självklart kan detta vara statschefen. Men det finns en annan lösning, som ligger i linje med en tankegång som har utvecklats av författningsutredningen. Som statsrådet Palme redan har påpekat, framhäver författningsutredningen folksuveränitetstanken. Följaktligen har man gjort riksdagen, såsom representation för folket, till det förnämsta statsorganet. Frågan är om vi inte skall dra ut konsekvensen av författningsutredningens resonemang på denna punkt och låta talmannen bli regeringsbildandets regissör. Jag lutar åt det, men jag måste samtidigt erkänna att frågan behöver en helt annan genomlysning än vad den hittills fått.

Den andra punkten gäller riksdagens ställning till en ny regering. Den parla-

Statschefens ställning

mentarism som författningsutredningen velat skriva in i grundlagen är negativ.

Riksdagen skall ha rätt att störta en ministär. Det är, herr talman, en självklar rätt för riksdagen. Men jag anser, att man också behöver diskutera, om inte denna negativa parlamentarism bör kompletteras med en positiv, dvs. en parlamentarism där riksdagen tar ansvar för en nytillträdande ministär. Detta kan regleras på det sättet, att riksdagen har att förkasta eller godkänna ett regeringsprogram som en ministär presenterar. I vissa fall är det en onödig procedur, nämligen när en ministär har en stabil majoritet i riksdagen. Men det kan finnas situationer då man endast temporärt tolererar en ministär och då man kan få ständiga ministärkriser. För att minska riskerna härför bör vi alltså pröva, om vi inte bör ha någon form av positiv parlamentarism. Jag vet att tillämpningen av en sådan ordning kan vara behäftad med svårigheter, men jag anser för egen del att frågan hör till dem som absolut behöver utredas.

För det tredje bör det självfallet finnas former för riksdagens misstroendevotum — jag talar om riksdagens misstroendevotum, inte statschefens. Riksdagen bör ha möjlighet att skicka bort en ministär, om jag får uttrycka mig så drastiskt. Denna fråga har tagits upp av författningsutredningen, men jag anser att ytterligare diskussion och utredning behövs även på denna punkt.

För det fjärde är det självklart att en regering bör ha rätt att avgå. Den saken diskuteras knappast i Sverige, men vi vet att det i vissa länder förekommit att statschefen helt enkelt avslagit en ministers anhängan att få avgå. Denna rätt bör klart och entydigt preciseras i grundlagen.

För det femte gäller det upplösningsrätten, en fråga som tidigare i dag diskuterats. Vem skall ha rätt att upplösa riksdagen? Den rätten kan tillkomma

bl. a. statschefen, statsministern eller regeringen som helhet. Såvitt jag kunnat förstå av diskussionen finns det t. o. m. de som menar, att riksdagen skall kunna upplösa sig själv. Denna fråga tål ytterligare överväganden. Själv lutar jag åt uppfattningen, att det bör vara regeringen såsom kollektiv som har beslutanderätten på denna punkt. Jag har alltså härvidlag en annan uppfattning än författningsutredningen.

Låt mig här få skjuta in en replik till dem som så energiskt driver uppfattningen, att det väsentliga nu är en kammarreform och att den bör kunna genomföras oberoende av en precisering av statschefens ställning. Men statschefens ställning måste ändå preciseras i grundlagen; man måste i grundlagen fastställa vem som skall ha upplösningsrätten. Den saken kan inte överlämnas åt slumpen.

För det sjätte gäller det frågan om beslutsformerna inom regeringen. I det avseendet har jag en annan uppfattning än författningsutredningen. Jag delar utredningens uppfattning att man på vissa punkter kan flytta över avgörandena från kollektivet till enskilda statsråd. Men jag förstår inte varför man skall ha två typer av behandlingar: dels behandling i ministerrådet, dels behandling i konselj. Enligt min mening bör alla ärenden behandlas i ministerrådet eller — som jag hellre vill kalla det — statsrådet. Men det är självklart att även denna fråga kräver ytterligare belysning.

Med denna sammanställning har jag endast velat visa, att det föreligger en problematik som det gäller att analysera och utreda, och detta är vad reservanterna i konstitutionsutskottet önskar. Jag har emellertid fått uppfattningen att även utskottets lottmajoritet hyser en sådan önskan men att de anser att utredningen bör ske på annat sätt.

Jag skall inte mycket blanda mig i den debatt som här förts mellan stats-

Statschefens ställning

rådet Palme å ena sidan och företrädare för utskottet å andra sidan, särskilt som jag inte ser några av dem som deltog i denna debatt närvarande i kammaren just nu. Jag kan emellertid inte uppfatta utskottets framställning på annat sätt än att man utgår från att den nuvarande samtalsgruppen skall utföra utredningen. Det talas om — vilket jag gärna vill fästa kammarens uppmärksamhet på — att partiledarna och delegationens ordförande överlagt som en arbetsgrupp inom delegationen.

Får jag alltså uppfatta det på det sättet, att man menar att partiledarna jämte ytterligare någon skall bilda en arbetsgrupp som inom denna större samtalsgrupp skall utföra utredningen?

Med all respekt för den intellektuella kapacitet och den arbetsintensitet som kännetecknar de svenska partiledarna har jag mycket svårt att tro att de skall få tid att utföra dessa utredningar. Tydligt anser vissa partiledare — vi får väl höra vad folkpartiledaren om en stund har att säga — att de är kapabla att göra denna utredning vid sidan av allt annat. Mig förefaller det som om resultatet skulle bli just den förhaling, som de uppger sig vara motståndare till. Det bleve en naturlig fördröjning av frågan, därför att partiledarna helt enkelt inte hinner med att utreda den, såvida man inte kan göra på det sättet att man överläter utredningen åt andra, medan det formellt är partiledarna som svarar för saken. Den utredningstekniken har vi inte tidigare tillämpat här i landet, när vi tagit upp besvärliga frågor, utan vi brukar tillsätta en särskild utredning. Vi lät inte partiledarna utreda ATP-frågan eller en rad andra sociala spørsmål. Vi låter dem inte utreda försvarsfrågan; man reagerar ganska allmänt mot partiledaröverenskomelser i denna fråga.

Som riksdagsman måste jag säga att jag tror att det skulle vara mycket olyckligt, om vi införde en sådan utredningsteknik att vi på verkligt besvär-

liga punkter uppdrog utredningen åt partiledarna, som sedan lät denna utredning utföras av experter av olika slag. Med all uppskattning av dessa experter måste jag säga att när det gäller riksdagens angelägenheter — och det gör det väl här i allra högsta grad — bör man nog ändå låta riksdagen få ett ord med i laget på utredningsstadiet.

Herr förste vice talmannen var inne på tanken att talmanskonferensen skulle i detta fall utgöra utredningsorgan. Jag vet inte hur grundligt han har tänkt igenom detta, men nog förefaller det mig egendomligt att föreslå talmanskonferensen som ett organ för denna utredning. Herr förste vice talmannen hänvisade till bandupptagningsutredningen. Med all respekt för de uppgifter som denna utredning fått sig anförtrödda tror jag inte att man kan jämställa frågan om statschefens ställning med frågan om sättet att ta upp debatterna i kamrarna.

Det förefaller mig således som om det inte vore möjligt att utreda frågan på det sätt som reservanterna tänkt sig. Inte heller med herr Vigelsbos förslag om en folkomröstning, som han nu har gått ifrån, klarar man den problematik det här gäller. Man gör det inte heller genom att införa kvinnlig tronföljd. Lika litet löser man frågan genom de ändringar i ceremoniel och titulatur som herr Ståhl har framfört i sin kåserande motion. Nej, det finns ingen annan väg att gå än att göra en ordentlig utredning på denna punkt.

Jag kan inte hjälpa att jag, sedan jag lyssnat till inläggen här, är ännu mer förvånad än tidigare över att de borgerliga ledamöterna av konstitutionsutskottet inte har kunnat följa samma linje som vi socialdemokrater. Kanhända har de haft ett behov av att markera en egenart och då har de försökt finna en närmare som verkliga förtjänar att betecknas som den minsta möjliga. Jag har lyssnat till herr von Friesen som på sitt vanliga sätt gjorde deklarationer

Statschefens ställning

och förklarade sig vara republikan, om också tydligen med förhinder. Sedan har jag haft glädjen att få lyssna till herr Magnusson i Tumhult, om vars monarkiska sinnelag ingen behöver sväva i tvivelsmål efter hans anförande. Men de har funnit varandra i förslaget att partiledarna skall utreda denna fråga. Och de skall göra det snabbare än hittills. »— — — dock bör arbetet kunna bedrivas snabbare än hittills», läser jag. Sedan sätter man emellertid upp en förbudsskylt för dem. I utlåtandet heter det: »Utskottet finner inte heller anledning att upptaga frågan om monarkiskt eller republikanskt statsskick till behandling.»

Om dessa partiledare, för vilka man hyser detta verkligt stora förtroende, skulle komma till det resultatet att de vill ta upp även frågan om statsformen, så skall de möta en förbudsskylt från konstitutionsutskottet: Vi har förtroende för er, men gå inte in på detta område!

Herr talman! Det skulle naturligtvis vara mera att säga i detta mycket intressanta spörsmål. För dagen är det centrala att man får till stånd en utredning om statschefens ställning. Sedan kommer helt naturligt en sådan utredning att ta upp spörsmål som hör samman härmed. Kanhända kommer frågan om republik eller monarki att krympa samman, kanhända kan man lösa frågan om statschefens ställning på ett sådant sätt att regeringen svarar för upplösningen, att regeringsbesluten fattas i statsrådet, att talmannen är regissör vid ministärbildningen och att riksdagen själv träder in med misstroendevotum men också med förtroendevotum. Ja, då blir det inte mycket annat kvar än väsentliga representativa uppgifter.

Det är möjligt att det finns ett tredje alternativ vid sidan av de traditionella som man brukar ställa mot varandra. Det är inte säkert att man i framtiden behöver ha vare sig en kung eller en president. Kanske kan dessa representativa befogenheter åvila andra — tal-

mannen, statsministern och andra. Men detta är framtidsfunderingar, som jag inte vidare skall fördjupa mig i. Låt mig därför till sist helt enkelt få säga, att jag betraktar det som nödvändigt i det utredningsarbete om författningen, som nu så snabbt som möjligt bör fullföljas, att man analyserar och preciserar statschefens ställning för att det skall bli möjligt att skriva in parlamentarismen i vår författning. Därför yrkar jag bifall till den reservation, som är fogad till konstitutionsutskottets utlåtande.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp):

Herr talman! Man kan väl utan att riskera att bli motsagd tillåta sig konstatera, att det i varje fall i det här ögonblicket inte vilar några som helst revolt- eller revolutionsstämningar över riksdagens andra kammare. Uppenbarligen kommer i varje fall inte någonting att hända *i dag*.

Låt mig sedan konstatera att det nog ett slag syntes som om den märkliga process emot vårt nuvarande statsskick, som fru Eriksson i Stockholm och hennes medmotionärer till allmän överraskning igångsatte alldeles på tröskeln till den innevarande riksdagssäsongen, definitivt blivit borta med vinden eller — om jag hellre skall formulera det så — råkat ut för ödet att i den sannskyldigt arktiska vinter vi upplevat, kylas ned och förfrysas. Statsrådet Palme gav oss dock möjligen i viss mån ett annat intryck på den punkten.

Jag vill gärna redovisa att jag nog fick samma intryck som herr förste vice talmannen för en stund sedan, nämligen att en glidning här kanske ändå har skett. Det förefaller inte i dag som om någon särskilt stor distans skulle föreligga mellan å ena sidan motionärerna och å andra sidan reservanterna, ja, inte ens mellan dessa båda grupper och opinionen på regeringsbänken. Detta ger åt hela denna fråga ett annat och allvarligare perspektiv.

Nu gjorde visserligen herr Johansson

Statschefens ställning

i Trollhättan i det statsvetenskapliga seminarium han nyss gav här, ett försök att neddimensionera den principiella innebörden av reservanternas ståndpunkt och yrkande, men jag blev trots allt inte helt övertygad om den mening han här ville förmedla till oss. Jag är fortfarande litet desorienterad över huvud taget beträffande regeringens inställning i dessa ting, men här får man väl på regeringssidan så småningom inbördes göra upp hur man ser på problemet och hur man tänker sig lösningen för framtiden.

Vad som förvånar mig är, att man ändå inte insett hur i grunden orealistisk denna aktion är och hur illa den harmonierar med de intressen och stämningar som gör sig gällande hos svenska folket. Svenska folket är förvisso mycket litet trakterat av att höra talas om några seriöst menade republikframtötar.

Regeringsorganet Stockholms-Tidningen ser det tydligen som en central uppgift att i dessa dagar — de sista under tidningens växlingsrika levnad — dra i härnad mot litet av varje. Jag nämner här i förbigående att man bland mycket annat gjort ett stort nummer av och ansett sig böra med all kraft bekämpa den gamla svenska seden att läsa bordsbön, men man har också ägnat sig åt att på något underliga vägar utforska opinionsläget här i riksdagshuset i fråga om inställningen till vårt gamla, ärftliga kungadöme. Denna undersökning har emellertid tydligen tvärt kommit av sig av skäl som jag här inte närmare skall gå in på. Den visade sig kanske inte så särskilt opportunt. Vad vet jag?

Låt mig bara göra ytterligare den reflexionen, att en allmän pejling av folkmeningen, verkställd på betryggande sätt, naturligtvis skulle vara ett regelrätt referendum. Jag skall inte i dag taga ställning till just den frågan på annat sätt än genom att säga detta. Den skulle säkert ge klagörande besked om hur det åsiktsmässigt verkligen ligger

till i denna fråga ute hos folket, och det är väl ändå detta som i en demokrati bör vara helt avgörande. Det finns uppenbarligen ingen opinionen av någon avgörande styrka som begär några initiativ i denna fråga — än mindre någon omprövning av statsformen i grunden. Att göra gällande något sådant måste vara ett utslag av en allvarlig felbedömning, såvitt jag förstår.

Man kan utan vidare påstå att i alldeles särskild grad den nuvarande innehavaren av den svenska kungatronen genom resningen i sin personlighet, genom sitt lysande föredöme som människa, liksom också naturligtvis genom klokheten och balansen i utöandet av sina konstitutionellt givna, av parlamentarismens principer fixerade uppgifter och förpliktelser, bidragit till att befästa monarkien och grundmura dess förtroende hos vårt folk. Vad är det då för mening i att mot den bakgrunden låtsas som om frågan om monarki eller republik skulle ha någon relevans, vara en fråga med aktualitetsintresse?

Det finns emellertid, herr talman, enligt min uppfattning, vilken jag också öppet vill deklarera, också en stark principiell motivering för det monarkiska systemet, och det är helt enkelt att en statschef, som icke är vald på partipolitiska meriter eller grunder, rimligtvis bör ha väsentligen andra och bättre förutsättningar att verkligen fylla rollen som en samlande symbol för hela folket, därigenom att han alltså står fri från den belastning som oundvikligen följer med ett system där upprivande valstrider och partifejder ingår som ofrånkomligt element. De striderna och de fejderna må vi ha och dem skall vi ta i andra sammanhang.

Utåt, i den offentliga debatten, har det sagts, att man i utskottet vid behandlingen av detta ärende betett sig som katten på hett plåttak. Det lär nog inte kunna förnekas att det förhållit sig så. Utifrån min personliga övertygelse om det monarkiska systemets obe-

Statschefens ställning

stridliga fördelar i ett land som vårt med dess säregna traditioner och historiskt givna utveckling är det, vill jag säga, glädjande att kunna konstatera, att även de som i denna fråga har en annan mening tydligen skyggar för att med någon nämnvärd styrka driva sin linje. Över skälen därtill skall jag inte närmare spekulera. Men jag skall å andra sidan också gärna redovisa ett intryck jag har från utskottsbehandlingen av denna fråga — jag gör det i objektivitetens namn — nämligen att det under den till synes lugna debattytan ändå förmärktes mycket starka underströmmar av republikanska böjelser, av olika anledningar för tillfället neddimensionerade till mer eller mindre vaga antydningar. Jag tror mig emellertid kunna försäkra att fru Eriksson i Stockholm bland sina partivänner i utskottet vid det tillfälle, när denna fråga behandlades, inte hade några sympatisörer som känslomässigt kom ens i närheten av huvudmotionärens mycket höga värme-graden. Nog sagt om den saken.

Jag skall härutöver tillåta mig att mycket kort anför ett par synpunkter av rent principiell natur på den fråga som ändå ligger på botten och som berör själva statsformen, republik eller monarki. Min personliga uppfattning har jag alltså redovisat. Vad som till äventyrs kan vara att anse som en principiellt eller genuint liberal ståndpunkt i denna speciella fråga, tänker jag inte ingå på i annan mån än att jag skall tillåta mig att i debatten återkalla och med protokollet införliva tankegångarna hos en stor liberal föregångare, Karl Staaff, helt enkelt därför att han stundom felaktigt åberopats som anhängare av det republikanska systemet. I det fallet må det räcka med att hänvisa till det faktum att Staaff i samband med borggårdskrisen — han var som bekant över huvud taget hårt trängd i dessa stycken — tog klart avstånd från republikkravet. Men jag vill också hänvisa till att han ett par år tidigare ut-

talade sig i ordalag som otvetydigt gav vid handen att han för sin del ville slå vakt om monarkien. Det skedde för övrigt, betecknande nog, i samband med handläggningen av en helt annan fråga, i ett inlägg i första kammaren rörande kvinnorösträtten. »Finns det», yttrade dåvarande statsministern Karl Staaff, »någon som kan tänka sig, att sedan kravet på kvinnans rösträtt en gång blivit väckt till liv, det skulle vara möjligt att detta krav kunde tillfredsställas genom något annat än sin egen uppfyllelse?» I det fallet fanns alltså ingen som helst tvekan. Där var den verkligt stora, angelägna och betydelsefulla reformen, kvinnorösträtten. Med republikkravet — då framfört i andra kammaren i en motion av Lindhagen — förhöll det sig, fortsatte Staaff, helt annorlunda. Framstöten betecknades av honom som en anakronism och förklaringen därtill var enkel nog. Jag citerar här ur Staaffs anförande i första kammaren:

»För ett 50—60-tal år sedan eller mera var visserligen tankar på republikanskt statsskick i mer än en västeuropeisk stat uppe i framstegskretsar. Men varför? Jo, därför att man då trodde, att republiken var det enda medlet att förverkliga folkviljan. Sedan lärde man sig så småningom, att det fanns andra utvägar, och så samlade man i det ena landet efter det andra alla sina krafter på just sådana andra medel, nämligen utvecklingen av ett konstitutionellt-parlamentariskt statsskick, som även under en monarkisk form förverkligar folkviljan.» Detta är således, tillade talaren, ett exempel på ett sådant politiskt krav, som sjunkit undan, säkerligen för mycket långa tider.

Så långt alltså det börjande 1900-talets store liberale ledare, vars insatser som en demokratiens vägröjare väl ingen i dag lär kunna förneka. Det lär väl heller inte gå att förneka, att parlamentarismen och demokratien vuxit fram och utvecklats i på det hela taget

Statschefens ställning

bästa samklang med den konstitutionella monarkiens idé. Låt mig tillägga att, när man på sina håll tror sig i det republikanska statssystemet finna en absolut garanti för att statens högsta ämbete under alla förhållanden skall tillförsäkras de yppersta krafterna, så är detta bestämt en grov villfarelse. Jag tänker inte närmare ingå på den problematiken. Man kan ju i det sammanhanget bara hänvisa till stater, där det vid sidan om förvisso lysande gestalter på presidentposten utan tvivel finns exempel på ytterst svaga och misslyckade innehavare av det höga ämbetet.

Nej, det är min bestämda övertygelse att det i detta nu finns långt angelägnare ting att syssla med än att söka sak med vårt av en bred opinion omfattade monarkiska system och bereda vägen för en republikansk statsform. Vi har först och främst dessa frågor på författningens område, som redan understrukits här i debatten och som jag inte skall upprepa.

Låt mig ändå, även om fru Eriksson i Stockholm inte är närvarande här — hon kanske finns på lyssnarpost på något annat ställe i huset, det vet jag inte — få fråga: Var fanns och var finns fru Eriksson, när det gäller att lösa rättviseför att inte säga rättfärdighetsfrågan om utlandssvenskarnas rösträtt? Då tryter reformviljan och radikalismen, då är man hur konservativ som helst. Jag tycker för min del inte att det gör ett särskilt starkt intryck.

Jag skall alltså, herr talman, på denna punkt om statschefens ställning be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Till sist vill jag bara göra en enda kort deklaration på ytterligare en punkt. Jag tänker inte ingå på en diskussion av den problematik som hänger samman med frågan om kvinnlig tronföljd, bara göra det konstaterandet, att jag naturligtvis inte funnit anledning frångå den mening jag tidigare omfattet och i någon mån också förfäktat,

nämligen att bibehållandet av könsstreck vid tillsättandet av statschefsposten rimligen inte kan försvaras i något sammanhang från principiella synpunkter.

I detta anförande instämde herr Dickson (h).

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Låt mig först ordagrant återge vad herr förste vice talmannen sade i sitt anförande, nämligen att statsministern nu är ute och bugar sig för någon potentat. Jag vill inte kommentera detta, men det måste väl vara det nya språk som vi i fortsättningen skall använda från riksdagens talarstolar.

Herr talman! Efter att ha lyssnat på denna debatt skulle jag, eftersom herr Ohlin nu är närvarande, vilja säga följande. Om jag inte minns alldeles fel har herr Ohlin i TV eller radio sagt att han är monarkist, och då behöver vi inte veta mera om honom. Efter det anförande som herr förste vice talmannen och representanten för det liberala inslaget i Göteborg, herr von Friesen, har hållit här måste jag konstatera, att han är övertygad monarkist. Att herr Hamrin i Jönköping är det, speciellt från representationssynpunkt, har han ju deklarerat tidigare, och man har väl ingen anledning att säga någonting om det.

När jag hörde herr Wahlund och herr Vigelsbo kom jag att tänka på en riksdag i Norrköping år 1800 vid vilken några som tillhörde adeln protesterade därför att de var mer liberalt inställda, och Hans Järta och ett kansliråd Mårten Bunge gisslar just ståndsegoismen med följande ord, som jag tycker kan utgöra ett gemensamt valspråk för centern och folkpartiet:

»Herre, låt mig städse dyrka frihet utan skyldighet, och giv mina lungor styrka, när jag skriker rättighet.

Statschefens ställning

Låt mig få min bonde pina,
fast jag talar jämlikhet,
styrk ock privilegier mina
nu och i all evighet!»

Jag skall inte diskutera fortsättningen av detta förnämliga verk, men vill gratulera folkpartiet och centerpartiet för att de har funnit en gemensam nämner i fråga om statsskicket.

Herr talman! Det är ju egentligen inte vad herr Ohlin, herr von Friesen, herr Vigelsbo och herr Wahlund sagt som betyder mest. Herr Wahlund är ju en stor skämtare, och jag vet inte riktigt om han skämtade eller om det var allvar när han talade om monarki. Det kunde lika väl ha varit skämt. Nej, jag skulle vilja fråga de unga inom folkpartiet: Har herr Ohlin klippt vingarna och tassarna så hårt på den folktoppartistiska ungdomen, att den inte vågar ha någon uppfattning alls? Det är ändå en ganska allvarlig fråga som vi diskuterar, och det är också från landets synpunkt — om man över huvud taget menar någonting med att vi skall få en revision av författningen — orimligt att vi skall bevara en ärftlig monarki. Det är ju detta frågan gäller. Om herr Wahlund vore inne i kammaren skulle jag fråga: Skulle ni vilja acceptera ärftliga professurer inom olika familjer? Är det säkert att herr Wahlunds barn skulle vara lämpliga som professorer i exempelvis matematik, generation efter generation? Det, visar hur orimligt detta resonemang är.

Om vi skall göra en författningsreform, är det självklart att vi måste sätta in alla principiella och praktiska frågor i samband med en sådan reform i sitt rätta sammanhang. Visst har jag läst om tillkomsten av den förra författningen och om påståendet att den var en enskild mans verk, men senare tids forskning har visat att det påståendet är en myt.

Oavsett vilken inställning jag har till utredningar anser jag att vi måste veta

exakt vad författningen säger, eftersom den på vissa punkter har grundlags karaktär. Och om vi menar att lag av grundlags karaktär skall följas efter bokstaven, är det lättsinnigt av gamla politiker att tro att vi i dag kan skriva en ny författning på en kafferast.

Det är också angeläget att hävda riksdagens ställning, och jag har aldrig accepterat beredningar som ett uttryck för riksdagens vilja. Jag har alltid hävdad att det är riksdagen själv som i frågor av väsentlig betydelse för riksdagen i parlamentarisk ordning skall se till att spörsmålen utredes på ett för folkstyret tillfredsställande sätt, inte så att det tillfredsställer regeringen eller partiledarna utan blir ett uttryck för majoritetens vilja i riksdagens kamrar. Om man accepterar demokratin, måste man följa den vägen.

Det problem vi här diskuterar har gjorts till en taktisk fråga, vilket är i allra högsta grad beklagligt. Herr Vigelsbo kan hävda att även taktiken bör utredas och att det är farligt med två val framdeles, men för mig kan ett val aldrig få inverka på demokratiska principer och på det som skall vara grundläggande för hur ett land skall styras i framtiden och hur samhället skall fungera på ett för medborgarna tillfredsställande sätt. Jag skulle här kunna läsa upp en förteckning på alla de motioner som herr Vigelsbo har skrivit under och i vilka det har begärts utredningar. Jag skall emellertid inte göra det, eftersom det bara är en detalj.

År 1873 stod det i denna kammare en mycket känd liberal och talade om Oscar II:s kröning. Då sade han bland annat: »Menar man att styrkan av kungens förpliktelser mot land och folk skall ökas, eller hans medvetande där om klarna, genom en orimlig, för den ene osmaklig, för den andre löjeväckande ceremoni? Eller är man till äventyrs själv så föga säker på sina egna känslor, att man behöver vidtaga särskilda teatraliska åtgärder för att byg-

Statschefens ställning

ga upp dem till en högre värmegrad? Eller, lever man verkligen ännu år 1873 i den föreställningen, att man genom dylika folknöjen för barn och gummor kan hos den så kallade massan vidmakthålla vördnaden för konungadömet? Tror man således, att förrättningen behövs av samma skäl, varför i det gamla Rom augurererna fortforo med sin tjänsteutövning, även efter att de själva ej längre kunde mötas i sin skrymtande tjänst och se varandra i ansiktet utan att skratta? Är detta meningen — må man då vara förvissad om, att den i våra dagar nog genomskådas av dem, för vilka tillställningen är beräknad. Och då skall man uppnå motsatsen av vad man åsyftat: allmänheten skall — ganska ursäktligt, om än mycket orätt — häri läsa en kungadömetts självbekännelse, att det behöver puff och humbug.»

Det var den gamle liberalen Adolf Hedin som sade detta i riksdagen 1873. Man frågar sig i dag: Var står de nuvarande s. k. liberala arvtagarna inom folkpartiet, och var har vi ungdomen? Jag skall inte vara så elak att jag citerar vad Tingsten har sagt, eftersom han gjorde ett gästspel inom folkpartiet, men han varnade för att man skulle göra politiken inom folkpartiet till ett folknöje där principer och allting annat försvann.

Herr talman! Förra gången jag hade äran att tala i ett liknande sammanhang var vid remissdebatten. Då kritiserade jag att vad bankoutskottet hade förutsett, nämligen att vi skulle få nya, förnämliga lokaler här i huset, inte hade infriats. Döm om min häpnad när resultatet av talet om att vi skulle få nya lokaler har blivit att socialdemokraterna har fått fem kanslirum och två rum för ledamöterna, medan folkpartiet har tagit nio rum, högerpartiet sex rum, centerpartiet sju rum, kommunisterna tre rum och medborgerlig samling — med en representant — ett rum.

När det talas om demokratiska prin-

ciper skulle jag vilja fråga herr Ullsten, om han vore här i kammaren, eftersom han har varit aktivt engagerad: Menar han att man skall göra om riksdagen genom att han likt en ekorre samlar kanslirum åt den borgerliga s. k. oppositionen, medan de socialdemokratiska ledamöterna, som utgör precis hälften av den svenska riksdagen, skall nöja sig med sju rum? Är det så den folkpartistiska ungdomen skall handha demokratien och demokratiska principer, då frågar man sig varför i all världen denna folkpartistiska ungdom skulle hit, om den nu skall tala genom kanslier och själv inte kan skriva en fråga eller en motion eller hålla ett anförande utan att ha en massa kanslister sittande här uppe, som har tagit platserna för de folkvalda representanterna? Om svenska folket visste hur riksdagen behandlas av olika instanser, som skulle vara oss underordnade, skulle folket fråga sig: Vad menar vi med att skicka riksdagsmän till Stockholm som inte ens har rätt att få en plats någon timme en dag i riksdagshuset?

Men, herr talman, om man nu anammar demokratien och anammar att den svenska riksdagen skall utöva styret i detta land, så är det naturligt att vi håller på att de av folket valda representanterna också skall ha en uppfattning. Det får inte gå till som det nu gör i frågan om monarkiskt eller annat styrelseskick, att man sätter upp ett finger i luften för att känna efter vilken principiell ställning man bör intaga i denna allvarliga fråga.

För min del vill jag deklarera att jag ligger närmast den ståndpunkt som herr Johansson i Trollhättan intog, nämligen att alternativen inte bara är monarki eller republik utan att man även bör undersöka om över huvud taget någon av dessa former verkligen behövs.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen. Låt mig också understryka respekten för den nuva-

Statschefens ställning

rande konungens kulturella och demokratiska sinnelag. Men den respekten hyser jag för alla medborgare som har sinne för demokratiska principer, för vetenskap och för ett samhälle, där människorna kan leva på ett sådant sätt att allt fungerar gott.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Fru THUNVALL (s):

Herr talman! Herr Vigelsbo nämnde tidigare utredningsfloran, och det ger mig anledning att säga några ord om riksdagsledamöternas egna motioner.

Om man studerar motioner av olika slag som väcks i riksdagen under ett år, finner man att åtskilliga av dem, för att inte säga de allra flesta, utmynnar i en hemställan om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning. Och givetvis är många problem av sådan art, att det behövs noggranna analyser för att man skall få olika alternativ redovisade och bättre underlag för de avgörande beslut som kan följa.

När det gäller något så viktigt som vår författning, vårt statsskick, statschefens ställning och befogenheter, är det självklart att frågorna måste vara väl förberedda och belysta, innan vi kan ta ställning till dem. Det hade varit av stort värde för oss i dag, om författningsutredningen hade prövat frågan om statschefens ställning, såsom konstitutionsutskottet förutsatte när en motion i detta ämne behandlades 1958. Detta har ju för övrigt tidigare talare också framhållit.

Då utskottet nu haft att behandla en liknande motion, har man från borgerligt håll försökt hänvisa till att frågan är under prövning. Jag vill inte ha en utredning för utredningens egen skull eller då utredning redan pågår — därvidlag håller jag fullständigt med herr Lundberg. Men jag anser att det vore oförlåtligt, om vi nu skulle göra oss skyldiga till samma misstag som år

1958 och tro att frågan behandlas ändå. Det är av denna anledning som vi reserverar nu begär en utredning av frågan. Statsrådet Palme har tidigare gjort klart för oss att vi, om riksdagen antar utskottsmajoritetens hemställan i dag, återigen står på samma punkt som år 1958 och att ingenting kan hända. Det vill jag inte vara med om.

Herr talman! Att skriva en ny författning, i vilken man för in parlamentarismen, utan att samtidigt ta med en så viktig fråga som statschefens ställning och befogenheter i en modern parlamentarisk demokrati förefaller mig vara orealistiskt. För att inte i onödan förhåla en lösning av andra hithörande problem bör en utredning tillsättas i enlighet med vad vi reserverar föreslår.

Utskottsmajoriteten uttalar att det inte finns någon anledning att uppta frågan om monarkiskt eller republikanskt statsskick till behandling. Jag måste säga att jag, om jag i dag skulle ha att ta ställning till denna fråga, skulle intyga att det ej är förenligt med mina demokratiska principer att acceptera ett ärftligt styrelseskick men inte heller skulle kunna ange vilket annat system som bäst passar vårt land innan vi fått en allsidig och förutsättningslös prövning av olika länders statsskick och styrelseformer. Vi måste också veta vilken ställning och vilka befogenheter en statschef skall få, när vi skall besluta om ny författning.

Jag förstår inte att man inte skall kunna enas på denna punkt, ty det borde vara en lika viktig fråga för alla, som är intresserade av en positiv lösning av författningsfrågorna, vilken principiell inställning man än har till olika styrelseskick. Och det är detta frågan gäller i dag.

Jag har påpekat, att författningsutredningen inte närmare gick in på dessa frågor, såsom konstitutionsutskottet och riksdagen år 1958 trodde att den skulle göra. Men det lilla som då uttalades skulle, om det överfördes i den nya för-

Statschefens ställning

fattningen, medföra en starkare ställning i vissa fall för statschefen gentemot regering och riksdag. Detta har tidigare belysts av såväl herr Adamsson som herr Johansson i Trollhättan och även av statsrådet Palme, och jag skall inte närmare gå in på det.

Skall vi ytterligare stärka statschefens ställning eller skall regering och riksdag stärka sin ställning? Den avhandling som omnämnes i dagens tidningar tyder på att vi bör se om vårt hus, om regering och riksdag skall kunna fungera i en parlamentarisk demokrati.

Herr talman! Jag skulle också vilja lugna dem som undrat, om motionen och reservationen innebär en attack mot vår nuvarande statschef, konung Gustaf VI Adolf. Beträffande den nuvarande statschefen som person och regent vill jag helt instämma i vad herr Adamsson och fru Eriksson tidigare anfört. Det är inte frågan om detta utan det gäller som sagt en utredning i syfte att klarlägga vilken ställning och vilka befogenheter vi vill ge statschefen i en kommande parlamentarisk demokrati, så att denna skall kunna fungera på bästa sätt.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen av herr Georg Pettersson m. fl.

Herr Vigelsbo har själv tagit avstånd från sin motion om folkomröstning i denna fråga, och jag har därför ingen anledning att närmare beröra den. Men jag tycker nog att man skall använda sig av andra medel för att pejla folkopinionen än folkomröstning. Det senaste försöket manar ändå inte till efterföljd.

Slutligen vill jag, herr talman, också något beröra konstitutionsutskottets utlåtande nr 12. I enlighet med den övertygelse jag redovisat när det gäller ett ärftligt styrelseskick kan jag inte gå med på att vidga arvsrätten, såsom föreslås i motionsparet I: 360 och II: 430. Den kvinnliga tronföljden har, såsom

jag ser det, inte något samband med frågan om likställighet mellan könen.

Herr andre vice talmannen CASSEL (h):

Herr talman! Det är ett ganska sär eget land vi lever i — ett ganska lyckligt land också. Den stilla, lätt ointresserade stämning, som har rått hela denna debattdag här i kamrarna, visar klarare än någonting annat att vad vi här håller på att diskutera om egentligen inte är några hårt skiljande ställningstaganden. Vi är på ett, som jag tror, i världen sällsynt sätt överens om de centrala, väsentliga tingen när det gäller vår författning. Vi är helt ense om att det är demokrati, att det är folkstyrelse och att det är parlamentarism som skall prägla den författning som nu skall utformas. Därvidlag finns inga skiljaktiga meningar, där har vi alla precis samma övertygelse.

Kommer man sedan fram till frågeställningen om kungadöme eller republik — kungadöme då taget, det är jag angelägen att understryka, i den moderna meningen, d. v. s. med det sätt att fungera som det har för närvarande — är debatten så till vida litet svår att föra som de avgörande faktorerna inför ett ställningstagande inte uteslutande är av handgripligt logiskt slag. Vid sidan av logiken kommer här in känsla, tradition, stämning — allt sådant som inte kan vägas och mätas, som inte kan klädas i formler och definitioner, men som likväl ingen med politiskt realitetssinne kan undgå att ägna en betydande och allvarlig uppmärksamhet.

Det är inte alls min förhoppning att övertyga de nu så trosvisa republikanerna att de är inne på oriktig väg. En sådan bevisning — det vet jag — skulle helt överstiga min förmåga att prestera. Snarare är det för att ge en antydning om varför vi i högerpartiet är så klart, så bestämt och så enhälligt övertygade om vikten av monarkiens bevarande som jag har velat säga några ord. Det är inte,

Statschefens ställning

fru Eriksson i Stockholm, min avsikt att här göra gällande att de, som har en annan uppfattning i frågan om republik eller monarki än jag, lider av någon form av stupiditet.

Först, herr talman, vill jag anföra några logiska skäl. Det är av betydelse — vilket redan har sagts här i dag — att statschefen omfattas med allmänt förtroende av hela folket, alldeles oavsett vars och ens politiska hemvist. Vi vet hur det förhåller sig med många presidenter. De har helt nyligen stått på de politiska barrikaderna, och den som står där får — och måste få — politiska motståndare, som aldrig glömmer hans förgångna som politiker. Situationen blir ännu mycket värre, om presidenten inte heller glömmer bort sitt förgångna som politiker utan fortsätter att åtminstone i realiteten kämpa för ett av de stridande partierna.

En konung kommer inte i denna konfliktsituation — jag talar nu om en konung i modern mening — eftersom han aldrig har vare sig ett politiskt närvarande eller ett politiskt förflutet. Denna ställning över partierna och med ett förtroende, som inte inskränker sig till en del av nationen utan omfattas av alla, kan vid påfrestningar i det demokratiska skeendet bli av mycket stor betydelse. I besvärliga och bekymmersamma utrikespolitiska situationer kan monarkien, som vi har sett till exempel i våra grannländer Danmark och Norge under ockupationen, bli en nationell tillgång som är oskattbar.

Ett annat logiskt skäl är att det är hälsosamt för demokratin i en stat att den allra högsta ställningen alltid är upptagen. Ambitionen hos de maktsträvande tvingas då att göra halt omedelbart nedanför den högsta toppen. Män med litet diktatoriska tendenser inleds inte i frestelse. Risken är alltid för handen att ambitiösa män, som skulle nå den högsta ställningen, inte skulle nöja sig med att låta denna ställning icke vara förenad med utövande av makt.

Här ligger möjligheten till konflikt mellan en på parlamentariskt sätt vald regering och en president utomordentligt nära.

En av statschefens stora och i ett samhälle som vårt alltmör framträdande uppgifter är att utåt markera kvaliteten och högheten hos den stat som han företräder och att inåt skänka glans och festivitas åt de begivenheter och sammanslutningar som dag efter dag ständigt pockar på hans närvaro. Det behövs ingen bevisning för att styrka påståendet att den kungliga traditionen härvidlag ger ett markant företräde. Jag behöver bara för ett ögonblick erinra om den oerhört stora uppmärksamhet som representanterna för det svenska kungahuset röner vid sina besök i främmande länder, speciellt i republiker.

Till skillnad från vad många människor inbillar sig är denna representation inom- och utomlands ett tungt arbete som fordrar den tränade diplomaten aldrig svikande takt och stilkänsla. Det är också en uppgift som inte klaras av en enda man. Ett kungahus är i vår tid ett arbetsteam som delar uppgifterna sinsemellan och som ändå har förfärligt svårt att få tiden att räcka till. Talet om en privilegierad ställning förefaller mig i det sammanhanget utomordentligt innehållslöst.

Låt mig därefter beröra några mer ovägbara ting. Sverige har i århundraden varit ett kungadöme. Gemenskapen mellan konung och folk har haft växlande styrka och växlande innehåll under tiderna, men den gemenskapen, tro mig, lever kvar såsom en underton som gör att ett avbrott skulle kännas djupt smärtsamt och chockerande för stora skaror av vårt folk. Man kan, herr talman, göra ingrepp som sårar och chockerar, men man bör inte göra det om man inte är tvingad till det, om man inte måste göra det för att uppnå ett stort och betydelsefullt mål som kräver att man tar hårda tag. Men så är inte för-

Statschefens ställning

hållandet här. Ingen i denna kammare har någonsin velat påstå att folkstyret skulle vara i fara. Den monarki som vi har och som vi har erfarenhet av låter sig väl förenas med både demokrati, parlamentarism och folkstyrelse.

Herr talman! Jag blundar ingalunda för att situationer en gång i världen kan uppstå, som gör en omprövning nödvändig, men jag hävdar bestämt att en sådan situation inte är för handen i dag. Det finns i dag — det visar det lama intresset i kammaren — inte den ringaste anledning att ta upp hela detta problem till diskussion. Vi har — det har omvitnats från alla håll — lyckan att äga just det statsöverhuvud som vi alla, oavsett politiskt tänkande, vill ha; ett statsöverhuvud som vi ser upp till och beundrar för hög kultur, nobless och aldrig svikande plikttrohet. Och vi har ett kungahus som utomordentligt väl ryktar sitt värv. Det förefaller mig då — jag är ledsen att behöva säga det — som något litet av otacksamhet att i den situationen driva fram denna republikdiskussion.

Till sist, herr talman, ett par ord om den motion om kvinnlig tronföljd, som väckts från vårt håll.

Man kan, som jag redan inledningsvis sade, ha olika meningar i frågan om republik eller monarki. Man kan med goda skäl se den frågan från båda hållen; åsikt kan brytas mot åsikt. Men att det i en modern tid med allvar skall kunna hävdas, att det gamla lagordet »gånge hatt till och huva från» skulle äga giltighet när det gäller statschefens person förefaller mig helt orimligt. Ingen skulle ett ögonblick drömma om att man till president i en republik inte skulle kunna utse en kvinna och att en kvinna inte skulle ha exakt samma möjlighet som en man att bli vald. Hon får redan nu vara ordförande i statsrådet och hon får vara riksföreståndare med maktbefogenheter som ligger vida utöver dem man, såvitt jag förstår, tän-

ker sig att en president skulle ha och vad en monark har.

Den avhållna och aktade ledamot av denna kammare, som står som första namn på motionen angående utredning av frågan om republik, kan väl inte tänkas vara diskriminerad på grund av sitt kvinnliga kön. Låt mig erinra om att Danmark så sent som år 1953 ändrade sin tronföljdsordning och införde kvinnlig arvsrätt till kronan och att vi har kvinnlig tronföljd även i England, Holland och Grekland. Att Sverige, som i alla avseenden söker ligga i täten — ibland nästan litet flåsigt — när det gäller moderniteter, just i denna fråga skulle visa sig mer gammaldags, mer trögt och reaktionärt än andra nationer förefaller mig helt otänkbart.

I detta anförande instämde herrar *Ringaby, Wennerfors, Björkman, Söderström, Oskarson och Regnéll*, fröken *Ljungberg*, herrar *Werner, Nordgren* och *Magnusson* i Borås samt fru *Sundberg* (samtliga h) ävensom herr *Löfgren* (fp).

Herr BJÖRK i Göteborg (s):

Herr talman! Efter att ha bevitnat denna monarkiska demonstration kunde man få intrycket, att motionärerna är ute efter att snabbt och energiskt aktualisera frågan om införande av republik från den ena dagen till den andra, något som ju inte är fallet.

Vad som mest förvånat mig i den offentliga debatt som föregått riksdagens behandling av föreliggande motion, är emellertid inte hela det känslotänkande som virvlat upp och som här fått nya uttryck, utan det är att man på sina håll försökt framställa denna motion som ett alldeles ovanligt utpekulerat taktiskt trick.

När jag blev ombedd att underteckna denna motion, som jag själv inte haft den goda idén att väcka, så fann jag den tilltalande bland annat därför att den inte verkade så väldigt taktisk utan

Statschefens ställning

tvärtom kunde bli utsatt för misstolkningar, därför att motionärerna tog risken att hånas och begabbas och mötas av motståndare som slår på de sentimentala strängarna.

Ingen kan väl förneka att fru Eriks-son i Stockholm har sinne för politik. Däremot tycker jag att det är ett utomordentligt sympatiskt drag hos henne att hon långt ifrån alltid noga och i detalj överväger de taktiska finesser-
na med sina framträdanden. Taktik-
tänkandet i författningsfrågorna står mig upp i halsen, och därför fann jag det ovanligt uppriskande att möta en sådan här motion, och det var mig en glädje att underteckna den.

En annan angreppspunkt mot motionen och motionärerna har varit att de skulle utgöra en grupp särlingar med besynnerliga idéer som de inte har vunnit förståelse för hos sina partivänner. Ingenting kan vara felaktigare. Jag inbillar mig verkligen att jag i denna fråga kan räknas till de där mycket genom-
snittliga socialdemokraterna som fru Eriksson har talat om.

Om man granskar motionen finner man att den är precis så moderat och resonlig som flertalet socialdemokratis-
ka motioner här i riksdagen brukar vara. Den hävdar inte att republikfrågan skulle vara den ojämförligt viktigaste frågan i författningskomplexet. Den ger inte republikfrågan prioritet framför en rad andra frågor. Den kräver inte att vi till varje pris skall dra upp en stor strid om monarki eller republik. Den riktar sig inte mot den nuvarande stats-
chefen. Däremot hävdar den att det kan uppstå situationer som vi i tid bör över-
väga och inför vilka vi har behov av att undersöka och utreda olika alterna-
tiva lösningar. Detta är med andra ord en ytterst måttfull och rimlig motion, vilket väl också har bidragit till att den i så hög grad vunnit den ena ut-
skottshalvans bifall. Jag vill erinra om att reservanterna tillstyrker en sådan utredning som åsyftades i motionerna

1958, och vad som begärdes i dessa mot-
tioner var just en utredning om stats-
chefens ställning oavsett om den kon-
stitutionella grunden härför bygger på
ärftlighet eller på ett på demokratisk
väg genomfört val — såvitt jag förstår
tämligen exakt samma tankegång som
återkommer i årets motion.

Ännu en angreppslinje mot motionä-
rerna är att de tar lättsinnigt och non-
chalant på ett allvarligt problem. Jag
vill hävda motsatsen. Det är den bor-
gerliga utskottsmajoriteten som visar
lättsinne och nonchalans när den häv-
dar att det över huvud taget inte skulle
finnas anledning att uppta frågan om
monarkiskt eller republikanskt stats-
skick till behandling.

Vad är det vi förbereder? Vi förbe-
reder en ny författning, som av allt att
döma kommer att bli bestående för lång
tid. Det kräver en omsorgsfull prövning
av en lång rad problem. Men de borger-
liga förutsätter utan vidare att det också
på längre sikt alltid skall stå till förfo-
gande medlemmar av kungahuset som är
beredda att ta på sig de onekligen tunga
bördor som herr andre vice talmannen
nyss har vittnat om. Man förutsätter att
det finns personer som är villiga och
lämpliga för uppgifter inom den nu
existerande ramen. Man förutsätter ock-
så att det under alla förhållanden skall
finnas ämnen till statschefer som kan
omfattas med förtroende av hela fol-
ket, ett av de villkor som herr Cassel li-
kaledes nyss uppställde.

Man bortser alldeles från den inga-
lunda orimliga möjligheten att vi i en
inte alltför avlägsen framtid ställs i
en sådan situation där vi drivs in i re-
publiken vare sig vi vill eller inte eller,
mera konkret, där vi ställs inför frå-
gan om huruvida vi skall välja ett nytt
kungahus eller övergå till republik. Ja,
i ett sådant läge kunde det förstås fin-
nas skäl till en folkomröstning, även
om utgången då på förhand vore given.
Vi skall alltså räkna med sådana alter-
nativ men ändå inte bry oss om att i

Statschefens ställning

god tid överväga vilken sorts republik vi i så fall vill ha, vilka befogenheter statschefen skall ha o. s. v. Detta är lättsinne och nonchalans!

Högern försöker nu att trubba av detta problem genom sin motion om kvinnlig tronföljd. Jag skall inte spilla många ord på den, men mot bakgrund av den aktuella debatten om könsens jämlikhet och könsroller verkar det något parodiskt med den lösning som högern har funnit och som i praktiken skulle innebära att kvinnorna skulle få rycka in när männen inte längre räcker till.

Herr förste vice talmannens inlägg skulle kanske förtjäna att förbigås med barmhärtig tystnad. Herr von Friesens clownier har redan fått de kommentarer som de förtjänade. Men jag skulle bara vilja tillägga några ord. Herr von Friesen förutsätter att en utredning av det slag, som reservanterna begär, kommer att med frustande iver ge sig ut på långa resor till avlägsna länder för att studera hur man har löst frågan om statschefens ställning.

Jag förstår inte detta riktigt. Den stora författningsutredningen reste inte längre bort än till Oslo, såvitt jag kan minnas. Jag begriper inte riktigt varför nya utredare skulle känna sig så omåttligt frestade att följa herr von Friesens och mitt exempel när vi ger oss ut på våra långa expeditioner till fjärran belägna länder, Australien, Kanada o. s. v. Jag tycker nog att herr förste vice talmannen tänker litet för lågt om våra utredare.

En fråga som har återkommit i flera inlägg från den borgerliga sidan är vilket samband det egentligen föreligger mellan frågan om statschefens ställning, statsskicket och parlamentarismens inskrivande i författningen, å ena sidan, och å andra sidan de problem som man på den borgerliga sidan har särskilt bråttom att lösa, nämligen val- och kammarsystem. Vid närmare eftertanke förefaller mig sambandet här vara utomordentligt starkt. Vad är det de borger-

liga eftersträvar? Så långt man har kunnat finna av deras deklarationer i olika sammanhang och av pressdebatten är det en återgång till 1920-talets parlamentariska styrkeförhållanden i vårt land. Man eftersträvar ett svagt och splittrat parlament med hjälp av ett kammarsystem och ett valsystem som skulle passa den borgerliga oppositionen.

Men tänk efter vad det betyder! Det betyder oundvikligen att statschefens ställning och funktioner får mycket större intresse och mycket större betydelse än i ett parlament, där man i allmänhet kan räkna med klara och entydiga majoritetsförhållanden. I ett splittrat parlament med en rad partier, med oklara majoritetsförhållanden och med täta regeringskriser är det alldeles klart att statschefens funktioner blir väsentligt mycket intressantare än vi har vant oss vid under de senaste årtiondena i vårt land. Det är sannerligen ingen enkel uppgift att skriva regler för hur statschefen — om man nu skall ha en sådan — skall lösa problemet med regeringsbildningar i ett parlament av den typen.

Herr Johansson i Trollhättan lämnade en mycket intressant analys av dessa problem. Jag har inte mycket att tillägga. Jag skulle bara vilja påpeka att problemen kanske är ännu mera komplicerade än vad som framgått av herr Johanssons påpekanden. Man kan nämligen bemöda sig om att kringskära statschefens ställning genom utomordentligt fasta regler men lika fullt få uppleva att han får en långt mera betydelsefull roll som regissör, dirigent, ledare av det politiska spelet än vad författningsskrivarna avsett.

Låt mig bara ta ett exempel! I Frankrike omedelbart efter det senaste kriget hade den franska vänstern ambitionen att skapa en författning där man i praktiken inte skulle behöva en statschef. Man tänkte sig i första omgången en lösning där talmannen skulle kunna ha

Statschefens ställning

dessas uppgifter i samband med rege-
ringsbildning. Man gick slutligen med
på att ha en presidentur, men man in-
billade sig ha skapat garantier för att
presidenten över huvud taget inte skulle
spela någon politisk roll. Vad fick man
uppleva? Jo, man fick uppleva att den
förste presidenten, Vincent Auriol, tvärt-
om kom att bli utomordentligt aktiv
och kom att spela en mycket viktig roll
under den fjärde republikens tidigare
år därför att parlamentet var så splitt-
rat, därför att man hade ett valsätt som
hade främjat uppkomsten av en rad oli-
ka partier och därför att det var så
svårt att bilda klara majoriteter i detta
parlament.

I Västtyskland har man efter kriget
haft ambitionen att ge en utomordent-
ligt stark ställning åt regeringschefen
och i motsvarande mån en nästan de-
korativ funktion åt statschefen. Det
hindrar inte att man också i detta par-
lament och i denna typ av författning
får uppleva, att i det ögonblick man
får en regeringschef, som inte är stark
i sitt framträdande, får statschefens
synpunkter på majoritetsbildning och
regeringsbildning plötsligt en väsent-
lig vikt.

Om det förhåller sig på det sättet så
är det klart att det också är utomor-
dentligt intressant i vad mån denne ak-
tive statschef har framgått ur arv eller
ur demokratiska val, och det är mycket
viktigt att överväga vilken sorts val han
skall framgå ur. All erfarenhet talar
nämligen för att direkt folkvalda presi-
denter blir en maktfaktor i ett parla-
mentariskt system på ett helt annat sätt
än presidenter som är valda exempel-
vis av elektorer eller av en majoritet
inom riksdagen. Detta är också pro-
blem som onekligen kräver att genom-
lysas och övervägas i samband med allt
det andra utredningsarbete som behövs
vid tillkomsten av en ny författning.

Jag ber, herr talman, att få yrka bi-
fall till reservationen.

Herr förste vice talmannen von
FRIESEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Till min ärade vän herr
Björk i Göteborg vill jag säga följande.
När jag läste den motion, som också
hans namn står på, så tänkte jag som
den gamle romaren: Det är svårt att
icke skriva satirer. Min skildring av
den där tilltänkta kommittén som var
ute och reste så mycket var nämligen
ett försök — kanske klumpigt — till en
satir, men jag tror inte att herr Björk
har fattat poängen i historien, nämligen
den, att en utredning av denna typ
skulle kunna få en förlängning nära
nog i det oändliga på grund av statsmi-
nisternas rädsla för att ett avgörande
skulle påverka en valrörelse. Detta,
herr Björk, var poängen i historien.

Herr BJÖRK i Göteborg (s) kort gen-
mäle:

Herr talman! Jag är ledsen om jag är
ohövlig, men jag tror inte att herr förste
vice talmannen är alltigenom lämpad
att lansera satiriska poänger. Till den
förklaring som han här lämnat måste
jag göra den kommentaren, att med de-
ta resonemang, att en utredning alltid
kan leda till en förlängning och till att
skjuta en lösning på framtiden, skulle
det finnas skäl att motsätta sig alla slags
utredningar i alla tänkbara frågor. I
praktiken är det däremot så att inte
minst det parti som herr förste vice
talmannen representerar i allmänhet är
utomordentligt angeläget om att få ut-
redningar på alla tänkbara områden.
Jag noterar då med förvåning att tan-
ken med alla dessa utredningskrav
skulle vara att man icke skulle få nå-
gon lösning på problemen.

Herr förste vice talmannen von
FRIESEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Ytterligare ett missför-
stånd från herr Björks i Göteborg sida!
Jag har aldrig sagt att alla utredningar
kommer att förlängas i det oändliga.
Jag har sagt att det finns anledning att

Statschefens ställning

antaga att just en utredning som berör frågan om monarki eller republik kan komma att få något av en evighetskaraktär.

Herr BJÖRK i Göteborg (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr von Friesen är helt ur stånd att klargöra varför just detta problem skulle kräva så oändligt mycket längre utredningar än alla de andra författningsproblem som varit aktuella under det senaste årtiondet. Det hela är endast en slapp insinuation utan försök till allvarlig motivering. Vi vet att hela författningskomplexet är utomordentligt svåröverskådligt och besvärligt, och man upplevde i den stora författningsutredningen hur det ena problemet grep in i det andra. Författningsutredningen trängde under folkpartisternas medverkan in i en hel rad problem, fann det nödvändigt att ta upp nya frågor som över huvud taget inte var förutsedda i direktiven. I dag kan vi säga att »det var väl inget fel, det var väl bra att de gick så grundligt till väga». Men vi tvingas samtidigt att konstatera att till och med denna bland annat folkpartistiska grundlighet inte har varit tillräcklig för att ge en säker grund att stå på. Efter ett sådant arbete, som herr von Friesens parti har medverkat till, söker man nu misstänkliggöra de krav som rests på att ytterligare utreda synnerligen närliggande, synnerligen väsentliga problem i den stora bilden.

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! För vår del betraktade vi motionerna nr 1 i första kammaren och nr 2 i andra kammaren som uttryck för en stark vilja hos den socialdemokratiska riksdagsgruppen att markera sin principiella inställning till statskicket och att på det parlamentariska planet fullfölja vad som står inskrivet i partiprogrammet och vad som beslutades av den senaste partikongressen. Vi

hälsade ställningstagandet för republik med glädje också därför att vi själva i alla diskussioner om författningsfrågan framhållit hur nödvändigt det är att i samband med antagandet av den nya författningen förvisa monarkien till det historiska museum där den hör hemma. Vi avisade bestämt påståendena i borgerlig press om att den socialdemokratiska republikmotionen skulle vara uttryck för taktiska syften, vare sig dessa sades vara att konkurrera med kommunisterna om vänsterväljarna eller att förhåla en lösning av författningsfrågan.

Det råder heller ingen tvekan om att motionerna hälsades med stor glädje i det socialdemokratiska partiet. Man såg dem som uttryck för en vitalisering och en radikalisering av regeringspartiets politik. Denna stämning kom också till uttryck i den socialdemokratiska pressen. »Utred frågan om republik krav från 33 riksdagsmän», rubricerade Stockholms-Tidningen sitt referat av motionen. I samma tidnings ledarartikel den 16 januari hette det under rubriken »Aktuellt med republik»: »Det är en mycket angelägen motion som ett stort antal socialdemokratiska riksdagsmän lagt fram angående svensk republik. — — — Frågan om republik är, aningen vi önskar det eller ej, ofrånkomlig, om vi ska göra om författningen. — — — Vi kan inte bibehålla kungamakten i en modern nyligen reformerad författning som ska tillämpas.» Stockholms-Tidningen meddelade också att den socialdemokratiska riksdagsgruppens förtroenderåd hade godkänt massmotionen, »som därmed har goda utsikter att gå igenom i riksdagen».

Även i andra partier väckte motionen anklag. Politisk tidskrift, utgiven av centerns ungdomsförbund, skrev i en ledarartikel: »Enligt vår uppfattning finns det all anledning att tillsätta en utredning kring frågan om en republik.»

Mot bakgrunden av all den utmärkta publicitet som ägnades republikmotio-

Statschefens ställning

nen och all den radikala yra som rådde finns det kanske risk att det inom det socialdemokratiska partiet nu uppstår en viss baksmälla. Vålvilliga uttolkare hävdar visserligen att reservanterna i konstitutionsutskottet i själva verket förutsätter att även frågan om en i demokratisk ordning vald statschef i ett republikanskt statsskick skall prövas i den begärda utredningen. I vårt ställningstagande har vi också utgått från att detta är fallet. Jag har emellertid svårt att förstå varför detta inte kan skrivas rent ut. Om den socialdemokratiska riksdagsgruppen i januari anser det viktigt att föra fram republikfrågan, varför kan den då inte i februari öppet säga ut detta i ett utskottsutlåtande? Någon kompromiss med de borgerliga partiernas ståndpunkter är ju inte nödvändig, eftersom det finns en majoritet i bägge kamrarna för att republikfrågan bör utredas.

Statsrådet Palme sade här tidigare att när det gällde frågan om folksuveräniteten var utskottsmajoriteten suddig i sin skrivning, medan reservationen var klar. Jag är överens med honom i det förra omdömet, men knappast om det senare. Man kan möjligen säga att reservationen är klar på samma sätt som det som är utspätt med mycket vatten är klart och genomskinligt. Om man använder ordet »klar» i den meningen är också reservationen klar.

Bättre än denna urvattnade skrivning hade varit att utskottets socialdemokratiska halva direkt yrkat bifall till kravet i de bägge motionerna. Detta är synnerligen välmotiverat och det finns verkligen ingen anledning att i taktiskt betingade formuleringar söka smussla undan vad det handlar om.

Konstitutionsutskottets utlåtande nr 10 utmärks emellertid även i övrigt av oklarheter. Även direkta felaktigheter förekommer. I redogörelsen för frågornas tidigare behandling förtiger man sålunda helt att det vid 1958 års riksdag väcktes två motionspar i hithörande

frågor, av vilka det ena behandlades i konstitutionsutskottets utlåtande nr 14, det andra i dess utlåtande nr 15. I de senare motionerna, väckta av kommunistiska ledamöter, begärdes tilläggsdirektiv till författningsutredningen att utreda frågan om övergång till republik. År 1962 återkom den kommunistiska gruppen med denna republikmotion, som emellertid avslogs av kamrarnas majoritet. Det är svårt att förstå motivet till att dessa motioner icke medtagits i utskottets historiska redogörelse. Det brukar ju annars icke föreligga brist på papper och utrymme för trycktytor här i riksdagsmaterialet.

I utskottsmajoritetens motivering heter det att »de demokratiska partierna» upptagit överläggningar i författningsfrågan och att »partiledarna» överlagt som en arbetsgrupp. Detta skrivsätt är osakligt och felaktigt. Såvitt jag förstår är samtliga partier i riksdagen anhängare av den parlamentariska demokratiens metoder. Samtliga riksdagspartier har emellertid icke deltagit i dessa överläggningar, som i stället monopoliserats av ett antal personer som egenmäktigt utnämnt sig till partiledare av högre dignitet än andra. Jag skulle vilja hemställa till konstitutionsutskottet att i fortsättningen bättre värda sig om den terminologi man använder i sina utlåtanden.

Herr talman! Det är nödvändigt att i detta sammanhang säga några ord om det allmänna författningsarbetet. Man kan inte med skäl säga att detta gått snabbt och bedrivits effektivt. Författningsutredningen var verksam mellan 1954 och 1963, alltså i nio år. Det råder nu allmän enighet om att dess förslag inte kan läggas som grundval för en lösning av författningsfrågan. Sedan 1963, alltså nu i tre år, har författningsproblemen ytterligare diskuterats i olika sammanhang. De borgerliga partierna kritiserar ibland regeringen för långhaling, men jag kan inte komma ifrån intrycket att alla parter som deltagit i för-

Statschefens ställning

fattningsarbetet har skuld till att först 1968 års riksdag får ta ställning till en ny författning — och då troligen endast för att genomföra partiella reformer.

Hela behandlingen av den fråga som dryftas här i dag, alltså frågan om statschefens ställning, är egentligen helt fantastisk. Vid 1958 års riksdag förutsatte konstitutionsutskottet att denna fråga tillhörde författningsutredningens uppdrag. För att inte försena dess arbete avstyrktes motionerna om tilläggsdirektiv. Resultatet blev att vi åtta år senare på nytt måste kräva att frågan skall utredas! Det vore, tycker jag, på sin plats med viss självkritik av dem som år 1958 lyckades förhindra att frågan om statschefens ställning i en modern parlamentarisk demokrati utförligt behandlades av författningsutredningen.

Det sagda får inte tolkas så, att författningsutredningen helt skulle ha försummat att diskutera frågan om statschefens ställning, men den har gjort det på ett egendomligt och motsägande sätt, som lett till att dess förslag i viktiga stycken innebär ett förstärkande av kungamakten som förutsatts bestå. Det gäller som bekant kungens rättigheter vid regeringsbildningen — särskilt hans rätt att avskeda ministären och enskilda ministrar, hans rätt att avvisa av regeringen framförda förslag och hans rätt att vägra en regering att upplösa riksdagen och förordna om nya, urtima val. Författningsutredningens förslag på dessa punkter står i strid med parlamentarismens principer. Det är alldeles självfallet att en betydande omarbetning måste ske. Vi kommer därför att stödja förslaget om en utredning rörande statschefens ställning.

Jag vill i detta sammanhang framhålla, att det måste anses vara bättre med en parlamentarisk utredning än det hitillsvarande delegationsarbetet. En parlamentarisk utredning behöver inte ta längre tid än konfrontationerna mellan herrar Erlander, Palme, Ohlin m. fl. Det är också mycket egendomligt att de bor-

gerliga partierna här föredrar denna helt inkonstitutionella form, som arbetsgruppen utgör, framför en verkligt parlamentarisk utredning. Det talas mycket om demokratien och dess principer i författningsssammanhang, och det är helt naturligt, men varför skall man använda sig av arbetsformer, som inte är erkända i författningen, när man ytterligare vill undersöka denna fråga? Jag kan inte förstå varför de borgerliga har valt denna ståndpunkt.

Som jag tidigare sagt hade vi hellre sett att yrkandet i motionen legat till grund för utskottets yrkande. Vi anser att de politiska partierna klart bör säga ifrån, var de står i denna viktiga politiska fråga. Det kommunistiska partiet har i motionerna vid 1958 och 1962 års riksdagar klart deklarerat sin ställning. Jag vill här i dag ytterligare markera denna genom att framhålla följande.

Vi anser det helt orimligt att monarkien skulle bevaras i en ny författning. Vi kommer alltså att i samband med författningsfrågans behandling i riksdagen ställa förslag om övergång till republik. Vi tycker inte att denna viktiga principiella fråga bör knytas samman med någon enskild person. Det är emellertid inte heller självklart att man behöver ha en president i ett republikanskt statsskick, som flera talare här förut framhållit. Andra former kan mycket väl tänkas. Där finns en rad problem som vissa av de socialdemokratiska talarna förut under debatten har försökt utreda på ett, som jag tycker, förtjänstfullt sätt.

Herr talman! I dagens tidningar meddelas, att den socialdemokratiska partiordföranden och regeringschefen till vissa andra politiska partier överlämnat ett förslag i författningsfrågan. Vid de överläggningar som redan förekommit har, som jag nämnt, inte samtliga riksdagspartier haft tillfälle att delta. Jag vill här protestera mot att det kommunistiska partiet har utestängts från deltagande i överläggningarna.

Statschefens ställning

I 1 § i förslaget till ny författning står det: »All statsmakt i Sveriges rike utgår från Sveriges folk.» I sina kommentarer skriver författningsutredningen: »Den moderna folkstyrelsen är en folkstyrelse genom partier.» Mot denna bakgrund är det ännu mera anmärkningsvärt att regeringen och de tre borgerliga partierna utesluter representanter för över 200 000 väljare från överläggningarna om den nya författningens utformning. Det är väl i alla fall meningen att även medborgare som röstar med det kommunistiska partiet skall räknas in i det svenska folk från vilket statsmakten i Sveriges rike utgår?

Jag kan inte förstå att det tjänar den demokratiska utvecklingen i vårt land att vissa partier på sätt som skett i författningsfrågan söker monopolisera det förberedande utredningsarbetet. Är avsikten med denna arbetsmetod möjligen att genomföra sådana förändringar i valmetoden att vissa partiers väljare diskrimineras ännu mer än vad som sker för närvarande genom orättvisorna i valsystemet? Om detta är vad som ligger bakom fyra partiers monopolisering av författningsarbetet, är det ännu mer anmärkningsvärt. Här sitter man måhända runt bordet och granskar olika möjligheter att slå ihop valkretsar och räkna ut mandaten så att de deltagande partierna skall vinna ännu större fördelar på de uteslutna partiernas bekostnad. Jag vägrar i det längsta att tro att sådana futtiga taktiska fördelar skulle vara bestämmande för metoden i författningsarbetet, men den bestämda vägran att bredda diskussionerna kan ge skäl för misstankar.

Enligt vår mening måste valsättet vara sådant att alla röster om möjligt ges samma värde. Kravet måste vara att partierna får en representation som så nära som möjligt svarar mot deras totala röstetal. De orättvisor som förekommer i det nuvarande valsystemet kan inte accepteras, och ännu mindre nya orättvisor som ger vissa partier en

ännu större överrepresentation på andra partiers bekostnad.

Den nya författning vårt land skall få måste ses som ett led i kampen för demokratiens utvidgning och fördjupande. Republik, enkammarriksdag, direkta proportionella val med rättvis mandatfördelning och rösträtt från aderton år anser vårt parti vara viktiga krav som måste finnas med i den nya författningen.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Jag skall börja detta mitt anförande med några ord till förste vice talmannen, som av allt att döma har trivts mycket dåligt uppe på podiet efter lunch. Herr von Friesen sade i ett anförande i dag, med beklagande i rösten, att han inte kunnat få några besked av statsministern och partiordföranden Tage Erlander, därför att denne givit sig i väg till »Österlandet» för att där »buga för någon potentat», exakt vilken visste inte herr von Friesen. Jag blev en smula förvånad över det yttrandet och frågade mig om våra talmän verkligen inte vet vart statsministern reser på statsbesök. Därför undersökte jag om vår partiordförande möjligen hade rest i väg i lönnedom och inte talat om det för talmännen. Jag fick då en avskrift av den ansökan om tjänstledighet som herr Erlander lämnat in till riksdagens andra kammare och där det står:

»Undertecknad anholder härmed om ledighet från riksdagsarbetet under tiden 20—27 februari 1966 på grund av resa till Egypten. Stockholm den 15 februari 1966. Tage Erlander.»

Denna skrivelse kom in till andra kammaren den 15 februari 1966. Andra kammaren beviljade herr Erlander ledighet, och det skedde under ledning av herr förste vice talmannen. Jag är mycket förvånad över att han inte följer med vad vi behandlar i kammaren under hans ledning.

Nu tycker jag uppriktigt sagt att det

Statschefens ställning

inte bör anstå en vice talman att göra ett sådant uttalande — att statsministern har givit sig i väg för att »bocka för någon österländsk potentat». Eftersom man nu kan befara att han inte läser protokollet ber jag, herr talmannen att framföra denna protest från den socialdemokratiska riksdagsgruppen.

Statsministern var mycket ledsen över att debatten i denna fråga skulle föras vid en tidpunkt då han absolut inte kunde vara närvarande, eftersom statsbesöket till Förenade Arabrepublikerna var bestämt för länge sedan och inte kunde ändras. Han tillkännagav detta inför den socialdemokratiska riksdagsgruppen. Men han har ändå deltagit i denna debatt genom ett uttalande som har gått ut genom TT. I detta uttalande, som jag inte begär att herr förste vice talmannen skall ha läst, ger herr Erlander uttryck för sin och den socialdemokratiska riksdagsgruppens uppfattning i denna fråga, en uppfattning som väl stämmer överens med vad som anförts i de inlägg som hållits av de socialdemokratiska ledamöterna i konstitutionsutskottet, av fru Eriksson i Stockholm och av herr Björk i Göteborg.

Att vi socialdemokrater önskar utreda statschefens ställning och befogenheter borde väl inte vara ägnat att förvåna. Man kan naturligtvis fråga sig hur det kommer sig att vi inte tidigare har givit oss på denna fråga. Det har här tidigare vid flera tillfällen påpekats att riksdagen 1958 uttalade att författningsutredningen skulle klara denna sak. Frågan togs upp vid vår partikongress 1960, då man enades om att kräva av riksdagsgruppen och regeringen att statschefens ställning i en demokrati skulle prövas. Man hade precis samma formulering som här återfinns i motionen och i reservationen.

Frågan var över huvud taget inte uppe till behandling vid den senaste partikongressen 1964 — därvidlag har herr Hermansson tagit fel. Skälet till att

frågan då inte togs upp var att författningsutredningens förslag ännu inte hade granskats tillräckligt för att man skulle kunna ta ställning till det. Författningsutredningens förslag skulle ju ha avlämnats 1959 — det trodde alla och det lovade författningsutredningens ledamöter när frågan var aktuell. Men förslaget kom inte 1959, det kom inte 1960, inte 1961 eller 1962 utan först 1963. Då granskades hela förslaget, även i vad det avsåg statschefens ställning. Denna granskning var faktiskt inte slutförd förrän 1965. Detta är alltså förklaringen till att det inte har hänt så mycket inom socialdemokratien på denna punkt.

Alla initierade och intresserade — möjligen med ett enda undantag, nämligen en mycket känd medlem av författningsutredningen som förfogar över ett eget tidningsföretag »med sting» enligt reklamen — är numera på det klara med att en total författningsreform inte är möjlig att genomföra till 1968—1969. De stora linjerna bör man kunna dra upp dessförinnan, och delreformer kan genomföras, men det återstår mycket att klara upp.

Att varje initiativ i författningsfrågan skulle ha till syfte att försena och förhala en lösning av problemet är, upprättigt sagt, rent nonsens. De som försenar och förhalar är de som vägrar att diskutera denna fråga och vägrar att ta sakskalet. På denna punkt har ju en förödande kritik framförts av remissorganen och i den offentliga debatten mot det förslag till reglerande av statschefens ställning i en modern parlamentarisk demokrati som författningsutredningen lagt fram. Jag vill, liksom flera tidigare talare, särskilt erinra om professor Tingstens mördande kritik på denna punkt.

Författningsutredningens förslagskulle leda till att statschefens nuvarande ställning skulle förstärkas jämfört med rådande praxis — statschefen skulle få ökad makt bl. a. vid riksdagsupplösning

Statschefens ställning

och vid regeringsbildning. Det är en helt orimlig ståndpunkt, som vi socialdemokrater inte accepterar.

Detta ytterst viktiga problem måste lösas innan en ny författning kan träda i den gamlas ställe. Att nu inte erkänna att problemet existerar eller att inte vilja ta upp det till debatt, tycker vi är horribelt. Inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen är vi helt övertygade om att frågan om statschefens makt och befogenheter är mycket betydelsefull, och vi fäster stor vikt vid att den löses.

Statsministern har vid ett par tillfällen klargjort hur viktigt vi inom socialdemokratien anser det vara att denna fråga om statschefens ställning i en parlamentarisk demokrati utredes. I det TT-meddelande jag tidigare omnämnde gav statsministern till känna att det är tre områden som måste belysas. Herr Adamsson har tidigare varit inne på detta. Det måste klargöras för det första hur regeringsbildningen skall ske, för det andra vem som skall bestämma om riksdagsupplösning samt för det tredje hur besluten i regeringen skall fattas. Alldeles oberoende av vilken inställning vi har till frågan om republik eller monarki bör vi kunna vara överens om att dessa tre frågor måste belysas, innan en författningsreform kan företagas. Jag tycker att även en så helhjärtad monarkist som herr Cassel borde kunna erkänna detta och ställa sig bakom kravet.

I utskottsutlåtandet anförts att statschefens ställning varit föremål för utredning i samband med de författningsöverläggningar som ägt rum. Statsrådet Palme har emellertid tidigare i dag klargjort att det inte pågår någon utredning om denna fråga — det finns alltså ingen utredning som sysslar med dessa ting.

På borgerligt håll — det gäller framför allt de unga liberalerna — har också erkänts att författningsutredningens förslag då det gäller statschefens ställ-

ning är horribelt. Samtidigt har emellertid de unga liberalerna menat att det rör sig om mycket enkla avgöranden och — som statsrådet Palme påpekade — hävdade att problemet borde kunna lösas på en förmiddag. Det vore ju bra om det förhöll sig på detta sätt — men så enkelt är det inte. Jag frågar mig emellertid varför man är så rädd för en utredning, om man anser att frågan kan lösas på en förmiddag; då borde man rimligen inte ha någonting emot att en utredning tillsätts.

Det vore frestande, herr talman, att ta upp ett resonemang kring vad herr von Friesen sade i utredningsfrågan. Men jag skall inskränka mig till att framhålla att det är en rätt underlig uppfattning, som en av folkpartiets främsta talesmän för till torgs, när han skisserar farhågorna inför en utredning i denna fråga. Man skall alltså i stället företaga privata undersökningar och gallupar. Man skall ta reda på hur Vecko-Journalen ser på denna fråga och göra husundersökningar för att efterhöra hustrurs och fästmörs uppfattningar.

Så lätt kan man väl ändå inte ta på en så allvarlig fråga. Visserligen var det ett kåseri, som herr förste vice talmanen höll, men det får vara måtta även på kåserier i denna församling.

Det har påståtts att socialdemokraterna skulle ha gjort en reträtt och inte ha vågat föra fram ett krav på att även frågan om republik eller monarki skulle utredas. Denna fråga skall med i bilden. Jag hänvisar till vad som har uttalats i reservationen, där man talar om 1958 års motion i ämnet. Frågan om republiken finns alltså med, men de borgerliga vågar över huvud taget inte vara med om att utreda konungens ställning i en kommande författning utan vill utan vidare ge honom en stark position.

Herr talman! Socialdemokratiens principinställning i republikfrågan är fullt klar. I partiprogrammets första

Statschefens ställning

punkt står kravet på republik angivet. Vi har vid 1960 års partikongress, då frågan senast var uppe till behandling, uttalat att detta krav naturligtvis inte kan förverkligas innan en stark opinion föreligger, men vi tar oss friheten att i en demokrati försöka påverka denna opinion, så att den blir allt större. Men i dag gäller huvudfrågan en utredning om statschefens ställning.

Jag skulle innan jag slutar vilja säga några ord till herr andre vice talman Cassel, som i sitt anförande lovordade den nuvarande statschefen. Han formade detta avsnitt i sitt anförande indirekt som polemik mot socialdemokratien. Han uttryckte ogillande över att man över huvud taget vågar ta upp frågan om republik till behandling.

Herr Cassel påpekade att vår nuvarande statschef är en person som alla ser upp till. Vi beundrar honom. Det är en person med takt och stilkänsla, som med aldrig sviktande plikttrohet fullgör sitt värv. Det finns ingen som helst anledning från herr Cassels eller någon annans sida att på denna punkt föra polemik mot socialdemokratien. Den socialdemokratiska riksdagsgruppen har på denna punkt precis samma uppfattning om vår nuvarande statschef såsom person och såsom utövare av sitt ämbete. Jag vill därvidlag bara hänvisa till vad fru Eriksson i sina anföranden framhållit på denna punkt. Hon uttryckte på ett utmärkt sätt vår uppfattning i detta avseende.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr HERMANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill inte göra något genmäle utan vill bara ta upp en detalj i herr Bengtssons anförande. Herr Bengtsson sade att jag hade fel när jag påstod att den senaste socialdemokratiska partikongressen hade behandlat republikfrågan. Det är riktigt att den stora debatten ägde rum vid

1960 års partikongress, men enligt vad jag kan erinra mig gjordes till den senaste partikongressen 1964 en påminnelse från dechargetskottet angående det beslut, som hade fattats på föregående partikongress.

Men herr Bengtsson och jag kan studera detta i skrifterna, så att det blir riktigt i utskriften av riksdagens protokoll. Det väsentliga är i detta sammanhang hänvisningen till beslutet, och på denna punkt är herr Bengtsson och jag helt eniga.

Herr CARLSSON i Tyresö (s):

Herr talman! Vi har i den tidigare författningsdebatten ofta hört talas om att folkviljan borde få ett utslag i vår nya författning. Det har varit ganska intressant att lyssna på inläggen i dag, framför allt från företrädarna för folkpartiet som ju varit de som mest tryckt på ordet folkvilja i författningsdebatten. Här har plötsligt folkviljan dött bort som en stormvind i öknen, och vi har inte längre hört de med skärpa framförda kraven att författningen måste utformas så att i alla delar folkets vilja skall få ett konkret uttryck. Det är väl ganska märkligt att man skall låta just rikets högsta ämbete gå i arv, om man är principiell anhängare av att författningen skall utformas så att folkviljan verkligen kommer till uttryck.

Det har vidare anförts från oppositionen att detta förslag om utredning är ett sätt att skjuta på hela författningsfrågan. Också detta förefaller mig vara ett ganska märkligt sätt att uttrycka sig. Man får ett intryck av att oppositionen i så fall inte uppfattar statsskicket som en integrerad del av författningskomplexet. Jag har hela tiden haft mycket svårt att förstå hur vi till exempel skall kunna skriva in parlamentarismen i grundlagen utan att också pröva statschefens ställning och uppgifter och därmed även frågan om monarki eller republik.

Mot bakgrunden av debatten i dag,

Statschefens ställning

framför allt som den drivits av mittenpartierna, kan det vara intressant att ta del av vad Politisk tidskrift, centrens ungdomsförbunds ideologiska organ, skrev i januarinumret i år. Tidsskriften uttryckte sig på följande sätt:

»Mittenpartierna har, och detta har tidigare även gällt socialdemokraterna, bedömt frågan som alltför känslig ur väljarsynpunkt och därför undvikit att taga upp den. Nu går inte den taktiken längre. Frågan om republik kan komma att betecknas som en test, vars betydelse givetvis inte skall överdrivas, men ändå, på hur reformvänliga mittenpartierna och dess företrädare i riksdagen egentligen är.»

Efter att ha lyssnat till de förespråkare för mittenpartierna som hittills har framträtt i kammaren tycks det mig som om denne ledarskribent verkligen har anledning att känna sig oroad för reformvänligheten inom mittenpartierna.

Det kanske mest beklämmande från principiella republikanska utgångspunkter har ändå varit att personer som förklarat sig vara för republik i sak har argumenterat för att vi skall bibehålla det monarkiska statsskicket — jag kan inte tolka utskottsmajoritetens ställningstagande på annat sätt — och dessutom går ett steg längre och säger, med hänsyn till de faktiska risker som det skulle innebära att föra fram republikkravet: »Väl bekomme!» för att citera ordagrant. Vad den sortens republikaner beträffar är jag närmast glad om vi blir kvitt dem i det republikanska lägret.

Jag skall inte närmare gå in på diskussionen om den Palmeska gruppen och dess kompetens, men jag vill ändå säga ett par ord för att korrigera herr Ohlins inlägg. Herr Ohlin påstår att herr Palme inte har varit intresserad av att forcera arbetet. Det stämmer mycket illa med herr Ohlins deklARATIONER i gruppen, när vi har arbetat in-ternet, där herr Ohlin tvärtom har ut-

tryckt sin tillfredsställelse med att arbetet har drivits i så hårt tempo. En enda gång på en enda punkt har herr Ohlin framfört kritik. Inte kan det ge anledning till en generell bedömning att herr Palme inte har forcerat arbetet.

Jag vill också understryka att det inte var de socialdemokratiska ledamöterna som begärde att partiledarna skulle kopplas in; det var, som säkert herr Ohlin och andra påminner sig, från oppositionens sida som detta krav framfördes. Socialdemokraterna ville inte heller i denna formella del gå emot oppositionens önskemål. Vi har tvärtom i alla sådana avseenden försökt vara tillmötesgående för att inte detta skall hindra en överenskommelse.

Till slut, herr talman, vill jag gärna uttrycka min personliga glädje över reservationen, vilken jag bedömer som helt tillfredsställande ur republikansk synpunkt. Jag tror att dess formuleringar ger full tackning för ett utredningsarbete som så småningom också kan ligga till grund för en bedömning huruvida Sverige skall ha republikansk eller monarkisk statsform.

Herr MUNDEBO (fp):

Herr talman! Då jag lyssnade till herr Lundbergs anförande tänkte jag egentligen avstå från att yttra mig i debatten, men jag stannade ändå för att göra ungefär det inlägg som jag ursprungligen tänkt mig. Jag tycker annars att herr Lundberg bör ägna sig åt andra sysselsättningar än att spekulera över unga folktoppartisters ställning, som han har gjort några gånger i denna kam-mare. Är han intresserad av detta kan han i likhet med andra ta del av vöteringsprotokollen. Så snart herr Lundbergs ståndpunkter inte bygger på citat ur gamla aktstycken blir hans värderingar ofta ohållbara, felaktiga.

Den fråga som vi nu debatterar, nämligen statschefens ställning i en modern parlamentarisk demokrati är en

Statschefens ställning

viktig del av det författningspolitiska problemkomplexet. Ändå har den, såsom framhållits av en tidigare ledamot av denna kammare, herr Svensson i Ljungskile, under de gångna åren varit föremål för en slarvdebatt, en slarvdebatt som varit förnedrande för både monarkien och demokratin och mest för debattörerna själva.

Statschefens ställning, makt- och ansvarsfördelningen mellan statschefen, regeringen och riksdagen skall diskuteras med engagemang och allvar. För min del tvekar jag inte i avgörandet om vilken statsform som är den bästa. Det är den republikanska statsformen. Monarkien bygger på principen att statschefens ämbete skall gå i arv. Detta är icke demokratiskt. Det kan icke anses rimligt att rikets främsta ämbete skall tillsättas genom arv, medan i fråga om alla andra ämbeten principen om förtjänst och duglighet skall gälla.

Åtskilliga i denna kammare torde vara »principiella republikaner» men samtidigt hävda att det inte spelar någon större roll om man har kung eller president, eftersom statschefen ändå inte skall ha någon makt. Detta synsätt delar jag icke. Statsformen är en viktig fråga. Mot den bakgrunden borde det vara tillfredsställande att frågan nu aktualiserats genom en motion till årets riksdag. Ändå har jag svårt att vara entusiastisk. Frågan om statschefens ställning är en delfråga i ett länge, alltför länge diskuterat problemkomplex rörande författningsreformen.

Jag hoppades ursprungligen att förra årets riksdag skulle besluta en sådan reform. Den tycks dröja. Regeringens reformvilja på detta område är inte imponerande. Målet måste nu vara att 1968 och 1969 års riksdagar kan besluta om en partiell författningsreform, som omfattar i första hand kammar- och valsystemen. Frågan om monarkisk eller republikansk statsform måste emellertid inte avgöras vid det tillfället. Den vill jag se som en kommande

etapp i en fullständig författningsreform.

Men kan det då inte vara lämpligt att redan nu förbereda en sådan författningsreform genom en utredning rörande »statschefens ställning i en modern parlamentarisk demokrati», som det heter i reservationen? Jag förutsätter att frågan om statschefens ställning i viktiga avseenden redan är föremål för utredning och överväganden i de överläggningar som pågår och att detta arbete kommer att fortsättas i den beredning som statsministern aviserat. Överläggningarna och utredningarna vore ju eljest ofullständiga.

Den tidigare debatten i dag i kammaren visar, att ordförande och ledamöter i den s. k. Palmegruppen är oense om i vad mån denna grupp sysslar med utredningar. Jag noterade dock att herr Palme framhöll att gruppen som ett led i sitt arbete skaffat fram material bl. a. i fråga om statschefens ställning. Under sådana förhållanden kan jag inte finna att det finns någon anledning för riksdagen att nu begära någon utredning i denna fråga, som alltså redan är föremål för behandling.

Det sägs emellertid att en rad frågor i detta problemkomplex inte omfattas av utredningsarbetet. Det är sannolikt riktigt, även om varken reservanternas eller herr Palmes argumentering övertygat mig. Sådana frågor som sättet att välja president och hur man tekniskt skall åstadkomma en övergång från monarki till republik ingår inte i det pågående utredningsarbetet. Och det är viktiga frågor då man vill ta ställning till spørsmålet om en övergång från monarki till republik. Men jag vill likväl, precis som utskottet, säga att »en lösning av författningsfrågan kan nås med minskad tidsutdräkt, om detta arbete (det pågående utredningsarbetet) får fortsätta». Jag är så angelägen om en författningsreform åren 1968—1969 rörande i första hand kammar- och valsystem, att jag till det pågående utred-

Statschefens ställning

ningsarbetet inte vill lägga frågor som ändå inte är aktuella i det sammanhanget. Regeringen har visat sig alltför benägen att utnyttja möjliga och omöjliga skäl för att fördröja en författningsreform.

Jag vill dock säga att det finns en formulering i utskottets utlåtande, som jag inte kan ansluta mig till, eller — rättare sagt — som saknar ett ord för att jag skall kunna ansluta mig till den. Utskottet skriver: »Utskottet finner inte heller anledning att uppta frågan om monarkiskt eller republikanskt statsskick till behandling». För att jag skulle kunna ansluta mig till den formuleringen borde den ha lydit: »Utskottet finner inte heller anledning att nu uppta frågan» o. s. v. Nu måste intresset koncentreras till en reform på de områden där en reform kan genomföras 1968—1969. Därefter bör, ja måste, frågan om monarkiskt eller republikanskt statsskick tas upp till behandling. Som jag redan nämnt är min ståndpunkt i denna fråga klar.

Mot denna bakgrund måste jag konstatera att jag, även om jag delar den grundsyn som motionen uttrycker, inte kan biträda motionens yrkande. Frågan om statschefens ställning är föremål för överväganden, och detta arbete torde komma att fullföljas i den aviserade beredningen. Reservationen kan jag inte ansluta mig till. Den är en ofullbordad komposition, en ballong som luften gått ur. Utskottsmajoritetens slutsats, att motionen inte måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, kan jag dela. Däremot kan jag inte i alla avsnitt instämma i motiveringen. Därför anser jag det vara riktigast att vid voteringen nu avstå från att rösta.

Jag ser inte motionen som ett försök att förverkliga en gammal punkt i det socialdemokratiska partiets program, en punkt som jag kan ansluta mig till. Jag ser den som ett led i partiets praktiska politik under senare år, som ett led i strävandena att fördröja en författningsreform.

Vill vi åstadkomma en författningsreform 1968—1969, omfattande åtminstone kammars- och valsystem, vill vi fullfölja arbetet på en reformering av statsskicket, då bör vi låta pågående utredningsarbete fortsätta och senare ta upp den nu aktualiserade principfrågan. Att en övergång från monarki till republik kommer är jag övertygad om. Men jag tror inte att man främjar en sådan övergång genom att nu begära en särskild utredning i frågan.

I detta anförande instämde herr *Ullsten* (fp).

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Mundebo sade att jag hade felaktiga ståndpunkter men intog själv den mest folktoppartistiska ståndpunkten; han erkänner nämligen principiellt sig vara republikan men säger att det inte finns någon anledning att nu utreda frågan, och så avstår han från att ta ställning. Jag skulle i detta sammanhang vilja citera vad Tingsten säger om de borgerliga.

»Man ordar om skärpt kontroll vid socialutgifter, om ökat utrymme för kristendom och idrott och andra sanerande sysselsättningar, om nedbusningen och behovet av fasthet och kärvhet. Våra hyggliga politiker menar naturligtvis intet ont — de har funnit ett nytt bete för röstfisket — men deras egenrättfärdiga och enkla moraliserande kan påverka den breda och slöa allmänhet som har smak för att fördöma och straffa. Oppositionens nuvarande propaganda är farlig från dess egen gemensamma synpunkt: inbördesstriden minskar utsikterna att försvaga regeringspartiet. Den är farlig därför att den så grovt vädjar till fördomar och oreflekterade stämningar. Den är framför allt farlig därför att den drar ned debatten i den svenska demokratin. Vi har livsfrågor att debatera och avgöra — frågor som gäller vår existens och fullföljandet av vår folkstyrelse — och det är ovärdigt att låta taktiken pressa propagandan över

Statschefens ställning

till paroller utan mening och käbbel utan innehåll.»

Herr talman! Jag tycker att Tingsten har givit en utomordentlig karaktistik av den s. k. mittensamverkan.

Det kan förefalla märkligt att jag inte har kritiserat högern, men det beror på att högerns ståndpunkt är klar. Centerpartisterna har sedan gammal varit vana — jag tänker på t. ex. bondetåget — att gå till kungen hellre än till de folkvalda representanterna. Men folkpartisterna borde ju ändå kunna ha en uppfattning. Jag hade tänkt börja mitt första anförande i dag med att säga att jag beklagade att herr Svensson i Ljungskile inte var här. Sedan herr Svensson i Ljungskile slutade här i riksdagen har principerna i folkpartiet blivit som en ärtvälling; men efter folkpartiets förste talare måste jag erkänna att det var bättre att herr Svensson ej var närvarande.

Herr MUNDEBO (fp) kort genmäle:

Herr talman! Efter att ha lyssnat till föregående inlägg måste jag vidhålla att herr Lundbergs styrka är att citera källskrifter, icke att dra självständiga slutsatser.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror nog att herr Mundebo, om han läser protokollen, skall finna vem av oss som har självständiga uppfattningar och som hävdar de principer som skall gälla inom en demokrati. Men vilken uppfattning framförde herr Mundebo, den ende företrädaren för den folkpartistiska ungdomen?

Herr CARLSHAMRE (h):

Herr talman! Herr Bengtsson i Varberg ställde frågan varför utskottsmajoritetens talesmän och meningsfränder är så rädda för en utredning. Svaret kan han anses ha fått av herr Carlsson i Tyresö som meddelade att man från republikanskt håll är helt tillfredsställd med reservationens utredningskrav.

Det är en märklig debatt vi för i dag. Det ärende i vilket vi har att besluta är ett, ämnet för debatten är ett annat. Vi har att besluta i frågan huruvida det skall tillsättas en särskild utredning för att penetrera statschefens ställning i en parlamentarisk demokrati.

Men debatten gäller till allra största delen frågan om ett monarkistiskt eller ett republikanskt statsskicks företräden. Debatten handlar i huvudsak om just den del av motionen som har mönstrats ut av utskottsreservanterna, det som inte är med i reservationen. Därav måste man dra slutsatsen att den verkliga avsikten med reservationen är exakt densamma som med motionen, nämligen att få till stånd en utredning, som bl. a. och kanske i huvudsak skulle syssla med frågan om statsformen, med frågan om kung eller president.

Den utredning som reservationen begär — om man håller sig till texten — behöver ingen vara rädd för, men vi anser den vara onödig därför att till dels är denna utredning redan gjord, till dels pågår den uppenbarligen och till dels kommer den automatiskt till stånd. Ingen lär väl förneka att författningsutredningen ganska grundligt har sysslat med frågan om statschefens ställning; däremot icke med frågan om huruvida statschefen skall vara kung eller president. Men man har ingående penetrerat frågan om hur statschefen skall ha att agera i de situationer, där han särskilt har en funktion att fylla, vid riksdagsupplösning, vid regeringsbildning o. s. v.

I den mån frågan icke är föremål för prövning i den s. k. Palmeska gruppen måste den rimligen inom det pågående utredningsarbete, som så småningom skall leda fram till en författningsreform, bli föremål för grundlig prövning utan att det behövs ett särskilt beslut och en särskild endast för detta delproblem avsedd utredning. Det är ändå ingen som tror att vi vare sig 1968, 1969 eller in på 1970-talet kan gå

Statschefens ställning

till beslut om en genomgripande författningsreform utan att frågan om vilken funktion statschefen skall ha att fylla — han må sedan vara kung eller president — är ordentligt utredd. Därav drar jag slutsatsen att det yrkande som i dag ställts i reservationen är meningslöst och utan varje intresse.

Om man däremot — vilket vi efter denna debatt har anledning förmoda — med reservationen avser att, utan att det i dag säges ut, få till stånd en utredning om vilken statsform vi skall ha, republik eller monarki, vill vi inte vara med, i varje fall inte vi inom högerpartiet. Det kan väl kort sägas något om varför vi inte vill. Det har redan av herr Lundberg och andra vittnats om att högerpartiets ställning i denna fråga är klar och känd. Därför behöver man kanske inte spilla så många ord på saken. Men jag har suttit och något retat mig på det tal om folkvilja, som återkommit vid flera tillfällen här i dag.

Man åberopar en folkvilja som inte på något sätt är mätt eller registrerad. Något försök har inte heller gjorts. Det kan väl inte vara så att man åsyftar vissa amatörmässiga, delvis direkt förfalskade s. k. opinionsmätningar som förekommit i delar av pressen sedan denna motion framlades. De ger förvisso inte någon bild av en folkvilja. Vi skall inte gissa om folkviljan, men jag tror inte att det är någon gissning om vi säger att denna fråga, kärnfrågan republik eller monarki, över huvud taget icke är aktuell. Svenska folket är i mycket stor utsträckning monarkistiskt inställt, men det finns ingen hetta, ingen feber i detta. Vi känner inte av någon debatt, någon entusiasm. De flesta av oss betraktar motionen som en ganska meningslös klåfingrighet eller som ett kuriosum i en fråga som inte är aktuell. Sedan motionen väcktes har vid flera tillfällen sagts att det väl ändå är klart att om vi i dag inte hade någon monarki, skulle det aldrig kunna bli tal om att införa en sådan. All right,

det är alldeles sant. Jag är helt övertygad om att man i 1960-talets Sverige inte under några som helst omständigheter skulle kunna komma fram till ett monarkistiskt statsskick, om vi inte hade det tidigare.

Ingen behöver emellertid vara särskilt konservativ för att mena, att för en förändring av någonting som varit bestående mycket länge och som uppenbarligen fungerar praktiskt på ett utmärkt sätt behövs det alldeles speciella skäl. Det räcker inte med en sorts teoretisk övertygelse om att någonting annat kunde vara bättre. Vi på högerhåll kräver helt enkelt — vi är sådana — sakliga skäl till att det i dag behövs en ändring. Vi kan inte inse att det finns en sådan motivering, och därför har vi ingen anledning ändra på vårt kända ståndpunktstagande, att den nuvarande statsformen är ett utmärkt uttryck för svenskt folkstyre.

Det är också så, att den republikanska debatten i vårt land under de senaste åren har haft vissa osmakliga inslag som gör att man helst inte skulle vilja ta den riktigt på allvar eller i varje fall inte vill se att den leder till något resultat. Jag kan för min del inte tycka annat än att det är osmakligt, när debatten till mycket stor del kommer att röra sig om huruvida man skall utnyttja den chans som möjligen kan uppstå genom en kortare generationslucka i kungahuset. Att man vid något års interregnum utan myndig konung skulle ta chansen att ändra på statsformen ter sig för mig osmakligt, ja, litet snaskigt. Våra nuvarande grundlagar ger besked om hur det skall förfaras vid kungahusets eventuella utslocknande. Författningsutredningen, som sysslat med frågan, har haft ett annat förslag i detta avseende. Grundlagarna ger också besked hur det skall förfaras när myndig konung inte finns. Att då i förskott diskutera en sådan situation på det sätt som skett, ter sig i varje fall för mig som en osmaklighet, och vi på vårt håll

Statschefens ställning

vill ogärna vara med i en debatt under dessa villkor.

Kort uttryckt, herr talman, ter det sig för oss i högerpartiet helt naturligt att man inte skall fingra på den nuvarande statsformen som har rötter långt tillbaka men som har utvecklats och moderniserats i mycket hög grad och som i praktiken är ett utmärkt uttryck för viljan till en parlamentarisk demokrati i den konstitutionella monarkiens form. Vår slutsats blir därför att den utredning som reservationen begär är meningslös och onödig. Den utredning som motionen begär vill vi inte ha. Vi vill inte att frågan om statschefens ställning skall aktualiseras i sådana former.

Följaktligen ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottsmajoritetens förslag.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! När herr Carlshamre försökte finna de motiv som låg bakom reservationen tyckte jag att han kastade mycket ljus över utskottsmajoritetens utlåtande. I första delen av sitt anförande hävdade han att man inte kunde ställa sig bakom reservationen, därför att då skulle frågan om statsformen komma under analys och diskussion. Jag är litet förvånad över att alla som så hårt bekänner sig till monarkien har en sådan rädsla för att denna statsform diskuteras. Om man har den starka tro på monarkien som herr Carlshamre uppenbarligen har, förstår jag inte varför man inte vill vara med om en diskussion angående denna statsform. Jag fattade herr andre vice talmannen som långt mera troende på denna punkt, men kanske var det ett misstag från min sida. För min del skulle jag tycka att man som övertygad monarkist, borde resonera som så: Varför kan vi inte nu, eftersom denna statsform enligt vår mening är så överlägsen alla andra, pröva den genom en analys?

I den andra delen menade herr Carls-

hamre att utredningen var onödig. Då förstår jag inte varför herr Carlshamres partivänner i konstitutionsutskottet har varit med om att skriva att det vid sidan av de stora frågorna om kammars- och valsystem också behövs ett övervägande av andra spörsmål. Även om dessa överväganden kallas tekniska måste de dock göras. Eftersom vi nu under debattens gång har fått klart för oss att denna arbetsgrupp med partiledarna inte kan fungera som ett utredningsorgan, hur tänker man sig då det hela? Det verkar som om herr Carlshamre skulle gå på den linje som jag trodde att ingen ville acceptera, nämligen att man lämnade gluggar i författningen när man skrev in valsystemet i författningen och ändå måste ta med något om parlamentarismen.

Nu frågar jag herr Carlshamre: Om det inte hade funnits någon samtalsgrupp under herr Palmes ledning, skulle herr Carlshamre då ha funnit det lika onödigt med en utredning?

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Carlshamre påstod att de flesta tyckte att det är kläffingrigt att ta upp frågan om statschefens ställning. Jag tycker att herr Carlshamre bör tala för sig själv, och jag tror att han i varje fall inte kan tala för så många andra än sin egen grupp. Det är egentligen den gruppen som helt har avvisat att diskutera denna fråga.

Herr Carlshamre hade tydligen bespetsat sig på en debatt av helt annat slag än den vi nu har fått. Han var inställd på att tala om snaskighet och om att man spekulerar i generationsväxling. Vem har talat om någonting sådant? Kan herr Carlshamre i alla de otaliga intervjuuttalanden jag har gjort — och som jag egentligen inte har kunnat konstatera hur de återgivits — finna att jag någon gång har sagt att vi skall ta en chans? För mig är det ganska likgiltigt, om konungen eller hans sonson eller

Statschefens ställning

vem det nu blir långt fram i tiden befinnes i den eller den åldern. Här är det fråga om en principiell debatt. Jag har aldrig någonsin använt den sortens uttryck som herr Carlshamre nedlät sig till att begagna. Jag tycker att man skall föra debatten i kammaren med dem som sitter här och inte med eventuella andra motståndare som man har mött.

Herr Carlshamre medgav att det måste komma en utredning i frågan men att den skulle göra det automatiskt. Vad är det för automatik som herr Carlshamre litar till? Var skall den utredningen komma ifrån? Det är också ett egendomligt sätt att bara sätta sig ned och vänta på en utredning.

Herr Carlshamre sade också att »hade vi bara inte misstänkt att det finns republikaner som anser sig ha nytta av att frågan utreds, kunde vi tänka på att i dag begära en utredning». Jag tror alltså att om man klarlägger fakta blir det dessa som talar och då kan man inte manövrera så mycket. Skulle fakta visa för de flesta att systemet med republik inte passar i vårt land, då har de som hoppades att denna linje skulle bli accepterad att godta fakta. Skulle man i stället finna att det är tvärtom, får man acceptera även det.

Jag kan aldrig se att det är någon fara med att få en fråga allsidigt belyst. Jag har i många frågor blivit besegrad i min litenhet, även där jag har haft något av en tro på saken. Men i den mån man inte kan övertyga de många om en uppfattning, får man ge med sig, och det är vi beredda att göra även denna gång. Men inte behöver vi sitta och vänta på stormiga tider i Sverige för att få fram en utredning om statschefens ställning.

Herr Carlshamre tar det hela för lättvindigt. Jag tror inte att monarkien är betjänt av ett sådant försvar.

Herr CARLSHAMRE (h) kort genmäle:

Herr talman! Man behöver inte gå

utanför riksdagen för att finna belägg för den debatt som jag åsyftade rörande chansen att utnyttja en ledighet på tronen, när ingen myndig tronföljare finns. Man behöver inte gå längre än till fru Eriksson, som för en tid sedan positivt och med sympati kommenterade en tidsningsundersökning, en s. k. opinionsundersökning, i fråga om republik eller monarki. Frågan var där ställd just på detta sätt: »Anser ni att vi skall ha republik eller monarki om vid den nuvarande konungens fränfalle myndig tronföljare inte finns?» Det var alltså den fråga som en fru Eriksson närstående tidning ställde till sina läsare, och jag läste i samma tidning en kommentar av fru Eriksson, som positivt och med intresse tog del av tidningens undersökning.

Detta är inte någon misstanke om att något annat ligger bakom reservationen än vad som står i den. Det är bara ett registrerande av debatten här i dag, där den ene efter den andre står upp och talar om att det man verkligen önskar är att, trots att det inte anges i reservationstexten, få till stånd en utredning som skall behandla inte bara frågan om statschefens ställning utan också frågan om själva statsformen och vilken typ av statschef vi skall ha.

Vad beträffar fru Erikssons påståendet att jag litar till någon sorts automatik vill jag säga — jag tror att det kan bli ett svar även till herr Johansson — att det inte är fråga om en automatik, utan bara det enkla faktum att en stor författningsreform, som går till botten med hela grundlagskomplexet, väl inte kan genomföras utan ett fullständigt utredningsarbete. Detta arbete är redan gjort en gång men har uppenbarligen till stora delar underkänts. Ingen räknar med att det i sin helhet i förefintligt skick skall läggas till grund för en reform. Det pågår en överarbetning av vissa delar av det i en arbetsgrupp med partiledarna. Jag är helt medveten om att denna grupp inte kan fungera som

Statschefens ställning

en utredning, men jag har uppfattat saken så, att gruppen under herr Palme sysslar med att penetrera en del frågor som skulle kunna brytas ut ur komplexet och bli föremål för beslut relativt snart, 1968 eller så. Jag föreställer mig emellertid att denna grupp kommer att efterträdas av någon annan sorts utredning eller grupp som får ta upp resten, hela frågan. Vi kan väl inte tänka oss att komma fram till ett beslut utan att även frågan om statschefens ställning skall bli föremål för beslut. Jag kan därför inte begripa varför man skall bryta ut en enda detalj, låt vara en viktig detalj, ur författningskomplexet och beställa en speciell utredning just om den detaljen, som sedan sannolikt skulle behöva undantas vid en ny stor författningsutredning. Den nya utredningen skulle alltså få direktiv att utreda allting utom just vad som den på fru Erikssons initiativ tillkomna utredningen sysslar med.

Vidare kan jag inte låta bli att återkomma till vad herr förste vice talman sade, nämligen att när man kommer in på själva kärnproblemet om republik eller monarki, har inte utredningar någon egentlig uppgift att fylla, eftersom det hela är en fråga om vad folk tycker. Såvitt jag förstår skulle inte fru Erikssons barnatro på republiken ändras nämnvärt om utredningen skulle gå henne emot.

Fru **ERIKSSON** i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är inte på grundval av min barnatro saken avgöres, utan det är en fråga om vad de många tycker, och det får man finna sig i. Därför anser jag att herr Carlshamre skall tala för sig själv och den lilla grupp som han tydligen representerar, när han vill lägga diskussionen på detta plan.

När jag har motiverat varför motionen är väckt, har jag erinrat om att motion med samma syfte framlades, när författningsutredningen höll på med sitt

arbete. Den motionen avvisades under hänvisning till att frågan var under utredning. När en motsvarande motion väcktes om igen, avvisades kravet med att författningsutredningen ännu inte var färdig. Författningsutredningens resultat godkändes emellertid icke, och frågan kan alltså inte nu förhållas ytterligare med hänvisning till författningsutredningen. Det finns inte nu något författningsförslag att framlägga. Då är det väl riktigt att återkomma igen med motionen. Eller menar herr Carlshamre att man skall börja att resonera om saken, när vi en gång möjligen skall fatta beslut i denna fråga i stället för att kräva att den nu utredes?

Frågan är inte på något sätt avhängig av någon medlems av den kungliga familjen ålder, utan av resultatet av den författningsreform som vi har börjat arbeta med och vars resultat väl bör bestå kanske hundra år framåt. Det är nu man skall agera, herr Carlshamre, och inte efter det att riksdagen har tagit ställning till det pågående utredningsarbetet i författningsfrågan.

Jag har aldrig någonsin svarat på en enquête som haft anknytning till konungens eller hans sonsons ålder — det är lätt att kontrollera. Därför är det mig motbjudande att behöva debattera denna fråga på det sätt herr Carlshamre gör.

Herr **JOHANSSON** i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! På två väsentliga punkter kan jag konstatera att jag och herr Carlshamre är eniga, och jag vill hoppas att denna enighet skall sprida sig till långt vidare kretsar. Herr Carlshamre förklarar att det behövs ett fullständigt utredningsarbete innan en genomgripande författningsrevision beslutas. Om detta är vi helt överens.

Vidare sade herr Carlshamre att det kan behövas ännu en form av utredning, d. v. s. att det arbete som har pågått i den Palmeska studiegruppen förs

Statschefens ställning

över till en ordinär utredning. Även härom är jag helt överens med herr Carlshamre och jag hoppas att enigheten på denna punkt skall sprida sig synnerligen långt. Men nu har de som undertecknat utskottets hemställan inte förutsatt ett sådant utredningsarbete som herr Carlshamre och jag tydligen är överens om, utan partiledarna skall som en liten arbetsgrupp inom denna samtalsgrupp utföra utredningen. Genom att ställa mig bakom reservationen anser jag mig emellertid inte ha bestämt uttalat att det skall bli fråga om en speciell utredning härför, utan den kan mycket väl ingå i ett större utredningsarbete.

Då man nu undanröjer alla dessa vanskligheter för herr Carlshamre, undrar jag om han inte om en stund närmast borde rösta på reservationen, ty hans tankegång leder ju i den riktningen. Kanhända är det en sak som kvarstår som ett hinder — och det förstår jag. Det är möjligt att man snuddar vid monarkiens funktioner i detta sammanhang — eller rättare sagt att man tar upp en diskussion om monarki kontra någon annan statsform. Jag upprepar emellertid vad jag sagt förut: Med den starka tro på monarkien som herr Carlshamre har, borde man väl inte vara rädd för att en utredning något litet överväger denna sak.

Herr CARLSHAMRE (h) kort genmäle:

Herr talman! Nu blir det allt märkligare. Nu tycks reservationen kunna innebära nästan vad som helst. Uppenbarligen menar många som har talat för reservationen att den skall syfta till en utredning av statschefens ställning och funktioner, oavsett vilken statschef det är fråga om. Lika uppenbart är att många i denna kammare menar att utredningen i första hand skall syssla med frågan om vilken typ av statschef vi skall ha. Nu är det också klart att herr

Johansson i Trollhättan tydligen anser, att beslutet inte behöver innebära någonting annat än att om och när det blir en stor författningsutredning, denna även skall ägna sig åt denna fråga. Det står emellertid i reservationen att det skall tillsättas en utredning, och hittills har jag tolkat detta som att ett krav bör riktas till Kungl. Maj:t med begäran om en speciell utredning om statschefens ställning, varom riksdagen skall besluta i dag.

Fru Eriksson! Jag anser mig inte alls tala på folkets vägnar — kanske inte för någon annan än mig själv — men jag skulle vilja ställa en fråga direkt till fru Eriksson, eftersom hon är huvudmotionär och i dag har yrkat bifall till reservationen: Kan vi få ett klart besked om hur fru Eriksson tolkar reservationen? Skall den eller skall den inte som en central punkt syfta till en utredning om statsformen? Skall den mening i motionen, som inte finns med i reservationen, anses underförstådd i den senare eller icke? Är fru Eriksson nöjd med reservationen utan att där även kunna läsa in motionsyrkandet?

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Först ett par ord med anledning av vad herr Bengtsson i Varberg nyss anförde. Han konstaterade att frågan om att överge monarkien här i Sverige inte var aktuell, och det finns väl inte mer än en mening på denna punkt. Låt mig bara göra tillägget att skulle det mot förmodan gå på det sättet, att denna sak blir aktuell under den period som jag här åsyftar förefaller det mig alldeles uppenbart, att folket måste få tillfälle att uttala sin mening innan riksdagen fattar beslut. I det avseendet har man tydligen på oppositionshåll, om jag fattat stämningen och åsikterna rätt, en ganska klar mening, medan man på socialdemokratiskt håll visserligen talar mycket om folksuveräniteten men inte har gjort några mot-

Statschefens ställning

svarande deklarationer. Men det kanske kommer någon gång från statsrådet Palme.

En del socialdemokratiska talare har svårt att förstå hur man skall kunna precisera statschefens ställning utan att samtidigt ta upp frågan om att eventuellt acceptera det socialdemokratiska republikkravet. Det är ett mycket intressant påpekande. Under största delen av ett år har vi i många timmar haft överläggningar i författningsfrågan, och vi har rest till olika kurorter för att träffas, men då har varken herr Palme eller herr Erlander — som också varit med om en del överläggningar och som jag väl borde ha nämnt först — lika litet som andra talesmän för socialdemokratien yttrat ett ord om republikkravet. Vi har talat om preciserandet av statschefens ställning och om inskrivandet av parlamentarismen i grundlagarna. Dessa frågor har vi diskuterat i dagar och veckor, och inte ett ord har då nämnts om en utredning rörande republikfrågan. Men i dag får vi höra det!

Det är en mycket egendomlig utveckling som den svenska socialdemokratien undergår när det gäller handläggningen av författningsfrågan. Direktiven till den stora författningsutredningen för 11, 12 år sedan svarade statsministern för, men herr Palme lär på den tiden ha varit hans handsekreterare. Detta är ingen anspelning på vad herr von Friesen sade om Göran Persson, utan jag säger det bara i helt vanliga ordalag. Herr Palme lär då ha hört till dem som höll i pennan. Vid denna tid var det ingen som tänkte på t. ex. det kommunala sambandet. Det fanns en socialdemokratisk majoritet i den utredningen, men ingen tänkte på det kommunala sambandet. Men när utredningen väl var färdig, fann socialdemokratien plötsligt att det helt avgörande och absoluta villkoret för en reform var detta s. k. kommunala samband, ett begrepp om vars innebörd man dock

inte kunnat ge något närmare besked. Det var inte förrän lång tid efter det att man gjort det kommunala sambandet till en hörnsten i reformarbetet som man kom fram till att med hjälp av en ny utredning ange och belysa innebörden av detta kommunala valsamband.

Den upptäcktsresa socialdemokratien nu gör, samtidigt som förberedelsearbetet hunnit så långt på reformernas väg att det väl skulle vara tid att börja inhösta frukterna, för oss nu plötsligt in i en ny etapp. Nu upptäcker man — vilket alltså herrar Erlander och Palme inte upptäckt under våra långa diskussioner om statschefens ställning — att man först måste klara ut även hur det skall vara med det socialdemokratiska kravet på republik. Har ni aldrig under hela denna tid råkat slå upp den saken i ert eget partiprogram? Vad är det som gör att vi nu skall ha en sådan ny utredning, som uppenbarligen skulle medföra ytterligare tidsutdräkt, om den skall ta upp även denna fråga?

Herr Palme gjorde tidigare ett stort nummer av att den Palmeska gruppen inte var någon utredning. Det lönar sig väl inte att här tala om vad som är definitionen på en kommitté, en utredning, en beredning eller något annat. Jag konstaterar bara som en liten lustighet att när herr Palme vid partiledarförhandlingarna talar å regeringens vägnar och t. o. m. lägger fram ganska officiösa program, talar han om en parlamentarisk beredning, men när han i dag försvarar utskottsreservanterna talar han om en utredning. Vad kan den fina distinktionen därvidlag vara, och vilken politisk innebörd kan vi lägga i detta?

Vore det inte lika bra att först som sist sluta upp med sådana tolkningar av vad det ena eller andra ordet betyder, reservera det för något politiskt lexikon, som herr Palme kanske en gång i framtiden kommer att ge ut, när han mått av ära drar sig tillbaka från det politiska arbetet?

Statschefens ställning

Nej, låt oss i stället fråga: Är det så att detta problem, som vi här är intresserade av, har varit och är föremål för undersökningar, utredningar, analyser och därpå följande diskussion mellan politiskt verksamma personer, eventuellt också experter? Ställer man den frågan, som väl är den enda relevanta, kan svaret inte bli mer än ett: Javisst, vi har inte bara haft författningsberedningen — som den väl hette. Vi har också den Palmeska gruppen, som sannarligen har haft en rad duktiga juridiska experter till förfogande som fått en mängd promemorior och som sedan diskuterat sådana frågor som statschefens befattning med riksdagsupplösning och regeringsväxling.

Man kan säga att den Palmeska gruppen har ett särdrag liksom en del andra utredningar, nämligen att den inte bara är ett utredande utan *också* ett förhandlande organ. Jag har varit med i försvarsutredningar — ibland har de hetat försvarsberedningar — som också har haft sådana dubbla utredande och förhandlande funktioner. Vissa dylika undersökningsinstitutioner — för att använda ett allmänt uttryck — utarbetar detaljförslag, medan andra inte gör det. Jag har tillhört försvarsberedningar som inte har utarbetat detaljförslag men som utgjort utrednings- och förhandlingsgrupper. Man har utrett vissa stora linjer. De militära experterna har gjort det förberedande huvudarbetet, och sedan har man förhandlat. På samma sätt är det med den Palmeska gruppen. Där har man fått utredningar och påbörjat förhandlingar, som sedan till en del har överflyttats till det utskott, som partiledarna och herr Palme, alltså femmannagruppen, får anses utgöra. Andra ledamöter av den Palmeska gruppen har anförtratts t.ex. uppgiften att följa de statistiska undersökningarna av stor betydelse för valkretsproblemet.

Herr talman! Det är alltså ställt utom varje tvivel att man här har arbetat in-

tensivt i dessa frågor och inte på något sätt fått besked om att arbetet skall vara slut just när man skulle börja dra slutsatserna. Jag har påpekat att de juridiska experterna har varit energiska och skickliga — jag har sagt detta flera gånger om dessa experter än om några andra som jag har haft att göra med i dylika sammanhang. Jag vill tillägga att de statistiska utredningarna av olika skäl — bl. a. har herr Palmes bristande drivning av frågan medverkat — enligt min mening har blivit alltför försenade. De kontaktproblem, som hade behövt lösas för att arbetet skulle klarats litet snabbare, har tydligen inte intresserat herr Palme.

Låt mig också, herr talman, säga att jag för min del har tröttnat på att söka driva på vidare. När vi kom till ett visst stadium sade jag mig: »Nu får jag avvakta och se om den socialdemokratiska ledningen vill lägga arbetet till rätta så att det framgår att man syftar till en partiell men viktig enkammarreform 1968/1969.» Jag kan inte finna att arbetets tillrättaläggande uppfyller det kravet, men jag kan inte här, herr talman, gå in på mer än en liten del av hithörande problem, och det är då i huvudsak frågan om statschefens ställning som jag vill beröra.

Jag vill i alla fall nämna ett par ord i förbigående när det gäller kravet på en rättvis mandatfördelning. För att kunna uppnå trygghet för en rättvis mandatfördelning måste det finnas något besked om hur stora valkretsarna skall vara. På socialdemokratiskt håll har man varit benägen att säga att en politisk överenskommelse förutsätter att vi får fram en konkret utformning av valkretsarna och kan se precis hur olika valsystem slår.

Innan denna förutsättning är uppfylld är vi icke beredda att fatta några politiska beslut, göra några överenskommelser om den partiella reformen, har de sagt. Oppositionen har däremot drivit den meningen — det erkänner sä-

Statschefens ställning

kerligen herr Palme — att vi genom de statistiska modellundersökningarna, som särskilt herr Wahlund arbetat för, skulle kunna få ett besked om hur olika valsystem samt olika valkretsstorlekar påverkar mandatfördelningen.

Nåväl! Just när behandlingen av denna fråga börjat närma sig slutförandet, just nu när dessa utredningar äntligen föreligger, så att man skulle kunna avgöra, om det finns förutsättningar för en överenskommelse om valkretsar av viss storlek, då tar regeringen initiativet och säger, att hela denna fråga bör läggas över i en ny parlamentarisk beredning. Vi har väntat på detta material, som man först trodde skulle vara färdigt i november, men nu när vi får det i slutet av februari då säger regeringen: Ja, det är bättre att lägga över hela frågan i en ny beredning. Vi skulle alltså t. v. låta bli att dra några politiska slutsatser!

Är det så att hela denna fråga om valkretsarnas storlek och valsystemet och därmed möjligheterna att uppnå en rättvis mandatfördelning t. v. skall vara alldeles obestämd — att man inte skall få veta någonting bestämt — så skapar detta uppenbarligen inte förutsättningar för en politisk uppgörelse.

Men, herr talman, vad det i dag särskilt gäller är ju statschefens ställning. Vi har som sagt diskuterat den frågan ingående, och vi har varit eniga om att den är viktig — det har inte varit något som socialdemokraterna ensamma förfäktat. Nej, meningsskiljaktigheterna har rört en annan sak: socialdemokraterna har velat göra parlamentarismens inskrivande i grundlagen — vilket innebär en precisering av statschefens befogenheter — till ett villkor för att genomföra en enkammarreform, utan att de varit beredda att närmare motivera varför dessa båda ting skulle ha ett sådant samband, att den ena reformen måste vara beroende av den andra.

Från oppositionshåll har vi sagt: Vi är också angelägna om att statschefens

ställning preciseras. Vi är vidare angelägna om att parlamentarismen skrivs in i grundlagen. Vi är också gärna med på att det sker 1968—1969, om så visar sig möjligt. Men vi är icke beredda att acceptera detta till ett villkor för att enkammarreformen skall kunna beslutas 1968—1969. Det möter inget som helst hinder att en enkammarreform och ett rättvist valsystem genomförs 1968—1969, även om det skulle visa sig att det blir svårt att medhinna parlamentarismens inskrivande i grundlagen vid samma tidpunkt.

Herr Palme riktade en fråga till mig, som jag besvarade. Jag är inte säker på om jag förstod herr Palme rätt tidigare i dag, men så mycket fattade jag som att han inte var beredd att uppge det socialdemokratiska kravet, som varit detta: Skrivs inte parlamentarismen in i grundlagen 1968—1969, blir det ingen enkammarreform vid denna tidpunkt. Får vi tolka saken så att detta fortfarande är den socialdemokratiska ståndpunkten?

Herr talman! Vilken ståndpunkt är det — den som utskottsmajoriteten intar eller den som reservanterna intar — som är förenlig med en önskan att göra slut på uppskoven och åstadkomma en demokratisk enkammarreform 1968—1969, gärna om möjligt åtföljd av parlamentarismens inskrivande i grundlagen?

Vilken riktning är det som önskar skapa trygghet för att en enkammarreform kan genomföras vid dessa tidpunkter? Ja, det är uppenbart att det är utskottsmajoriteten, d. v. s. oppositionens talesmän.

Utskottet vill att den fråga som i gynnsamt fall kan lösas redan 1968—1969, nämligen statschefens ställning och parlamentarismen, inte skall kastas in i en ny stor utredning. Den bör t. v. behandlas såsom hittills av den Palmeska gruppen och av olika experter. På detta sätt undgår man en eljest uppenbar förseningsrisk.

Om statsrådet Palme på grund av

Statschefens ställning

sina andra maktpåliggande uppgifter skulle hindras att delta såsom ledare i den Palmeska gruppen under den närmaste månaden, finns det andra ledamöter av regeringen som är väl insatta i materialet. Vi får försöka klara oss i alla fall, även om herr Palme alltså inte kan tjänstgöra som ordförande utan måste begränsa sina insatser till att fungera som vanlig ledamot.

Socialdemokraterna, i detta fall företrädna av reservanterna, har en annan uppfattning rörande problemet hur man skapar förutsättningar för en snar demokratisk enkammarreform, om möjligt åren 1968—1969. Men deras ståndpunkt innebär följande.

För det första är det, såsom jag ser saken, uppenbart att ett överförande av hela den stora författningsfrågan, inklusive den partiella reformen, till en ny stor utredning i och för sig medför en risk för försening av den senare.

För det andra innebär ett upptagande även av frågan om statschefens ställning — inklusive belysning av det socialdemokratiska kravet på republik — i detta utredningsarbete ytterligare en anledning till försening. Arbetet skulle ta ansevärd tid i anspråk.

För det tredje kommer efter slutförande av detta arbete en därefter förmodligen förekommande remissbehandling att ta ännu mera tid. Med ett sådant tillvägagångssätt blir det ingenting av med en precisering av statschefens ställning, d. v. s. parlamentarismens inskrivande i grundlagen, åren 1968—1969. Genom att förfara så som här föreslagits och vidga arbetsområdet förhindrar man att det blir möjligt att genomföra reformen 1968—1969. Eftersom socialdemokraterna ställer ett inskrivande av parlamentarismen i grundlagen såsom villkor för en enkammarreform, blir det med denna uppläggning inte heller något av med en enkammarreform till denna tidpunkt.

Jag upprepar att man på regeringssidan i de tidigare förhandlingarna haft

många olika skäl för ståndpunkter, som skulle leda till förseningar, men man har inte tidigare intagit den ståndpunkten, att republikfrågan måste tas med i bilden. Detta är något nytt.

Lägger vi samman allt detta finner vi att det är uppenbart att vidhållande av den socialdemokratiska ståndpunkten skulle innebära att det icke blir någon enkammarreform 1968—1969. Att rösta för reservationen är, herr talman, detsamma som att rösta *mot* en enkammarreform 1968—1969, som verkligen betyder ett genomförande av folksuveränitetens idé. Det är oppositionspartierna som i dag företräder en målmedveten reformvilja — inte socialdemokraterna som tycks vägra att överge gamla privilegier och speciella förmåner.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet PALME:

Herr talman! Herr Ohlin och jag skall träffas på måndag härnäst för att diskutera dessa frågor, och därför bör vi kanske inte avverka alltihop här. Jag har inte heller befogenheter till det.

Herr Ohlin talade mycket litet om det som diskussionen gäller i dag. Jag vill bara klara ut att frågan om valkretsarna är ett problem som vi gemensamt ställes inför. Med ett enda undantag har riksdagen hittills alltid, när den har beslutat om ändrade valkretsar, haft den exakta valkretsindelningen på bordet. Riksdagen har krävt detta. Frågan är då, om man nu skall gå på den av herr Ohlin förordade linjen att i stället bara fastställa principerna för en valkretsindelning. Jag är mycket osäker om huruvida folk i bygderna kommer att gilla en sådan uppläggning, om riksdagens ledamöter kan åstadkomma den.

Det har sagts — jag skall inte avslöja av vem — att det är en fördel med sådana principbeslut, därför att riksdagens ledamöter då inte kan räkna ut hur systemet kommer att slå för deras del och skulle vara mera benägna att

Statschefens ställning

gå med på en reform. Jag tror inte på detta resonemang, ty riksdagen vill ha ganska fullständiga fakta på bordet. Denna sak får vi emellertid diskutera på måndag.

Beträffande parlamentarismen har vi hävdat — inte minst på grundval av det material som lämnats från författningsutredningen — att folksuveräniteten är ett väsentligt och centralt problem av samma vikt som frågan om enkammarriksdag. Det tycks inte herr Ohlin anse, men vi tycker det.

Hur mycket ett paket i författningsfrågan skall omfatta tillhör också de ting vi får resonera om på måndag. Herr Ohlin gjorde allvarligt gällande — jag citerar nästan ordagrant — att socialdemokraternas mening är att man först måste klara ut om det skall bli republik eller ej; inte förrän därefter är man beredd att ta upp andra författningsfrågor. Detta har aldrig sagts från vår sida, vare sig av Nancy Eriksson eller av någon annan. Det framgår av det program som riksdagsgruppen antog i går att vi inte arbetar för en sådan sammankoppling — denna diaboliska tanke, som herr Ohlin liksom försöker suggerera fram, att vi kastar in republikfrågan för att se till att den blockerar annat författningsarbete.

Jag yttrade i förmiddags att det hade varit en rimlig tanke, om oppositionen, ifall den hyste något intresse för denna fråga, hade sagt: »Låt oss först klara ut vad statschefen skall ha för uppgifter, och sedan skall vi skapa klarhet om vem som skall vara statschef.» En sådan etapplösning kunde man tänka sig, men att vi på något sätt skulle ha bundit oss för formen eller tidpunkten för utredningen eller en sammankoppling med andra frågor finns det inte alls i utskottsreservationen något belägg för. Det är ett tankefoster av herr Ohlin.

Detta argument används emellertid i ett helt annat sammanhang, i det att man säger: »Gå nu inte med på en ut-

redning i denna fråga, ty då försenar ni andra författningspolitiska frågor.» Men det är bara ett trick.

Vad det är fråga om här är att riksdagen skall göra en viljeyttring och hävda att dessa frågor om statschefens ställning skall utredas. Däremot har man inte uttalat sig om tidsplaner och former. Hela utgångspunkten är att försöka åstadkomma enighet så långt som möjligt för att undvika uppsplitande strider. Då kan man begränsa sig till denna viljeyttring, som är ganska beskedlig: man kräver en utredning om statschefens ställning.

Jag är högt ärad av det förtroende som har visats vår lilla förhandlingsgrupp. Herr Ohlin säger att han inte känner till definitionen av en utredning. Jag har fått den av honom själv; han har framhållit att denna förhandlingsgrupp icke är någon utredning och icke får vara någon utredning. Nu har han alltså ändrat mening.

Jag har suttit här hela dagen och lyssnat till olika talare och undrat: Varför i all sin dar försöker oppositionen rädda sig genom att liksom kasta frågan om halsen på denna förhandlingsgrupp? Jag har inte kunnat komma till någon slutsats.

Det är svårt för utskottsmajoriteten att säga att man vill ha en utredning om statschefens ställning, ty därigenom kommer man att skapa missnöje hos monarkisterna. Det skulle herr Carls-hamre inte vilja vara med om. Man kan inte heller säga att man inte vill ha en utredning, ty då skapar man missnöje hos de principiella republikanerna, som kanske skulle vilja vara med om en utredning.

Därför efterlyser man en utredning som inte finns och önskar en utredning som ej kan utreda. Detta tycker man kanske är verkligt genialt, men jag tror inte det är det.

Jag vill på intet sätt kalla herr Ohlin för en författningspolitisk krake. Det vare mig helt fjärran. Däremot tvekar

Statschefens ställning

jag inte att kalla herr Ohlin för en författningspolitisk Kraka.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det intressantaste i herr Palmes anförande var hans tal om valkretsarna. Han trodde inte att man skulle kunna få några politiska ställningstaganden som grund för en politisk uppgörelse, om man inte hade en konkret bild av hur en viss valkretsindelning skulle verka på olika håll i landet. Det innebar såvitt jag kunde förstå att herr Palme alltså vidhöll sin skeptiska inställning mot att man på grundval av statistiska beräkningar skulle kunna komma överens om huvudprinciperna för en uppgörelse. Gör han verkligen det, är det alldeles klart — eftersom det kommer att ta lång tid innan man kan få till stånd en sådan valkretsindelning — att detta skulle hindra en reform 1968—1969.

Beträffande parlamentarismen och folksuveräniteten är vi ense om att parlamentarismens inskrivande i författningen är ett viktigt spörsmål. Frågan är bara om det nödvändigt skall sammankopplas med enkammarreformen eller inte.

Under denna debatt, som herr Palme tydligen inte åhört i dess helhet — alla har vi väl varit ute någon stund — har det ju framförts just sådana upplysningar och argument som de, vilka jag byggde mitt resonemang på, nämligen att man kopplade samman utredningen om republikfrågan med utredningen om statschefens ställning.

Herr Carlsson i Tyresö, som är ledamot av Palmegruppen, är en av dem som utalat att han alltid haft svårt att se hur det skulle bli möjligt att precisera statschefens ställning utan att samtidigt ta upp frågan om republik till behandling. Detta har tydligen gått herr Palme förbi, eller också ville han desavouera herr Carlssons yttrande och betrakta det som några privata reflexioner som man inte alls skulle fästa

sig vid. Men hela tendensen i dag har ju varit att i reservanternas yttrande klart lägga in ett krav på att man nu skall ta upp frågan om statschefens ställning, även när det gäller frågan om republik kontra monarki.

Beträffande Palmeska gruppens ställning vidhåller herr Palme sitt uttalande men förbigår det centrala. Om man har en grupp politiker med tillgång till justitiedepartementets experter och andra personer som ingående utreder vissa problem, läser och får sig föredragna långa promemorior och sedan har ingående diskussioner om sådana problem som statschefens befattning vid kammarupplösningar och regeringskriser, är det väl ingenting annat än hårklyveri att säga: Detta är ingen utredning. Jag har sagt förut att det finns många slag av utredningar, men detta har varit en institution som med användandet av expertis har arbetat med dessa viktiga praktiska frågor. Det kan man inte komma ifrån.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet PALME:

Herr talman! Om herr Ohlin fortsätter att höja denna förhandlingsgrupp till skyarna, kanske en och annan börjar tycka att det är någonting skumt med den gruppen och frågar sig vad den egentligen har sysslat med. Jag tror att alla skäl talar för att man publicerar dessa promemorier, så att folk får se vad de innehåller. De ger en belysning av problematiken, men de gör inte på något sätt anspråk på att vara en utredning.

Vad beträffar valkretsindelningen var jag oerhört försiktig i mitt uttalande. Jag sade, att jag inte tror någonting. Jag ställde bara problemet och ville därmed antyda, att frågan om valkretsindelningen inte är så lätt att komma förbi och att man får lov att ta ställning till den frågan. Hittills har det alltid varit så — med ett undantag, och då gällde det ett majoritetsval av delvis

Statschefens ställning

annan karaktär — att en detaljerad redogörelse för valkretsindelningen har lagts på riksdagens bord vid ändringar i valkretsindelningen. Det vore alltså någonting nytt, om man så att säga bara skulle följa principiella riktlinjer. Jag har alltså bara ställt detta enkla problem, och jag har inte trott det ena eller det andra. Jag kommer inte att låta herr Ohlin tolka mig på denna punkt som om jag hade tagit ställning.

Jag hörde inte herr Carlssons i Tyresö anförande. Men det är klart att frågan om statsformen kommer in i bilden vid en diskussion om statschefens ställning; de båda frågorna hör ju samman. Men för att slå bort denna tanke att vi skulle kräva en utredning av och beslut i republikfrågan innan vi är beredda att diskutera andra författningspolitiska frågor, vill jag framhålla, att vi inte har något sådant önskemål; man kan gott genomföra en författningsreform etappvis om man vill uppnå enighet. Men det väsentliga är att det varit en viljeyttring från riksdagens sida att ta upp detta problem till utredning, utan att man därmed uttalar sig för eller emot ett republikanskt statsskick. Denna viljeyttring vill herr Ohlin inte vara med om, och han anför som skäl för denna sin ståndpunkt en rad kringelkrokiga argument, som jag inte tycker är särskilt hållbara.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Får jag bara konstatera, att det möjligen är ett litet framsteg att herr Palme — i stället för att som tidigare vid förhandlingarna kräva att man skall ha en konkret bild av valkretsindelningen, innan man kan fatta beslut om en överenskommelse i författningsfrågan — nu säger att han uttalat sig mycket försiktigt på den punkten och endast framhållit, att det är svårt att bedöma frågan innan man fått en sådan bild. Är det riktigt uppfattat, så är det ett litet framsteg. Men kvar

står att om man inom de andra partierna inte kan få något besked på den punkten, så har man heller inte fått något besked om huruvida regeringspartiet vill medverka till samförstånd och trygghet för den viktiga enkammarreformen 1968—1969. Ty skall det vara så, att man inom regeringspartiet först vill ha ett beslut om valkretsindelningen, ett beslut som måste föregås av en ny länsindelning, är det uppenbart, att det inte blir någon reform 1968—1969. Därför är det en förutsättning för en enkammarreform 1968—1969, att regeringen accepterar oppositionens tanke, att man på grundval av de statistiska modellundersökningarna om mandat-tilldelningen kan bilda sig en mening om hur olika valsystem och valkretsindelningar slår, och därför bör vara beredd att på den grunden träffa en politisk överenskommelse.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet PALME:

Herr talman! Jag talade i förmiddags om tålmod. Jag skall fortsätta att visa det.

Jag ville slå bort herr Ohlins påståendet att detta med republiken skulle vara ett påfund för att försena en författningsreform. Det kan han nu inte längre hävda, och det anser jag vara ett stort framsteg. Men då för han i hela frågan om valkretsarna i diskussionen, en fråga som inte hör hemma i dagens debatt och som vi skall behandla på måndag. Jag är inte befogad att stå här och förhandla. Jag har inte befogenhet att föra långa resonemang om valkretsarna. Men eftersom herr Ohlin tog upp hela denna fråga ville jag bara på ett enkelt sätt visa fram problemet, huruvida man skall ha en fullständig valkretsindelning eller inte. Det är alltså en reell diskussion som förs. Mitt uttalande får inte tolkas som någon ståndpunkt för det ena eller andra alternativet; det har jag inga befogenhe-

Statschefens ställning

ter att syssla med i dag. Det sade jag i min förra replik, men herr Ohlin fortsatte envetet att tala om valkretsarna.

Jag har stort tålamod, och jag tycker att det var utomordentligt att jag därmed fick herr Ohlin — det är väsentligt inför den omröstning som nu förestår i kammaren — att avlägsna sig från tanken att republikkravet skulle ha förts fram för att förhala arbetet på författningsfrågorna i övrigt.

Herr HEDLUND (cp):

Herr talman! Jag skall bara säga några få ord.

Såväl utskottsmajoriteten, d. v. s. de borgerliga ledamöterna av konstitutionsutskottet, som reservanterna, alltså socialdemokraterna, anser att frågan om statschefens ställning bör utredas. De senare vill ha en speciell utredning; de borgerliga hänvisar till vissa redan arbetande utredningar och förklarar att frågan bör kunna prövas snabbare genom dem.

Det är ganska sällsamt att sitta här och lyssna och kunna konstatera hur det bland dem som stöder den borgerliga linjen finns såväl sådana som stått i denna talarstol och sagt sig vara övertygade republikanhängare som sådana som vill behålla monarkien. Sannolikt är förhållandet detsamma beträffande den grupp som reservanterna utgör; sannolikt finns också där representanter för båda åsikterna.

Någon ledning för bedömande av riksdagens inställning till frågan om republik eller monarki lämnar alltså inte det utlåtande som här föreligger. De som vill veta något mer om saken får granska de olika talarnas anföranden. Talarna har ju dock inte varit så många, att man får någon egentlig uppfattning om var riksdagen står. I detta läge kan det finnas viss anledning för mig att deklarerat stämningarna sådana de är inom centerpartiet.

Självfallet är inställningen i hög grad beroende av att monarkien hos oss fun-

gerar utomordentligt bra. Vår monarki — därom tror jag att det praktiskt taget föreligger enighet — har fungerat mycket väl, eftersom den handhas med skicklighet, takt och omdöme. Under sådana förhållanden är det helt naturligt, om en hel del människor frågar sig varför man nu talar om en ändring. En självklar sak är att man i samband med en omfattande författningsutredning tar upp frågan om vilka befogenheter statschefen bör ha, främst i samband med bildandet av en regering, fattande av beslut inom regeringen och vid riksdagsupplösning. Men jag tror att den helt övervägande uppfattningen inom centerpartiet är att en utredning av frågan, om vi skall ha kung eller president, är onödig. Monarkien fungerar under nuvarande förhållanden alltför bra för att man skall ha anledning att ta upp den frågan.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Adamsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej har kammaren bifallit reservationen av herr Georg Pettersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående

Folkomröstning i frågan om statsformen — Kvinnlig tronföljd

omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 98 ja och 108 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen av herr Georg Pettersson m. fl.

§ 11**Folkomröstning i frågan om statsformen**

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 11, i anledning av motioner angående folkomröstning i frågan om statsformen.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr VIGELSBO (cp):

Herr talman! Då här givits försäkran om att något republikkrav inte längre föreligger, har vi inget skäl att vidhålla vår begäran om en folkomröstning. Jag yrkar därför bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! I likhet med herr Vigelsbo yrkar jag bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 12**Kvinnlig tronföljd**

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 12, i anledning av motioner angående kvinnlig tronföljd.

I de likalydande motionerna nr 360 i första kammaren av herrar *Holmberg* och *Virgin* samt nr 430 i andra kammaren av herrar *Bohman* och *Magnusson* i Borås yrkades, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning och förslag beträffande de grundlagsändringar som erfordras för att kvinnlig tronföljd skall kunna genomföras senast i sam-

band med den förestående författningsreformen».

Utskottet hemställde, att motionerna I: 360 och II: 430 icke måtte föranleda någon riksdagen åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Sveningsson*, *Hernelius*, *Magnusson* i Tumhult och *Hamrin* i Jönköping, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 360 och II: 430, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till sådana grundlagsändringar, som erfordrades för att bereda kvinnliga medlemmar av konungahuset arvsrätt till tronen, dock utan brytande av den gällande successionen, samt behörighet att vara regent och ordförande i tillförordnad regering.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr MAGNUSSON i Tumhult (h):

Herr talman! Med åberopande av vad som anförts under debatten i avseende på motionerna om kvinnlig tronföljd ber jag få yrka bifall till den vid detta utlåtande fogade reservationen av herr Sveningsson m. fl.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Med hänvisning till utskottets motivering yrkar jag bifall till dess hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Tumhult begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 12, röstas

Interpellation ang. kapitalförsörjningen för bl. a. sågverksindustrien — Interpellation ang. tillämpningen av valutaregleringen

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Sveningsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Magnusson i Tumhult begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 128 ja och 52 nej, varjämte 30 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 13

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 13, i anledning av motion om en översyn av ceremoniel m. m. i det offentliga livet.

Utskottets hemställan bifölls.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 14**Interpellation ang. kapitalförsörjningen för bl. a. sågverksindustrien**

Ordet lämnades på begäran till

Herr LOTHIGIUS (h), som yttrade:

Herr talman! Vårt land har drabbats av en osedvanligt hård vinter. I synnerhet har snödjupet i södra och mellersta

Sverige skapat stora svårigheter för både skogsindustrien och skogsägarna. Marknadsbilden ter sig för ögonblicket heller inte ljus för svenska trävaror eller för vår massa, som är stora svenska exportvaror.

Den inhemska marknaden har genom kölden starkt förskjutits framåt genom ett uppehåll i byggnationen.

Det har skett en mycket stor kostnadsökning för de råvaror som ligger till underlag för dessa industrigrenar samtidigt som en stor lagerökning både i förädlad och oförädlad vara håller på att byggas upp.

Svensk sågverksindustri är under en kraftig strukturförändring och stora kapitalinsatser göres för att öka rationaliseringen. Allt detta tillsammans binder denna näringsgrens rörliga kapital.

I finansplanen får man intrycket att regeringen är beredd att vidtaga ekonomisk-politiska åtgärder i syfte att underlätta för vår exportindustri.

Sågverksindustrien som medverkar till en export av nära 1,5 miljard kronor har ännu inte fått erfara någon åtgärd som kan underlätta dess verksamhet, exempelvis en lättnad på kreditmarknaden. I stället har man intrycket att en skärpning skett på detta område.

Mot denna bakgrunden anhåller jag att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd att lämna kammaren en redovisning för de åtgärder som vidtagits eller kommer att vidtagas för att underlätta kapitalförsörjningen för bl. a. sågverksindustrien?

Denna anhållan bordlades.

§ 15**Interpellation ang. tillämpningen av valutaregleringen**

Ordet lämnades på begäran till

Herr HERMANSSON (k), som yttrade:
Herr talman! I årets statsverkspropo-

sition underströks mycket starkt valuta-problemen och deras sammanhang med den ekonomiska politiken. Åtgärder föreslogs i syfte att uppnå en bättre handelsbalans. Åtgärder för dämpning av varuimporten bör enligt min mening åtföljas av andra ingripanden för att begränsa valutautflödet. En prövning av gällande bestämmelser för valutaregleringens tillämpning är befogad.

En åtgärd som kan tänkas i detta sammanhang är en begränsning av det maximala belopp i valutor som får medtagas vid utlandsresor. Valutautförsel i samband med köp av sommarvillor och annan fast egendom i utlandet kan starkt begränsas.

Det bör vidare övervägas att göra prövningen av svenska företags investeringar i utlandet mera restriktiv, detta främst då det gäller investeringar som inte är en direkt förutsättning för företags utveckling samt export- eller im-

portverksamhet. En rad fall under det senaste året visar problemets aktualitet. För dagen kan erinras om Melkas beslut att överflytta tillverkning till Portugal med motiveringen att billig arbetskraft där kan utnyttjas. Vid en sådan mera restriktiv politik måste svenska företags investeringar i u-länderna särbehandlas.

Med hänvisning till det ovan anförda anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få framställa följande fråga:

Förbereder statsrådet, mot bakgrunden av valutasvårigheterna, något initiativ för en strängare tillämpning av valutaregleringen?

Denna anhållan bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 17.09.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 23 februari

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid av herr andre vice talmannen.

§ 1

Utgifterna inom utrikesdepartementets verksamhetsområde

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1966/67 inom utrikesdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1

Utrikesförvaltningen: Avlöningar

Kungl. Maj:t hade (bilaga 5, punkt A 1, s. 4—10) föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att ändra personalförteckningen för utrikesförvaltningen enligt vad i statsrådsprotokollet förordats, dels godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för utrikesförvaltningen, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1966/67, dels ock till Utrikesförvaltningen: Avlöningar för nämnda budgetår anvisa ett förslagsanslag av 46 066 000 kr.

Utrikesförvaltningen: Avlöningar

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Hernelius* (I: 257) och den andra inom andra kammaren av herr *Björkman* (II: 327), i vilka hemställts att riksdagen för närvarande måtte avslå förslaget om inrättande av en fast representation i Sudan och att vederbörande utskott måtte vidtaga härav föranledd sänkning av begärda anslag.

dels ock en inom andra kammaren av herrar *Rimmerfors* och *Ullsten* väckt motion (II: 455).

Utskottet hemställde,

I. att motionen II: 455, i vad den avsåge skrivelse till Kungl. Maj:t, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

II. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 257 och II: 327 samt II: 455, sistnämnda motion i vad den avsåge medelsanvisning,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att ändra personalförteckningen för utrikesförvaltningen enligt vad i statsrådsprotokollet förordats,

b) godkänna i utskottets hemställan intagen avlöningsstat för utrikesförvaltningen, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1966/67,

c) till Utrikesförvaltningen: Avlöningar för budgetåret 1966/67 anvisa ett förslagsanslag av 46 066 000 kr.

Reservation hade avgivits av herrar *Virgin*, *Holmberg*, *Bohman* och *Petersson*, vilka ansett att utskottet i nedan angivna delar bort hemställa

II. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 257 och II: 327 samt med avslag å motionen II: 455, sistnämnda motion i vad den avsåge medelsanvisning,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att ändra personalförteckningen för utrikesförvaltningen enligt vad i statsrådsprotokollet och av reservanterna förordats.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! För någon tid sedan understecknades ett avtal mellan Sverige och Sudan om finansiellt bistånd på 35 miljoner kronor för landsbygdens vattenförsörjning under en treårsperiod. Avtalet har, enligt vad som framgår av statsutskottets utlåtande nr 3, redan trätt i kraft. Jag måste lämna dessa uppgifter som bakgrund till den reservation som högerledamöterna i statsutskottet har avgivit på denna punkt.

Om behovet av kraftiga insatser i u-länderna råder inga delade meningar. Att Sudan, som omfattar ungefär en fjärdedel av Europas yta, med en befolkning på cirka 13 miljoner, behöver hjälp för sin dricksvattenförsörjning är likaledes obestridligt. Syftet med projektet är sålunda inget att säga om. I samband med detta projekt har utrikesministern emellertid aktualiserat frågan om inrättande av en fast svensk representation i Sudan i form av ett beskickningskansli i Khartoum, vilket skall vara underställt beskickningen i Kairo. En sådan fast representation har länge diskuterats, då det ansetts mindre tillfredsställande att beskickningschefen i Addis Abeba, som är ackrediterad även i Khartoum, har möjlighet att endast under relativt korta perioder besöka Khartoum.

Är då tidpunkten för detta avtal och inrättandet av en fast representation i Sudan lämpligt vald? Det är på den punkten vi har en något annan mening än regeringen.

I pressen har publicerats artiklar som klart visar att förhållandena i Sudan är, lindrigt sagt, instabila. En artikelserie i Daily Mail, skriven av tidningens medarbetare Anthony Carthew, som nyligen som förste tidningsreporter illegalt tog sig över gränsen till södra Sudan, ger belägg för att förhållandena är skrämmande eller i varje fall har varit skrämmande. Hans artiklar publicerades emel-

Utrikesförvaltningen: Avlöningar

lertid så sent som i början på denna månad och omedelbart sedan han lämnat södra Sudan. Den första artikeln av Anthony Carthew inleddes med följande ord — det är ingressen till hans artikelserie, vilken av Daily Mail förmodligen var avsedd att ge världen en chock beträffande förhållandena i detta land: »Här dör ett helt folk. Här utkämpas ett raskrig med oerhörd grymhet. Här har halva befolkningen i ett stort område förintats, antingen genom mord, genom svält eller genom sjukdomar, eller också har de flytt över gränsen.»

»Jag har i mitt yrke som journalist», säger Carthew, »sett mycket elände och mycket våld. Men jag har aldrig sett något som liknar vad som här sker i södra Sudan. Folket i Södern dör i tusental. En del dör snabbt av kulor från arabiska gevär, vilket var vad som hände under massakern i Juba förra sommaren då antingen 400 eller 1 400 — det beror på vilken sidas uppgifter man vågar tro på — dog under en enda blodig natt. För många andra kommer döden långsamt, av svält.»

Anthony Carthew berättar vidare att det beräknas att befolkningen i södra Sudan har reducerats med omkring en tredjedel under de senaste två åren. Det betyder i siffror att cirka 1 miljon människor skulle ha dött eller flytt ur landet. De flyr till Kenya, till Uganda, till Etiopien, till Centralafrikanska republiken, och de flyr till Kongo. Förhållandena måste vara eländiga, om man till och med väljer att fly till Kongo, som redan har bekymmer nog.

Anthony Carthews skildringar innehåller en rad uppgifter som verkligen är chockerande. Bl. a. nämner han att han i sin ägo har en lista över byar som förstörts och människor som dödats enbart i östra sektorn av Sydsudan under förra året. Den omfattar 46 utbrända byar och 12 000 döda. Många av Carthews uppgifter, bl. a. om den hårda behandlingen av protestantiska och katolska missionärer, har bekräftats av di-

rektör Åke Kastlund i Lutherska världsförbundets svenska sektion, som i Svenska Dagbladet den 15 januari redovisade en rad rapporter om grymheterna i södra Sudan som ingått till olika samfund och missionssällskap och till Kyrkornas världsråd i Genève. Sammanfattningsvis säger han att allt organiserat kyrkligt arbete — såväl protestantiskt som katolskt — i södra Sudan nu upphört och att det synes vara fråga om inte mindre än en regelrätt folkutrotning i södra Sudan samt ett avsiktligt försök att utrota varje ledarelement i söder.

Kan alla dessa rapporter vara osanna eller kanske enbart överdrivna? Möjligen kan förhållandena nu ha blivit något lugnare — men till vilket pris har det i så fall skett? Carthews artiklar i Daily Mail publicerades som jag tidigare nämnt för endast tre veckor sedan och omedelbart efter det att han måst lämna södra Sudan och fått möjlighet att publicera sina artiklar. Direktör Kastlund anser för sin del att den välbehövliga vattenförsörjning som den svenska krediten avser att förverkliga knappast kan komma bantubefolkningen i södra Sudan till godo — om den över huvud taget kommer att betyda vattenförsörjning i Sudan.

Förvisso kan rapporterna vara överdrivna. Men av Anthony Carthews artiklar får man snarare intrycket att verkligheten överärfar fantasien. Röken från de brända byarna har skingrats av vinden — men spåren finns kvar efter elden som har gått härjande fram och drivit ut folket i skogen som djur.

Mot denna mörka bakgrund har vi uttalat, att vi förutsätter det som självklart att regeringen kommer att begagna de möjligheter som till äventyrs ännu kan föreligga att uppskjuta utbetalningen av biståndsmedel. Det kan knappast heller vara riktigt att uppmuntra ett ökat handelsutbyte med Sudan, innan stabila och godtagbara förhållanden har återupprättats i landet. Av detta följer

Utrikesförvaltningen: Avlöningar

att vi inte kan finna tidpunkten riktig att nu inrätta ett beskickningskansli i Sudan.

Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till reservationen nr 1 av herr Virgin m. fl.

Herr RUBIN (mbs):

Herr talman! Under utrikesdebatten i november i denna kammare fäste jag riksdagens uppmärksamhet på att fullt inbördeskrig rådde i Sudan, att enligt tillförlitliga uppgifter tusentals människor från södra Sudan på det mest bestialiska sätt mördats, att hela södra Sudans befolkning på över tre miljoner människor inte längre hade någon representation i Sudans parlament, sedan Söderns riksdagsmän vägrat återvända till sina befattningar, samt att förföljelserna mot Söderns negerbefolkning antagit sådana proportioner att man enligt uppgift kunde tala om folkutrotning. Jag hemställde att man från svensk sida måtte föranstalta om sådana åtgärder att Förenta Nationerna uppmärksammades på förhållandena och om möjligt sände en kontrollkommission till landet. Sedan dess har jag inte kunnat finna att man vidtagit några som helst åtgärder i den riktningen. Och döm om min häpnad när Sverige litet senare beslutade om ett finansiellt bistånd till Sudan på 35 miljoner kronor och därmed upptog ännu ett land bland våra biståndsländer, trots att nästan en enstämig expertis talar om en koncentration av svensk hjälp! Senare, närmare bestämt under remissdebatten, berörde jag i mitt anförande utförligare de fruktansvärda förhållanden som råder i södra Sudan från vars provinser hundratals tusentals människor flytt till angränsande länder.

Statsrådet Lindström yttrade i remissdebatten: »Motsättningarna har under senare tid tagit former som man allvarligt måste beklaga; det har förekommit militära operationer som har medfört svåra lidanden för den svarta befolk-

ningen. Tusentals familjer har fått fly till angränsade länder.»

Statsrådet Lindström meddelade också, att de makthavande hade för avsikt att sända en delegation till Södern för fredsförhandlingar och att man utfärdat allmän amnesti till den 20 januari för, som hon sade, rebellerna — jag för min del skulle hellre säga frihetskämparna — d. v. s. inom parentes samma dag som fru Lindström stod i denna talarstol. Hon ansåg också att stora förutsättningar fanns för en fredlig lösning. Tyvärr — jag säger tyvärr — måste jag meddela, att det brutala kriget fortsätter med oförminskad styrka.

Vi hörde i det senaste anförandet av herr Björkman talas om den engelske journalisten som på illegalt sätt tagit sig in i södra Sudan. De historier som herr Björkman här berättat i dag har återfunnits i ledande engelska dagstidningar och väckt ett enormt uppseende i hela världen. Med länder som Rhodesia bryter Sverige med all rätt sina förbindelser, men hur gör man då med Sudan, där enligt många sakkunnigas mening långt svårare förhållanden råder och där man över huvud taget kan säga att det är långt värre än vi kan förstå. Jag, som personligen har befunnit mig i landet, talat med så många människor och med egna ögon har sett vad som försigår där nere, kan försäkra er, att de skildringar som man har läst om i engelska tidningar ingalunda är överdrivna.

Vad gör man då med Sudan? Jo, till ett land, där fullt inbördeskrig råder och där man över huvud taget kan betvivla att den svenska hjälpen kommer till den nytta som avses, ger man ett finansiellt bistånd på 35 miljoner kronor. Jag är väl medveten om att man i olika länder givetvis skall hjälpa oberoende av regimer — det är ju folket vi skall hjälpa — men i fallet Sudan kommer ju endast vår hjälp till de områden som behärskas av Khartoumregeringen.

Utrikesförvaltningen: Avlöningar

Av de 35 miljoner kronor Sverige ger till vattenförsörjningsprojektet i Sudan skall enligt uppgift 11 miljoner användas för inköp av lastbilar. Man kan för resten fråga sig: Finns det några garantier för att dessa bilar inte i stället kommer att användas i militära operationer i regeringens kamp mot södra Sudan? Jag har, inom parentes sagt, hittills förgäves forskat i frågan hur den svenska hjälpen till Sudan förberetts, handlagts och verkstälts samt av vilka skäl man just utvalt detta land som biståndsland. Alla mina efterforskningar har hittills varit fruktlösa, men jag ber att få återkomma till denna fråga när den svenska u-hjälpen skall diskuteras i denna kammare.

Den svenska hjälpen till Sudan för med sig att man i statsverkspropositionen föreslår en fast svensk representation i Sudan. Jag citerar följande: »Möjligheter torde föreligga för ytterligare utveckling av handeln mellan Sverige och Sudan.» Jag kan försäkra kammarens ärade ledamöter att om detta skäl skulle vara motiveringen för en svensk beskickning, finns det åtskilliga andra länder som saknar svensk representation — länder med vilka vi säkert skulle få ett betydligt större handels-samarbete och där inte på långa vägar så oroliga och osäkra förhållanden råder som just i Sudan. Nej, skälet för en svensk representation i Sudan är, som också framhålls i utskottets motivering, att man med hänsyn till att biståndsavtalet har trätt i kraft vill tillstyrka inrättandet av ett beskickningskansli i Khartoum.

Herr talman! Då upprättandet av en fast svensk representation i Sudan av de maktavande därstädes måste uppfattas som ett tecken på ytterligare svensk välvilja och på visst sätt som en sanktion av att man på svensk sida blundar för de grymheter som i regimens namn begås i södra Sudan, hemställer jag att riksdagen måtte avslå förslaget om inrättande av en svensk be-

skickning i Sudan, alltså om bifall till motion II: 327.

Fru LEWEN-ELIASSON (s):

Herr talman! Avsikten var väl inte att vi i samband med detta ärende skulle diskutera biståndprojektet till Sudan, men eftersom de båda föregående talarna som bakgrund till yrkandet om avslag på förslaget om representation i nämnda land har tagit upp den frågan, tillåter jag mig att något gå in på den saken och dess förhistoria.

Beträffande den koncentrationsprincip och det val av länder som herr Rubin talade om finns det kanske anledning erinra om att det framför allt gäller det bilaterala tekniska biståndet. Jag skall inte alltför mycket ingå på biståndsärendet som sådant — det får vi ju tillfälle att behandla senare — men jag vill ändå erinra om att finansministern framhållit att det i flertalet fall även utgår finansiellt kreditbistånd till de SIDA-prioriterade länderna. En del av detta slags bistånd går emellertid också till andra än dessa prioriterade länder. Så är exempelvis fallet med projektet i Sudan, som har en historia, som går flera år tillbaka.

Det projektet är förvisso inte valt på en höft. Den arbetsgrupp, som den s. k. biståndsbereidningen på sin tid tillsatte för att utreda det kommersiella biståndet, uttalade beträffande förberedelsearbete för bilateral finansiell biståndsgivning i fråga om val av länder, projektbedömning och projekteringsarbete, att detta skulle underlättas om man samarbetade med de internationella organen. Man pekade då på FN:s särskilda fond, världsbanken/IDA. Det är uttalanden som återfinnes redan i statsverkspropositionen 1964. I samma proposition återfinnes också ett uttalande av finansministern, där han säger att man redan i början av 1963 inlett underhandlingar i avsikt att klarlägga om det fanns möjligheter att lämna en svensk utveck-

Utrikesförvaltningen: Avlöningar

lingskredit i anslutning till en kredit från världsbanken eller IDA.

Vidare angavs att man nått ett principiellt samförstånd om formerna och villkoren för en sådan gemensam operation samt att man för ändamålet hade funnit ett lämpligt biståndsprojekt i Sudan, en bevattningsanläggning, och det hade man preliminärt stannat för.

I 1965 års statsverksproposition togs det projektet upp definitivt. Allt detta finns att läsa i de handlingar som riksdagen har fått sig förelagda. Vid årsskiftet 1965/66 slöts så avtalet. Den motion, som nu ligger till grund för reservationen och för yrkandena om avslag på en svensk representation i Sudan, är alltså väckt först efter det att nämnda avtal slöts.

Det finns ingen anledning att bestrida att Sudan är ett land med svåra inre motsättningar, men vi skall komma ihåg att detta är fallet med många u-länder. Det är svårt att hitta u-länder som inte har dessa problem i större eller mindre grad. Man kan väl fråga om detta skall utesluta möjligheterna till bistånd från vårt land. Med ännu större skäl kan man fråga om det därav skall dras den slutsatsen att en svensk representation är onödig i landet. Det kan t. o. m. sägas att i den situationen biståndet är nyttigt och att representationen är nyttig.

I varje fall tycks de internationella biståndsorganen dra den slutsatsen. Världsbanken har så sent som i januari i år lämnat ett lån på 31 miljoner USDollar för ett järnvägsbygge i Sudan. Det var det fjärde lånet som världsbanken lämnat detta land. Om ytterligare lån pågår för övrigt förhandlingar. Så sent som för två veckor sedan, då avdelningen i statsutskottet behandlade detta ärende, fick vi en alldeles färsk rapport från en representant för världsbanken som då befann sig i Stockholm och som vid den tidpunkten fortfarande vidhöll ståndpunkten att Sudan var ett mottagarland som var värt att satsa på.

Nu är ju verksamheten upplagd så att en välmeriterad ingenjör skall övervaka det svenska biståndets fullföljande i alla delar. Han kan emellertid inte och skall inte fullgöra samma funktion som en diplomat. Det är därför som denna svenska representation måste kunna bli en utomordentlig och nödvändig stöd- punkt för att biståndet skall bli nyttigt.

Dessutom skall tilläggas att frågan om en fast representation i Sudan länge har diskuterats. Exportföreningen, som ju har intressen i detta sammanhang, har sedan ett tiotal år verkat i detta avseende och har nu med största tillfredsställelse hälsat att Sverige tagit detta steg.

Till sist skall understrykas att beskickningschefen i Addis Abeba, som nu svarar även för Sudan, har fått en väsentligt ökad arbetsbörda genom bl. a. alla de olika biståndsprojekt som Sverige har i Etiopien och genom den betydelsefulla roll som Addis Abeba över huvud taget spelar i de panafrikanska sammanhangen. Han behöver alltså få en avlastning.

Från dessa utgångspunkter har utskottet dragit slutsatsen att en svensk beskickning måste vara nyttig för Sverige och nyttig för Sudan.

Jag ber att med detta få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BJÖRKMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Det var utmärkt att fru Lewén-Eliasson lämnade denna redogörelse för biståndet till Sudan. Men jag undrar om inte fru Lewén-Eliasson slår in öppna dörrar. Som jag sade i mitt första anförande har vi ju inte ifrågasatt att denna hjälp verkligen behövs i Sudan — det är inte det vi diskuterar. Vi har bara ifrågasatt om det var lämpligt, med hänsyn till de förhållanden som nu råder i Sudan, att lämna denna hjälp just nu.

Det vore frestande att återge ytterligare detaljer ur den skrämmande

Utrikesförvaltningen: Avlöningar

skildring som Anthony Carthew givit i Daily Mail, men jag tror att jag skulle trötta kammaren om jag gjorde det. Jag vill emellertid säga att jag i Washington i höstas träffade folk från södra Sudan, som berättade om vilket mostånd från regeringen i Khartoum de hade att kämpa emot, samt hur hopplös de fann situationen när de från kongressen i Washington skulle åka hem till södra Sudan och bekämpa bl. a. korrruptionen. Regeringen i Khartoum har tappat kontrollen över den arabiska armén, officerarna tappat kontrollen över soldaterna, officerarna gör det bekvämt och säkert för sig i städerna och låter soldaterna ströva omkring på landsbygden och bränna och plundra som det lyster dem. Officerarna avskyr att bli kommenderade till den södra delen av Sudan. Motsättningarna mellan norra och södra Sudan har ju existerat länge. Jag tror inte man kan säga att förhållandena förbättrats under senare år, utan snarare ger rapporterna intrycket av att relationerna försämrats.

Anthony Carthew intervjuade också ledaren för frihetsrörelsen — den frihetsrörelse som kallas Anya Nya — i södra Sudan. Han sade bl. a.: »Vi i Södern har fått tusentals löften från regeringen i Khartoum att våra förhållanden skulle förbättras. Varje löfte har brutits eller ignorerats. Nu känner vi att araberna har bestämt sig för att utplåna oss från jordens yta.» Jag tror sålunda att den fredsdelegation som regeringen i Khartoum enligt herr Rubins uppgift skulle sända ned i april får en svår uppgift. Delegationen skall förhandla om fred i det inflammerade läge som råder i södra Sudan. Mot den bakgrunden måste man fråga sig: Hur kommer folket i södra Sudan — de miljoner som finns kvar där, som inte drivits ut i skogen — att uppfatta hjälpen till arabregeringen i Khartoum medan de svarta i Södern lämnas i sticket?

Fru LEWÉN-ELIASSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Björkman undrade varför jag givit denna utförliga bakgrund. Ja, först och främst efterlystes bakgrunden av herr Rubin, och dessutom tycks det vara påkallat att redogöra för bakgrunden med hänsyn till att herr Björkman säger att han är förvånad över att denna fråga tas upp. Jag klarade väl i mitt anförande att frågan aktualiserades för riksdagen redan 1963 och sedan framlagts i sina olika faser 1964, 1965 samt 1966, då avtalet slutes.

Herr Hernelius åberopar i sin motion att strider förekommit i området under två år och yrkar avslag på förslaget om representation. Han vill alltså indirekt motverka biståndet. Detta projekt har ju arbetats fram under flera år, och först nu kommer reaktionen.

Så några ord om beskrivningen av Sudan. Jag har inga invändningar mot den, men som jag redan sagt är det bilden av ett u-land — det finns sådana drag. Frågan är väl, ifall vi skall gå in i en granskning av förhållandena på det sättet, om vi över huvud taget kan utveckla någon hjälp till dessa länder. Den frågan måste vi ställa.

Det gäller vattenförsörjningen. Genom att ha en tekniker där nere och genom det upprättade avtalet har vi garderat oss för att pengar till annat än de åtgärder som gäller vattenförsörjningen inte kommer att utgå, men vi får ju senare återkomma till denna fråga.

Herr BJÖRKMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är riktigt, fru Lewén-Eliasson, att denna fråga varit aktuell tidigare — både 1963, 1964 och 1965. Men man kan ju inte påtala förhållandena i Sudan förrän man verkligen får reda på att det ligger till på detta sätt. För mig var det en nyhet, och jag tror det var en nyhet för en stor del av världen, eftersom Anthony Carthew illegalt hade tagit sig in i

Utrikesförvaltningen: Avlöningar

södra Sudan och kunde rapportera hur det faktiskt såg ut efter att ha sett det med egna ögon.

Första gången jag hörde talas om detta, var när herr Rubin berörda frågan under utrikesdebatten i höstas. Sedan blev det tyst om saken tills Daily Mail nyligen tog upp den och ställde världen inför obehagliga fakta.

Herr RIMMERFORS (fp):

Herr talman! Jag begärde egentligen ordet för att beröra ett annat avsnitt under denna punkt, nämligen den föreslagna beskickningen i Zambia. Medan jag har ordet vill jag dock gärna anföra några synpunkter på den fråga, som nu har debatterats av herrar Björkman och Rubin samt av fru Lewén-Eliasson.

Man kan givetvis stå rätt tveksam inför den åtgärd som nu föreslås. De uppgifter som lämnats av herrar Rubin och Björkman har verifierats. Jag har inte själv fått dem bekräftade, trots att jag varit i Khartoum — jag känner inte till de sydligare provinserna — men jag har ingen anledning att betvivla att det verkligen gått till såsom har uppgivits.

Det är naturligtvis med denna fråga som med de flesta andra så att den har två sidor. En sida är att man genom att upprätta en svensk beskickning i Sudans huvudstad ger ett visst moraliskt stöd åt den sittande regeringen. Det lär inte kunna bortförklaras. Det är alltså fråga om en övervägande arabisk-muhammedansk regim, som driver en hård, för att inte säga omänsklig politik mot de olika stammarna av bantufolket i söder, av vilka många för övrigt bekänner sig till kristen tro.

A andra sidan, herr talman, kan en sådan åtgärd också ha precis motsatt verkan. Den kan betyda något positivt genom att Sverige blir närvarande i landet på ett annat sätt än hittills.

För det första förbereder vi en SIDA-insats i form av ekonomisk hjälp

till vattenförsörjningen i Sudan, en viktig teknisk åtgärd som avser att hjälpa alla grupper av människor i landet. Jag är glad att herr Björkman inte hade något att invända mot detta projekt, även om han ansåg tidpunkten vara olämplig just nu på grund av det pågående inbördeskriget. Men om hjälpen som sådan är motiverad skall den förberedas och genomföras på ett klokt sätt. Jag har kommit till den slutsatsen i valet mellan dessa båda ståndpunkter, att jag önskar att Sverige blir mera permanent representerat på ort och ställe för att bättre kunna bedöma situationen.

För det andra har vi handelspolitiska intressen, som förts fram av Sveriges exportförening och som näringslivet är mycket angeläget om att få tillgodosedda.

För det tredje skulle jag i detta sammanhang, såsom jag nyss antydde, slutligen vilja framhålla, att vi genom att mera permanent vara närvarande i Khartoum kan bli en stabiliserande faktor i ett land med så skiftande opinioner. Jag tror faktiskt att detta skulle kunna vara ett stöd för en humanitär utveckling i Sudan.

Jag kommer fördenskull, herr talman, om jag också har stått mycket tveksam inför alla de oroande uppgifterna om Sudan, att rösta för utskottets hemställan.

Jag övergår så till Zambia. Bakom ett av statsutskottets ställningstaganden på denna punkt ligger en motion av herr Ullsten och mig. Att jag begärt ordet för en kort kommentar betyder inte att jag har något som helst behov av att hålla ett begravningsstal. Tvärtom vill jag inkassera statsutskottets skrivning som en betydande framgång för motionen och i någon mån som ett underbyggande av frågans fortsatta lösning.

Vi har föreslagit upprättandet av en svensk ambassad också i Zambia — alltså inte bara i Sudan utan också i Zambias huvudstad Lusaka. Vi har motiverat vårt förslag med den centrala och

Utrikesförvaltningen: Avlöningar

demokratiskt betydelsefulla ställning, som den unga staten Zambia intar i det moderna Afrika. Därvidlag föreligger alltså inget av den tveksamhet, som kan råda beträffande förhållandena i Sudan.

Placeringen av en svensk beskickning i Lusaka har fått en ännu större betydelse genom det oroande läget i grannlandet i söder, Sydrhodesia. Därtill kommer också här ett tredje skäl, nämligen de intima och förtroendefulla kontakterna mellan Zambia och den svenska utvecklingshjälpen. Dessa insatser skulle onekligen ha ett gott stöd i en representation som ligger litet närmare än i Nairobi. Jag känner resvägarna rätt väl i dessa områden, och det är ibland ytterligt svårt för våra ambassader att vara närvarande när det behövs. Jag önskar i likhet med min medmotionär att denna fråga mycket snart skall få den lösning som statsutskottet rekommenderar. Det skriver nämligen: »Vad beträffar — — förslaget om upprättandet av en svensk beskickning i Zambia finner utskottet de i motionen anförda synpunkterna beaktansvärda.»

Utskottet meddelar sedan att det under hand inhämtat att Kungl. Maj:t för närvarande med uppmärksamhet följer denna fråga. I detta läge anser utskottet att något riksdagens initiativ nu inte är påkallat.

Jag kan, herr talman, dela denna utskottets mening och hoppas på en positiv lösning; den ligger liksom innesluten i denna formulering. Jag har sålunda för dagen intet annat yrkande än statsutskottets.

Herr RUBIN (mbs):

Herr talman! Fru Lewén-Eliasson talade om att det i alla underutvecklade länder råder motsättningar i större eller mindre utsträckning. Skall man då, fru Lewén-Eliasson, lägga sin hjälp just i det land där för närvarande praktiskt taget de största motsättningarna finns i hela Afrika, nämligen i Sudan? De rapporter som har givits vid tidigare

tillfällen härifrån talarstolen bekräftar ju att hundratusentals personer flyr till grannländer och att människor bestialiskt mördas i olika trakter i södra Sudan.

Herr Rimmerfors var inne på en riktig tanke när han sade att vi skulle hjälpa alla slags människor. Emellertid kommer den svenska hjälpen i Sudan inte södra Sudans befolkning till del. Cirka 3,5 miljoner får inte hjälp av det vattenprojekt man har planerat. Och var behövs vattnet bäst? Den som har varit i södra Sudan vet att det är just där. Var kommer man enligt förslaget att lägga vattenprojektet? Jo, i de centrala delarna av Sudan, där det s. k. Oma-partiet har sina anhängare. Därmed stöder man alltså den sudanesiska regeringen, som förföljer miljoner människor. Om man kan anse att det är en lämplig svensk hjälp, ber jag att få säga att jag i alla fall inte tycker det och med mig många av de människor som rest i dessa länder.

Vattenprojektet har jag redan varit inne på. De uppgifter som finns för handen om detta är fåtaliga. När jag av riksdagens upplysningstjänst begärde att få veta på vilka grunder och på vad sätt man hade bestämt sig för att hjälpa just Sudan fick jag en lapp, där det kortfattat står att Sveriges förhållande till främmande makter inte medgiver en utförligare redogörelse för hur man har förberett fallet. Därför kommer jag att forska vidare. Jag har fått en hel del brev från personer i dessa trakter och kommer så småningom att lägga fram ytterligare bevis för hur vansinnig denna svenska hjälp är. Man vill motivera denna vansinniga hjälp med att man där skall tillsätta något slags kontrollorgan i form av en mindre, svensk beskickning, men jag tycker att det tills vidare kan räcka med den ingenjör, som fru Lewén-Eliasson talade om.

I samband med vattenprojektet skall 11 miljoner kronor gå till lastbilar. Var-

Utrikesförvaltningen: Avlöningar

för kallar man det i så fall över huvudet taget vattenprojekt? Som jag frågade förut: Vem vet att dessa lastbilar inte kommer att användas i militära operationer?

Herr BJÖRK i Göteborg (s):

Herr talman! Jag vill först konstatera att det ämne som här behandlats inte avser kreditavtalet med Sudan utan upprättandet av ett beskickningskansli i Khartoum. För det andra konstaterar jag att kritikerna här går fram på två helt skilda linjer.

Herr Björkman försäkrade att han och hans partivänner har full förståelse för behovet av hjälp även till ett land som Sudan, men han anser att själva tidpunkten för inrättandet av ett beskickningskansli är mindre lämplig. Och det framgår av högerreservationen att man bör avvakta ett tillfälle då stabila och godtagbara förhållanden har återupprättats inom landet.

Som skäl för att man från högerns sida inte tidigare tagit upp problematiken kring kreditavtalet anför herr Björkman att uppgifterna om inbördesstriderna i Sudan för honom skulle ha kommit som en fullständig nyhet. Nu är det naturligtvis väldigt mycket begärt att svenska riksdagsledamöter systematiskt skall följa de inre förhållandena i olika afrikanska stater. Annars är det ändå ett faktum att uppmärksamma tidningsläsare i årtal haft möjligheter att notera att det pågått inbördesstrider i Sudan och att förhållandena ingalunda varit stabila. Detta framgick i mycket hög grad under olika faser av Kongo-krisen. Det framhölls gång på gång att problemet med vapenhjälp till kongo-rebellerna var att en del av dessa vapen norrifrån föll i händerna på rebellrörelsen i södra Sudan. Detta har alltså i och för sig ingalunda varit någon hemlighet för omvärlden. Det har i årtal varit allmänt känt att här råder starka spänningar och att här har pågått strider. Däremot kan man säga att de upp-

gifter, som under det senaste halvåret publicerats om dessa striders omfattning, om grymhet och brutalitet, naturligtvis haft en viss nyhetsprägel.

Men om man inom högern menar att det med hänsyn till existensen av inbördesstrider och bristande stabilitet hade funnits anledning att, medan det ännu fanns tid, rikta sig mot planerna på ett kreditavtal, kan man inte gömma sig bakom ursäkten att det skulle ha varit omöjligt att skaffa sig kännedom om dessa förhållanden.

Herr Rubin å sin sida går fram på linjen att hela avtalet är vanvettigt, att det är upprörande och att det är oomoraliskt. Jag kan mycket väl förstå hans reaktion. Jag kan också tänka mig att den delas av många människor och att den kan komma att delas av ännu fler när denna fråga blir mer allmänt bekant. Jag tror att man här får en utomordentligt klar illustration av de ytterligt allvarliga problem som är förknippade med all slags u-hjälp.

Man kan säga att det hela har utvecklats på ett olyckligt sätt därför att man vid den tidpunkt, då planerna gjordes upp, kanske inte förutsåg att striderna skulle få den omfattning och den brutalisering som numera tycks vara fallet. Men samma problem möter man ju i princip, vilket land man än bestämmer sig för att hjälpa. Det tragiska är ju att man aldrig i förväg har garantier för vad som kommer att hända i ett u-land och att just bristen på stabilitet innebär mycket allvarliga risker för att vissa hjälpaktioner inte fullt ut får den effekt som man ursprungligen hade hoppats. Men, herr Rubin, just detta tycker jag illustrerar svårigheten att samtidigt hävda uppfattningen att man, utan att närmare studera förutsättningarna i varje särskilt land, hastigt skall pumpa upp en kraftigt ökad u-hjälp i förlitan på att den ändå skall komma till nytta.

Vi står inför ett dilemma och det bör vi göra helt klart för oss. Vi måste väl då åtminstone provisoriskt komma till

den slutsatsen, att brist på stabilitet och förekomsten av inbördesstrider i och för sig inte kan utgöra ett hinder för u-hjälpsaktioner. I annat fall är det omöjligt att vi ganska snart måste betrakta hela Afrika eller åtminstone mycket stora delar av Afrika som diskvalificerade för u-hjälp, eftersom där uppenbarligen förekommer en mycket allvarlig brist på stabilitet och många tecken på inbördes konflikter. Den slutsatsen vill vi inte dra. I den mån vi vill öka vår u-hjälp, måste vi beträffande varje projekt vara medvetna om att det i det aktuella landet föreligger risker att det utbryter en konflikt, som när den kommer till den svenska allmänhetens kännedom kan tänkas väsentligt öka olusten mot u-hjälp över huvud taget. Detta är tragiskt, men sådan är världen och sådana är förutsättningarna för vår vilja att hjälpa.

När man försöker göra detta till en stor fråga vill jag till sist ändå konstatera, att Sverige redan har diplomatiska förbindelser med Sudan och att vad det realiter gäller icke är att upprätta en självständig beskickning. Vad det gäller är att sätta upp ett blygsamt beskickningskansli och därmed klara vissa praktiska uppgifter lättare än nu, att skaffa sig bättre insyn och underlätta en del kontakter som under alla förhållanden är oundvikliga. Mot den bakgrunden tycker jag det faller sig svårt att på denna punkt gå emot utskottets hemställan, som jag ber att få yrka bifall till.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i reservationen 1); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande vote-

Omorganisation av utlandsinformationen

ringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller statsutskottets hemställan i punkten 1:o) i utskottets utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i reservationen 1) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammaréns ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Björkman begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 150 ja och 28 nej, varjämte 11 av kammaréns ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarén hade alltså bifallit vad utskottet hemställt.

Punkterna 2—17

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 18

Omorganisation av utlandsinformationen

Sedan punkten föredragits anförde

Fru LEWÉN-ELIASSON (s):

Herr talman! Det händer att man i ett utskottsutlåtande ger ringa utrymme åt nyanser och att ståndpunkterna anges i alltför allmänna ordalag för att de skall kunna vara till vägledning och tjäna som riktmärken för vad som skall följa efter riksdagens beslut. Jag tycker avgjort att så är fallet när det gäller denna punkt, som behandlar organisa-

Omorganisation av utlandsinformationen

tionsformerna för vårt lands utlandsinformation. Jag har i och för sig ingen invändning mot vad som står i utlåtandet, men i de delar som frågan är kontroversiell — d. v. s. på de punkter där det förelegat delade meningar i den utredning som föregått förslaget eller där sådana framförts vid remissbehandlingen — kommer inte invändningarna tillräckligt klart till uttryck. Jag tycker att dessa invändningar är viktiga och värda allt beaktande vid den fortsatta utformningen av vår utlandsinformation, och detta har jag velat markera genom min blanka reservation.

Jag behöver inte ta upp tiden med att beskriva vad frågan gäller i annan mån än genom att konstatera att det nu fungerande, ledande och samordnande organet för svensk informationsverksamhet i utlandet, upplysningsberedningen, skall ersättas av ett informationskollegium. I det förra var representerat tre departement, Svenska institutet, Svenska turisttrafikförbundet, Sveriges allmänna exportförening, Kooperativa förbundet, Landsorganisationen och Sveriges industriförbund. I det senare återkommer samtliga utom Sveriges industriförbund, Landsorganisationen och Kooperativa förbundet och tillkommer Sveriges Radio. I organisationsförslaget förekom också ett råd, i vilket de nu uteslutna organisationerna skulle ingå, men detta råd vann inte allmänt stöd och därför har det förslaget fallit bort.

Uppenbarligen fattas det någonting i den organisation som i dag skall beslutas när det gäller kontaktpunkterna med den del av samhällslivet som de stora organisationer jag här har nämnt representerar. Redan i upplysningsberedningens betänkande underströks behovet av att ge utlandsinformationen en fast förankring i samhälle och näringsliv, men man har som sagt inte funnit formerna för denna förankring. Departementschefen håller frågan öppen och hoppas på att upplysningsberedningen,

som nu skall bestå några månader till, i samverkan med arbetsmarknad, näringsliv och kulturliv skall finna en lösning innan upplysningsberedningen försvinner den 1 juli 1966.

Om man tar del av de remissvar som lämnats, finner man så principiellt väsentliga synpunkter framförda av de organisationer som inte längre kommer att finnas med i den ledande samordnande organisationen — jag syftar på Kooperativa förbundet och Landsorganisationen — att jag tycker att det är på sin plats att återge en del av vad dessa har anfört. Efter att i stort ha anslutit sig till den nya organisationen säger Kooperativa förbundet:

»Styrelsen kan i detta sammanhang emellertid inte underlåta att påtala de brister som föreligger när det gäller informationen till utlandet om svenska folkrörelser. Enligt styrelsens mening är de insatser som f. n. görs i detta hänseende otillräckliga.» — — — »När det gäller utlandsinformationens organisation är det därför viktigt att tillförsäkra folkrörelserna det inflytande på verksamheten som deras ställning i svenskt näringsliv berättigar dem till.»

Man förordar från denna styrelse att frågan om lekmannainflytande över den samordnade informationsverksamheten göres till föremål för ytterligare prövning. Man tänker sig ett råd av styrelsekaraktär, där sådana grenar av svenskt samhällsliv som Kooperation, fackföreningsrörelse och andra folkrörelser skall bli företrädade.

Landsorganisationen får det något orättvisa betyget i den summariska redovisningen av remissvaren att mera ha skärskådat förslaget med hänsyn till informationens innehåll än till organisationsproblemen. Enligt mitt förmenande är det LO:s mening att finna en organisation, som kan ta upp det innehåll i informationen som LO vill slå vakt om och som LO anser vara värt all uppmärksamhet.

Det är inte oväntat att man från det

Upplysningsarbete rörande mellanfolkligt samarbete och utrikespolitiska frågor

hållet kräver utrymme för information om svenska arbetsmarknadsförhållanden. Man vill ha en analys av denna informationssektor. Man tar upp den fältorganisation som för närvarande finnes, d. v. s. socialattachéerna på tre platser ute i världen. Det framhålls att de mest säljbara komponenterna för Sverige inte enbart är export, turism och konventionell kultur, utan att de även består i våra sociala förhållanden, våra välordnade arbetsmarknadsförhållanden, vår Kooperation, vår folkbildningsverksamhet och våra folkrörelser. Så långt Landsorganisationen.

Eftersom jag delar de meningar som framförts i yttrandena från KF och LO och jag tyckt att det i propositionen fattas ett klart ställningstagande till hur man organisationsmässigt skall trygga en information också med detta innehåll, har jag vid behandlingen i kammaren velat ta upp dessa synpunkter, detta så mycket mer som det ändå ges en viss möjlighet till ytterligare prövning av både innehåll, metoder och vägar för vår utlandsinformation innan den nya ordningen skall spikas och få sin slutliga form från 1 juli i år.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 19—22

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 23**Upplysningsarbete rörande mellanfolkligt samarbete och utrikespolitiska frågor**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt E 6, s. 82—87) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1966/67 anvisa ett anslag av 603 000 kr.

Vidare hade i två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Segerstedt Wiberg m. fl.* (I:155) och den andra inom andra

kammaren av herrar *Svensson* i Kungälv och *Rimmerfors* (II:210), hemställts att riksdagen måtte dels till Upplysningsverksamhet rörande mellanfolkligt samarbete och utrikespolitiska frågor under tredje huvudtiteln för budgetåret 1966/67 anvisa ett anslag av 628 000 kr., dels ock i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga att 100 000 kr. av nämnda anslag måtte utgå som bidrag till Svenska FN-förbundet och med detsamma samverkande organisationer.

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I:155 och II:210, till Upplysningsarbete rörande mellanfolkligt samarbete och utrikespolitiska frågor för budgetåret 1966/67 anvisa ett anslag av 603 000 kr.

Reservation hade avgivits av herrar *Axel Andersson, Bengtson, Harry Carlsson, Dahln, Nihlfors, Nelander* och *Källstad*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I:155 och II:210, till Upplysningsarbete rörande mellanfolkligt samarbete och utrikespolitiska frågor för budgetåret 1966/67 anvisa ett anslag av 628 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Vi kan inte klaga på den publicitet som FN erhåller, men ibland tycker man kanske att den blir en aning snedvriden. Två tredjedelar av FN:s verksamhet anses röra helt andra frågor än storpolitiska debatter och initiativ, men de två tredjedelarna är ändå inte mindre viktiga att uppmärksamma. Jag tänker då på FN:s tekniska och humanitära arbete inför den materiella världsnöden. Det är därför viktigt att vi har en organisation som kan förmedla objektiva fakta till medborgarna, och vi har en sådan i Svenska FN-för-

Upplysningsarbete rörande mellanfolkligt samarbete och utrikespolitiska frågor

bundet. Som vi alla vet är Svenska FN-förbundet en topporganisation, sammansluten av ungefär 150 organisationer i landet, som alla är skapade för andra ändamål och intressen men som ändå velat sammansluta sig till en gemensam topporganisation för att intressera sig för och stödja de internationella frågorna.

Jag tycker inte att det är orimligt att staten och samhället betalar den informationsverksamhet som härvidlag utövas. Det är faktiskt så att här har man hela Organisationssverige som en kanal för de upplysningar som man vill föra ut om det FN-arbete som det ju är staternas och även vår nations sak att propagandera för.

FN-förbundet bör alltså vara en serviceorganisation, ställa material och personella resurser till organisationernas förfogande. Jag tänker då inte minst på att FN-förbundet också bör ställa material till skolornas förfogande. Vi kan naturligtvis inte begära att detta skall kunna ske genom ett anslag som är ungefär 50 000 kronor per år, när man fått räkna bort det som inom anslaget går till andra liknande organisationer. Även motionen och den reservation som fogats till utskottsutlåtandet yrkar bifall till en summa som inte heller är särskilt stor, nämligen sammantaget 100 000 kronor.

Jag menar för min del att det är ett mycket litet krav, och jag vill gärna sluta detta lilla anförande med att säga att man i framtiden — därest man sätter värde på den informationsverksamhet som här måste bedrivas för FN och dess underorganisationers arbete, och om man fäster avseende vid att få ut en objektiv information till medborgare och skolor — måste satsa betydligt mera än de 50 000 kronor som regeringen föreslår; reservationen har stannat för ungefär 75 000 kronor för FN-förbundets vidkommande.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr RIMMERFORS (fp):

Herr talman! Jag kunde ha nöjt mig med att från bänken instämma i det anförande som hölls av min medmotionär, herr Svensson i Kungälv, men jag vill gärna med bara ett par ord ytterligare understryka en synpunkt som talar för detta anslag, och det är dess blygsamma belopp.

Vi har nyss utan invändning klubbat mycket stora anslag under dessa punkter för internationella organisationer, 16 524 000 kronor. Här gäller det ett förslag som ökar våra utgifter med 25 000 kronor. Kungl. Maj:t har medgivit 10 000, men vi önskar att det ökas med ytterligare 25 000 kronor. Som herr Svensson i Kungälv så riktigt har sagt är detta nödvändigt, därför att om vi inte kan bygga ut verksamheten ekonomiskt eller stödja den bättre, så kommer svenska FN:s nordiska informationskontor i Köpenhamn att få inskränka sin verksamhet beroende på att allting ju blir dyrare. Det är så stor efterfrågan inte minst från skolornas och ungdomsorganisationernas sida, att vi som verkligen ivrar för FN:s sak i Sverige inte vill att detta verk skall inskränkas utan i stället om möjligt byggas ut till en större, fredsbevarande insats.

Herr talman, jag yrkar bifall till reservationen av herr Axel Andersson m. fl.

Fru LEWÉN-ELIASSON (s):

Herr talman! Det råder inga som helst delade meningar om FN-förbundets betydelse och vikten av att så mycket information som möjligt om dessa frågor sprids till olika organisationer och till allmänheten. När man bedömer anslagets storlek får man emellertid göra de ekonomiska överväganden, som vi varje år tvingas göra och i år kanske strängare än vanligt. Utskottet har därför beslutat biträda Kungl. Maj:ts förslag och avstyrka motionärernas förslag.

Det förtjänar emellertid nämnas att

Upplysningsarbete rörande mellanfolkligt samarbete och utrikespolitiska frågor

anslagen till dessa folkliga organisationer, av vilka FN-förbundet är den främsta, på de senaste tre åren har ökat från 35 000 kronor till 75 000 kronor, som föreslås för nästa budgetår. Om vi sammanlägger dessa anslag med anslaget till Utrikespolitiska institutet finner vi att summan har stigit från 165 000 till 603 000 kronor.

I och för sig är det klart att man kan nyttiggöra de anslag som föreslås i reservationen. Jag vill emellertid tillägga att genom SIDA:s försorg kan man nu kanalisera ut en information till samma publik och till annan publik som ett nyttigt komplement till FN-förbundets verksamhet. Detta får man också ta viss hänsyn till när man beräknar behovet. Under nästa år kommer t. ex. en intensiv upplysningsverksamhet att bedrivas för lärarkåren. Redan detta år anordnas ett tjugotal informationskonferenser för lärare, och de kommer som sagt att fortsätta i samarbete med skolöverstyrelsen. Även annan verksamhet bedrivs som direkt och indirekt stöder FN-förbundets verksamhet.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Den stora anslagsökningen har kommit Utrikespolitiska institutet till del. Däremot har informationsanslaget både för SIDA:s och FN-förbundets vidkommande hållits tillbaka.

Jag vill alltså replikmässigt konstatera att utskottets »taleskvinna», fru Lewén-Eliasson, säger att det inte råder några delade meningar om att vi skall satsa mer på upplysningsverksamheten men att anslaget inte kan ökas i år. Det kommer emellertid fler år, och då hoppas jag att man inom regeringen verkligen på allvar tar upp denna fråga. Om vi vill lämna organisationerna service — det är dock fråga om ca 150 organisationer — får vi också ge topp-

organisationen ett bättre stöd i framtiden.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen, eftersom den ändå innebär 25 000 kronor mer än utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 3); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Svensson i Kungälv begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaran bifaller statsutskottets hemställan i punkten 23:o) i utskottets utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaran bifallit reservationen 3) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarans ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarans ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Svensson i Kungälv begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 124 ja och 59 nej, varjämte 6 av kammarans ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaran hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkterna 24—26

Vad utskottet hemställt bifölls.

Inköp av fastigheter för förvaltningsändamål*Punkten 27*

Lades till handlingarna.

§ 2**Inköp av fastigheter för förvaltningsändamål**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1966/67 inom inrikesdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1—32

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 33***Inköp av fastigheter för förvaltningsändamål**

Kungl. Maj:t hade (bilaga 13, punkt III: 2, s. 140 och 141) föreslagit riksdagen att till Inköp av fastigheter för förvaltningsändamål för budgetåret 1966/67 anvisa ett investeringsanslag av 10 milj. kr.

I förevarande sammanhang hade utskottet till behandling förehått

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lundström m. fl.* (I: 428) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* (II: 519), i vilka, såvitt nu var i fråga, hemställts att riksdagen måtte för ändamålet anvisa ett jämfört med Kungl. Maj:ts förslag med 5 milj. kr. minskat investeringsanslag av 5 milj. kr.;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Bengtson m. fl.* (I: 439) och den andra inom andra kammaren av herr *Hedlund m. fl.* (II: 539), i vilka, såvitt nu var i fråga, hemställts att riksdagen måtte för ändamålet anvisa ett investeringsanslag av 5 milj. kr.

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 428 och II: 519 samt I: 439 och II: 539, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, till Inköp av fastigheter för förvaltningsändamål för budgetåret 1966/67 anvisa ett investeringsanslag av 10 000 000 kr.

Reservation hade avgivits av herrar *Axel Andersson, Per Jacobsson, Virgin, Bengtson, Harry Carlsson, Kaijser, Johan Olsson, Bohman, Eliasson* i Sundborn, *Gustafsson* i Skellefteå, *Nelander, Nilsson* i Tvärålund och *Mundebo* samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom med bifall till motionerna I: 428 och II: 519 samt I: 439 och II: 539, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, till Inköp av fastigheter för förvaltningsändamål för budgetåret 1966/67 anvisa ett investeringsanslag av 5 000 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Fröken **ELMÉN** (fp):

Herr talman! Jag förmodar att jag inte talar om något nytt för kammarens ärade ledamöter, när jag säger att vi har ett ansträngt budgetläge. Med hänsyn till det budgetläget får man pröva de olika utgiftsposterna i statsverkspropositionen. Man får noga avväga att mindre viktiga krav får stå tillbaka för mer viktiga sådana. Man märker också att regeringen har varit återhållsam även när det har gällt verkligt eftersatta områden, så att man inte ens inom sådana områden kunnat få anslag som fyller rimliga krav.

Det är därför som vi har prövat noga och undersökt, om det inte finns möjlighet att göra besparingar i förhållande till vad som föreslås i statsverkspropositionen. Här har på en punkt, nämligen nr 33 på inrikesdepartementets

Inköp av fastigheter för förvaltningsändamål

huvudtitel, väckts två motioner, en från folkpartiet och en från centerpartiet, där det gjorts gällande, att vad beträffar inköp av fastigheter för förvaltningsändamål man skulle kunna göra en besparing på halva det i statsverkspropositionen föreslagna beloppet. Regeringen begär 10 miljoner kronor och i de båda motionerna anser man, att man skulle kunna försöka gå ned till ett anslag på 5 miljoner, vilket också reservanterna föreslagit.

Både motionärer och reservanter är medvetna om att det föreligger svåra lokalförhållanden för länsstyrelserna. De har lokaler på olika platser som gör att arbetet många gånger blir tungrovt. Men samtidigt vill vi erinra om att den utredning som håller på med länsindelningen ännu inte har framlagt något resultat av sitt arbete. Därför vet man inte vilka behov de olika länsstyrelserna framdeles kommer att ha. Med hänsyn till detta anser vi att det finns risk för att man gör vissa investeringar som kanske i framtiden visar sig inte vara riktiga. Man måste alltså noga pröva vad som är nödvändigt. Där det har uppstått svåra olägenheter på grund av lokalsplitringen måste behoven tillgodoses, men när det gäller ytterligare investeringar måste man vara utomordentligt försiktig.

Utskottet framhåller bl. a., vilket jag finner egendomligt, att en begränsning av förvärv av fastigheter skulle innebära ett föregripande av länsindelningsutredningens resultat. Jag tycker snarare tvärtom. När en utredning pågår och resultatet ännu inte är klart, är man ju alltid mycket försiktig med utbyggnad och utveckling på olika områden — i detta fall beträffande länsstyrelserna. Jag skulle därför vilja säga, att man just med hänsyn härtill måste vara mycket återhållsam.

Reservationen går således ut på en besparing på 5 miljoner kronor. Man begär alltså ett anslag på 5 miljoner kronor.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr FAGERLUND (s):

Herr talman! Det är riktigt som fröken Elmén framhåller, att någon prutning på det anslag som byggnadsstyrelsen beräknat för inköp av förvaltningsbyggnader under budgetåret 1966/67 inte har ägt rum, utan statsrådet föreslår ett anslag på 10 miljoner kronor.

Bakgrunden är den att byggnadsstyrelsen beräknar, att man under nästa budgetår kommer att slutföra förhandlingar i en sådan utsträckning, att man kan inköpa förvaltningsbyggnader för 21 miljoner kronor.

Jag skall inte ta upp något resonnement om det statsfinansiella läget, men en sak erkände fröken Elmén, nämligen att reservanterna är medvetna om att det råder svåra förhållanden för länsmyndigheterna. Man får arbeta med små, ofta förhyrda lokaler för kontor och detta försvårar samverkan mellan de olika länsorganen till förfång för ett rationellt arbete inom länsförvaltningarna.

Detta är orsaken till att majoriteten i statsutskottet yrkar bifall till ett anslag på 10 miljoner kronor för detta ändamål. Fröken Elmén sade också att hon inte förstod statsutskottets skrivning, att detta kunde innebära ett föregripande av länsindelningsutredningens resultat och beslut i anledning därav.

Ja, det är väl inte så konstigt. Om det skall göras en gradering av inköpen på olika orter i södra Sverige, t. ex. mellan Halmstad och Kalmar, Karlskrona och Växjö i sydostlänen, och man köper in fastigheter på en viss ort, så binder man ju i viss mån utredningen när det gäller att besluta om vad en eventuell länsindelning skall innebära.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan i statsutskottets utlåtande nr 11, punkt 33.

Härmed var överläggningen slutad.

Inrättande av tjänster samt anvisande av anslag till avlöningar

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Elmén begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller statsutskottets hemställan i punkten 33:o) i utskottets utlåtande nr 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit reservationen av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 100 ja och 85 nej, varjämte 4 av kammaréns ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarén hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten 34

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 35

Lades till handlingarna.

§ 3

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret

1966/67 inom civildepartementets verksamhetsområde.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 4

Inrättande av tjänster samt anvisande av anslag till avlöningar

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående inrättande av tjänster samt anvisande av anslag till avlöningar jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 1 (bilaga 2) hade till behandling bl. a. upptagits följande för flera huvudtitlar gemensamma frågor.

I statsrådsprotokollet (s. 13—23) förordades nya huvudregler om inrättande av tjänster efter kollektivavtalsreformens genomförande. Förslaget innebure en ändrad ordning i fråga om riksdagens medverkan härutinnan. De nya grunderna avsåges skola tillämpas fr. o. m. budgetåret 1967/68.

I statsrådsprotokollet (s. 24—29) förordades ändrad ordning för anvisande av anslag till avlöningar. Samtliga anslagsposter i avlöningsstaterna avsåges skola som regel upptas förslagsvis. Härvid bortföle behovet av att riksdagen fastställde avlöningsstater, vilket förutsetts ankomma på Kungl. Maj:t inom ramen för vederbörande anslag. Den ändrade ordningen avsåges skola tillämpas fr. o. m. budgetåret 1967/68.

I förevarande sammanhang hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammarén av herr *Enarsson m. fl.* (I: 462) och den andra inom andra kammarén av fröken *Wetterström* (II: 596), i vilka motioner hemställts att riksdagen måtte, med avslag på Kungl. Maj:ts förslag i proposition nr 1, bilaga 2, om inrättande av statligt reglerade tjänster och om anvisande av anslag till avlöningar, i skrivelse till

Inrättande av tjänster samt anvisande av anslag till avlöningar

Kungl. Maj:t hemställa om skyndsam utredning och förslag om sådan anslagsbeteckning för avlöningsanslagen att anslagsöverskridanden kunde begränsas.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag på motionerna I: 462 och II: 596,

1. godkänna vad i statsrådsprotokollet över civilärenden för den 3 januari 1966 föreslagits om inrättande av statligt reglerade tjänster att gälla fr. o. m. den 1 juli 1967;

2. godkänna vad i statsrådsprotokollet föreslagits om anvisande av anslag till avlöningar.

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson* samt herrar *Åkerlund*, *Bohman* och *Björkman*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte, med avslag på Kungl. Maj:ts förslag om inrättande av statligt reglerade tjänster och om anvisande av anslag till avlöningar samt med bifall till motionerna I: 462 och II: 596, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsam utredning och förslag om sådan anslagsbeteckning för avlöningsanslagen att anslagsöverskridanden kunde begränsas.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! I jämförelse med en del av de frågor som kammaren tidigare i dag har debatterat är denna givetvis av mindre format, men den har en principiell betydelse. Det gäller inrättande av tjänster och den »nyordning» som nu har föreslagits från och med i år.

Enligt nuvarande ordning gäller som huvudregel att riksdagens medverkan fordras för inrättande av dels alla ordinarie tjänster, dels extra ordinarie tjänster i lönegraderna A 22—27 och på B-löneplanen. För de affärssdrivande verken gäller andra regler, som jag inte skall gå in på i detta sammanhang.

Nu föreslås i årets statsverksproposition att riksdagens medverkan skall krävas endast vid inrättande av ordinarie och extra ordinarie tjänster som chef för myndighet samt ordinarie och extra ordinarie tjänster på B-löneplanen i lägst lönegrad B 3. Övriga tjänster får Kungl. Maj:t inrätta.

Samtidigt föreslås att avlöningsanslagen liksom hittills anvisas av riksdagen som förslagsanslag men att riksdagen inte längre skall fastställa särskilda avlöningssater. Att anslagen är förslagsanslag innebär att de kan överskridas. Riksdagen kan alltså inte som tidigare sätta någon gräns för utgifterna på dessa poster.

Denna nyhet kommer inte plötsligt utan har föregåtts av en ganska ingående behandling inom civildepartementets organisationsutredning. Med hänsyn till att riksdagen bör ha möjlighet till en viss kontroll över utgifterna har vi ansett en begränsning av denna rätt för Kungl. Maj:t motiverad.

Tidigare fanns en anslagsbeteckning som lydde »förslagsanslag högst» och som fungerade som en spärr mot överskridande. Då vi inte kunnat utröna huruvida detta låter sig förenas med de förändringar som ägt rum på avlöningsområdet de senaste åren, har vi begränsat vårt yrkande till att avse en skyndsam utredning om någon form av begränsningsanordning.

Med dessa få ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen av fröken *Andersson* m. fl. till statsutskottets utlåtande nr 29.

Herr LINDHOLM (s):

Herr talman! Det är alldeles riktigt som herr *Björkman* säger, att denna fråga har en viss principiell betydelse, men den har ur principiell synpunkt inte den stora räckvidd som man kan få en föreställning om då man lyssnar till de motiv som herr *Björkman* anför.

Spörsmålet har ett oskiljaktigt sam-

Inrättande av tjänster samt anvisande av anslag till avlöningar

band med genomförandet av förhandlingsrättsreformen. För att man skall kunna genomföra den helt i enlighet med riksdagens beslut har det visat sig nödvändigt att på skilda områden vidta förändringar i hittills gällande ordning. Fördenskull tillsattes under arbetet med förhandlingsrättsreformen ett antal beredningar, som fick i uppgift att bearbeta de olika specialproblem som förekom. Bland dessa specialproblem var spörsmålet om ordinarie tjänsters inrättande.

Skulle man nu följa reservanternas mening, innebär detta i sak att ett förhandlingsresultat icke kan genomföras med mindre än att det blir ett extra riksdagsbeslut i de punkter som berör ordinarie tjänster. Vi har ju lagt om till ett helt nytt system när det gäller förhandlingsförfarandet. Vi har först och främst inrättat avtalsverket, som sköter förhandlingarna. Dessutom har vi utsett en särskild lönelegation, som har att å riksdagens vägnar fatta beslut i anslutning till förhandlingsuppgörelser. Det beslutet skulle då bli villkorligt beroende av huruvida riksdagen godtar en ordinarie tjänst eller ej.

Nu finns ju alla möjligheter att redan med gällande regler gå förbi riksdagens prövning, om man vill inrätta en ordinarie tjänst i högre lönegrad. Terminologien inom statsförvaltningen är sådan, att om jag lyfter en ordinarie befattningshavare en lönegrad till ordinarie tjänst i högre lönegrad, så är det en ny tjänst som inrättas, och den gamla tjänsten försvinner ur bilden. I det fallet skulle alltså prövning ske. Gäller det extra ordinarie tjänster — som finns i tiotusental inom statsförvaltningen — skulle lönelegationen handlägga ärendet.

Det är mot den bakgrunden jag vågar säga att herr Björkmans motiv, att riksdagen skall få en effektiv kontroll över hur förvaltningen växer och utvecklas, är illusoriskt, ty om herr Björkman vill ha en fastare kontroll på dessa

punkter måste han föreslå att de befogenheter som nu finns skall slopas.

Jag vill också erinra om att det som här förordas i stort sett redan gäller för affärsverken. En utredning undersökte för flera år sedan förhållandena inom statsförvaltningen och kom fram till att just detta system var lämpligt, framför allt inom affärsverken, där en viss rörlighet erfordras vid inrättande av tjänster.

Det är alltså behovet av en tjänsts inrättande som är avgörande för om man skall ha denna tjänst eller icke. Och jag tror inte, herr talman, att det bemyndigande som utskottet förordar att Kungl. Maj:t skall få komma att missbrukas. Det är nu mitt trettionde år som ledamot av denna kammare och jag kan alltså ha anspråk på att vara en någorlunda gammal riksdagsman. Under dessa trettio år har jag gjort den erfarenheten, att det varit kammarledamöter som velat öka antalet tjänstemän i förvaltningen i strid med Kungl. Maj:t som velat hålla igen.

Risken för att det skall bli någon större ansvällning genom detta bemyndigande föreligger alltså icke, såvitt jag kan se, i nuläget och därför yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Herr BJÖRKMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill gärna instämma med herr Lindholm i förhoppningen, att om vi inte hittills konstaterat något missbruk, skall vi inte heller behöva göra det i fortsättningen.

Men jag har ändå den känslan att vi i någon mån bör hålla tummen på regeringen härvidlag. Det är möjligt att herr Lindholm, med sin långa erfarenhet både från riksdagen och från åtskilliga år i civildepartementet samt med en efterträdare, som också har mycket stor erfarenhet på detta område, anser att systemet inte fungerar riktigt så som vi uppfattar det och att bemyndigandet inte kommer att missbrukas. Jag tror emellertid att det finns anledning att

Inrättande av tjänster samt anvisande av anslag till avlöningar

hålla ögonen på saken och försöka finna någon form för att sätta en viss gräns, såsom skedde förut. — Jag ser att statsrådet Gustafsson ler i mjugg. Vi borde kanske föra denna diskussion enbart i femte avdelningen eller i löne delegationen, där man sysslar med dessa frågor. Men jag hoppas som sagt att herr Lindholm har rätt och att bemyndigandet inte kommer att missbrukas. Det är dock skäl att hålla ögonen på saken även i fortsättningen.

Herr LINDHOLM (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror, mot bakgrund av den erfarenhet jag har på detta område, att min förhoppning kommer att infrias. Men jag vill samtidigt markera att ett bifall till reservationen skulle betyda en viss urholkning av den förhandlingsrätt som vi har givit statstjänstemännen.

Herr BJÖRKMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Detta är herr Lindholms tolkning av reservationen. Jag tolkar den inte så, att det skulle vara fråga om en inskränkning i statstjänstemännens förhandlingsrätt.

Herr LINDHOLM (s) kort genmäle:

Jo, herr talman, det blir en viss inskränkning därigenom att reservationen inte bara innebär att löne delegationen skall pröva förhandlingsuppgörelsen utan även att riksdagen enligt herr Björkmans mening ovanpå detta i vissa detaljer skall pröva om förhandlingsuppgörelsen skall genomföras eller icke. Ty i det ögonblick som riksdagen säger nej till ordinarietjänsten har den också underkänt förhandlingsresultatet.

Detta är den logiska konsekvensen av ett bifall till reservationen.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp):

Herr talman! Utan att för egen del ingå på en diskussion i sakfrågan skall jag — med hänsyn till min uppfattning om vikten av att även i det stycke det

nu är fråga om, slå vakt om riksdagens kontrollmakt — be att på principiella grunder få yrka bifall till reservationen av fröken Andersson m. fl.

Herr LINDHOLM (s):

Herr talman! Jag vill erinra herr Hamrin om att det är på ett begränsat område som man slår vakt om denna kontrollmakt. Ty om herr Hamrin skulle mena allvar med sitt krav på en vidgad kontrollmakt från riksdagens sida, skulle man enligt hans mening upphäva alla rättigheter som nu finns. Man skulle beröva de affärsdrivande verken rätten att anställa den personal, som de anser erforderlig för sin verksamhet, utan att saken först har prövats av riksdagen — en fullmakt som de har i dag.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 29, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av fröken Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja propositionen. Herr Björkman begärde emellertid rösträkning, varför votering

Socialförsäkringsskyddet för företagare och fria yrkesutövare

medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 158 ja och 27 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 5

Föredrogs vart för sig

första lagutskottets utlåtanden:

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 21 mars 1952 (nr 98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål,

nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 13 maj 1921 (nr 227) om ackordsförhandling utan konkurs,

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade bestämmelser om ersättning av allmänna medel till vittnen, m. m., och

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 274 § lagen den 17 juni 1948 (nr 433) om försäkringsrörelse, m. m.; samt

andra lagutskottets utlåtande nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § lagen den 30 juni 1948 (nr 495) om avgifter till välfärdsanordningar för sjöfolk.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 6**Socialförsäkringsskyddet för företagare och fria yrkesutövare**

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 4, i anledning av väckta motioner angående socialförsäkringsskyddet för företagare och fria yrkesutövare.

Andra lagutskottet hade till behandling förehått två inom riksdagen väck-

ta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 576 i första kammaren av herrar *Axel Kristiansson* och *Akesson* samt nr 713 i andra kammaren av herr *Svensson* i Vä m. fl.

I motionerna, vilka var likalydande, hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om skyndsam prövning och förslag rörande ändrade grunder för socialförsäkringsskyddet för företagare och fria yrkesutövare i syfte att åstadkomma ökade valmöjligheter i enlighet med vad i motionen anförts».

Utskottet hemställde att förevarande motioner, I: 576 och II: 713, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Eric Carlsson*, *Edström*, *Hübinette* och *Rimmerfors*, fröken *Wetterström* samt herrar *Gomér* och *Jonsson*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till förevarande motioner, I: 576 och II: 713, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsam prövning och förslag rörande ändrade grunder för socialförsäkringsskyddet för företagare och fria yrkesutövare i syfte att åstadkomma ökade valmöjligheter inom försäkringsskyddet.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr SVENSSON i Vä (cp):

Herr talman! De allra flesta motioner som behandlas här i riksdagen är gamla bekanta. Somliga av dem försvinner så småningom i resignationens töcken, medan andra lever kvar. Till denna senare kategori hör den här aktuella motionen, som ligger till grund för andra lagutskottets utlåtande nr 4 angående socialförsäkringsskyddet för företagare och fria yrkesutövare.

Det är inte mindre än femte året i följd denna fråga är föremål för riksdagens behandling. Visst kan det häv-

Socialförsäkringsskyddet för företagare och fria yrkesutövare

das att inte bara motionen är gammal utan även argumenten, och de kan väl inte heller undgå att bli slitna så småningom, men det må så vara. Kravet som ligger bakom argumenten är inte för gammalt. Det finns inte bara kvar, utan det är lika levande och aktuellt, nämligen kravet på en skyndsam prövning och förslag rörande ändrade grunder för socialförsäkringsskyddet åt företagare och fria yrkesutövare.

Under de år som gått sedan riksdagen 1962 antog lagen om allmän försäkring har ett betydande erfarenhetsmaterial kunnat samlas. Argumenten för ökade valmöjligheter är i dag minst lika berättigade som någonsin tidigare. Att det finns ett starkt behov av en reform är uppenbart. Det är, som reservanterna framhåller, inte rimligt att vissa grupper i samhället ställs inför valet att antingen godtaga en anslutningsform, som inte svarar mot det faktiska behovet eller avstå från väsentliga delar av systemet.

Det finns både stora och små företagare, ekonomiskt starka och ekonomiskt svaga. De är en grupp med skiftande ekonomiska möjligheter, och många av dem har — i varje fall under de första åren av sin verksamhet — helt enkelt inte råd att avstå från en del av sina inkomster för sin ålderdomstrygghet. Alla pengar som de kan få in behöver de investera i sitt företag för att utveckla detta. Men just genom sådana investeringar kan företagaren skapa reserver som ur trygghetssynpunkt fyller samma funktioner på ålderns dar som tilläggspensioneringen gör. Ett riskskydd däremot av samma typ, som tilläggssjukpenningen ger, är emellertid angeläget för de allra flesta.

Under alla dessa år borde man väl ha hunnit lära sig inse att människors behov och betingelser kan vara ganska olika. Vad som passar för den ene passar inte för den andre. Vi motionärer, liksom reservanterna i utskottet, anser att möjligheter bör öppnas för anslut-

ning till försäkring för tilläggssjukpenning utan skyldighet att samtidigt ansluta sig till försäkring för tilläggspension.

Under de debatter som under de gångna åren förts i denna kammare omkring denna fråga, har det framförts så många argument, att jag tror att ingen i kammaren skulle värdesätta att jag upprepade dem. Det skall jag alltså inte göra. Jag skall bara säga, herr talman, att jag känner mig rätt övertygad om att denna fråga på ett eller annat sätt så småningom måste få sin lösning. Det är i dag oerhört många människor i företagarkvärlden som med spänning avvaktar utgången av denna viktiga fråga, ja, kort sagt väntar på att frågan skall få sin lösning.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den till utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr CARLSSON i Göteborg (s):

Herr talman! Jag tror att kammarens ledamöter är överens med mig om att det inte finns någon anledning att göra en mer djupgående analys av anledningen till att utskottet avstyrkt denna motion.

Motionen är en gammal bekant. Herr Svensson i Vä har nyss antytt, att ungefär likalydande motioner har väckts under ett antal år. Jag kan bekräfta detta med att säga att det under åren 1963, 1964 och 1965 väckts nästan exakt likalydande motioner, som diskuterats ingående först i andra lagutskottet och sedan här i kammaren. Med hänvisning till de tidigare diskussionerna och eftersom det inte inträffat någonting som gör det angeläget att se frågan ur en annan synpunkt än tidigare, skall jag nöja mig med att kort och gott yrka bifall till utskottets hemställan om avslag på de föreliggande motionerna.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets

Vissa ändringar av bestämmelserna om semester

hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Svensson i Vä begärde emellertid voting, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaran bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaran bifallit reservationen av fru Hamrin-Thorell m. fl.

Sedan kammarans ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför voting medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 97 ja och 87 nej, varjämte 2 av kammarans ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaran hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 7**Vissa ändringar av bestämmelserna om semester**

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 5, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar av bestämmelserna om semester.

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 583 i första kammaran av herr *Svanström* samt nr 290 i andra kammaran av herr *Johansson* i Skärstad m. fl.

I motionerna, vilka var likalydande, hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om

utredning och förslag angående frågan om rätt för arbetstagare med ledighet på annan dag än söndag att inte få sina ledighetsdagar vid början och slutet av semestern inräknade i semestern, samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning angående tidigareläggning av den tidpunkt då arbetstagaren skall underrättas om tiden för semestern».

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, I: 583 och II: 290, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herrar *Eric Carlsson* och *Johansson* i Skärstad.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **JOHANSSON** i Skärstad (cp):

Herr talman! i motionerna nr 583 i första kammaran och nr 290 i andra kammaran har motionärerna velat aktualisera en grupp arbetstagares semesterförhållanden vilka enligt vår mening inte är tillfredsställande ordnade. Det gäller en mycket stor grupp, nämligen arbetstagare med skiftgång och obekvämt arbetstid.

Ur semesterlagens §§ 8, 10 och 13 vill jag anförda en del citat som motivering för det krav som framföres i motionen. I § 10 heter det:

»Arbetsgivare äger bestämma, när semester skall utgå; dock bör semestern, om arbetstagaren icke annat begär, såvitt möjligt förläggas till sommartid.» Här borde det finnas rum för förhandlingar. Månaderna juni—augusti borde vara given semestertid. Nu får en del arbetstagare semester redan i april och andra så sent som i oktober. Detta innebär att deras semester sammanfaller med barnens skolgång. På grund härav delar ganska många upp semestern i flera perioder.

I 8 § står: »I semestern inräknas icke söndagar. Ej heller inräknas däri helgdagar, såframt semestern utgår med

Upphävande av skyldigheten att utfärda särskilda lagfartsbevis m. m.

mindre antal dagar i en följd än sex. Sedvanliga fridagar inräknas däremot i semestern.» Rättvisan kräver att även denna kategori arbetstagare får ut sina semesterdagar.

Nu säger utskottet att i fråga om beräkning av semester vid söndagsarbete konstaterade utskottet vid förra årets riksdag, att »det stundom kan inträffa att inom en semesterperiod faller fler dagar, som enligt arbetstidsschemat normalt skulle utgöra fridagar, än som motsvarar antalet söndagar. För flertalet berörda arbetstagare torde emellertid den bristande överensstämmelsen mellan söndagar och fridagar efter hand utjämnas.» Man talar alltså om »flertalet» och inte om »alla».

I 13 § slutligen heter det: »Arbetsgivaren skall senast fjorton dagar före semesterns början på lämpligt sätt underrätta arbetstagaren om tiden för semestern.» Vi anser att varseltiden är alldeles för kort. 1936 beslutades om en veckas varseltid. 1938 utökades den till fjorton dagar. Mycket har emellertid ändrats sedan dess. Semestern var då fjorton dagar, och det var bara ett fåtal som kunde hyra sommarstuga eller göra utlandsresor. Numera är semestertiden fyra veckor, och det är ganska vanligt att man hyr en sommarstuga eller gör en utlandsresa. Det är uppenbart att om man på det sättet vill planera för sin semester räcker det inte med att man har ett par veckor på sig, utan det behövs avsevärt längre tid.

Vi har ansett det rimligt att riksdagen tillmötesgår motionärerna och överlämnar motionen för utredning för att därigenom få bort dessa irritationsmoment i semesterlagen. Det är beklagligt med utskottsmajoritetens likgiltighet för problemet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp):

Herr talman! De frågor som behandlas i föreliggande utskottsutlåtande var

föremål för riksdagens prövning i mars förra året. Motionsyrkandena och motionärernas argumentering är densamma nu som då.

Jag har med stort intresse åhört herr Johanssons i Skärstad anförande och kunnat konstatera, att han icke framfört någon enda ny synpunkt. Inte heller andra lagutskottet har funnit anledning att nu inta någon annan ståndpunkt än den utskottet intog i fjol. När jag bläddrar igenom manuskriptet till det lilla anförande jag tänkt hålla i denna fråga, måste jag konstatera, att jag i stort sett avsett att säga precis detsamma som i fjolårets debatt. Jag kan alltså inte som motargument anföra någonting nytt.

Med hänvisning till vad utskottet skrivit i sitt utlåtande och med hänvisning till vad som anfördes av utskottets talesman i debatten den 24 mars i fjol ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 583 och II: 290; och biföll kammarerna utskottets hemställan.

§ 8**Upphävande av skyldigheten att utfärda särskilda lagfartsbevis m. m.**

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 2, i anledning av motion om upphävande av skyldigheten att utfärda särskilda lagfartsbevis m. m.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Jag har icke för avsikt att ta kammarens tid i anspråk för något längre anförande i anslutning till behandlingen av tredje lagutskottets förevarande utlåtande. Jag anser dock att trots utskottets välvilliga skrivning

Användningen av snöscooter vid renskötsel och jakt

skäl finns att understryka vad statens organisationsnämnd framhållit i sitt utlåtande: »Ur organisatorisk synpunkt tala starka skäl för ett slopande av lagfartsbevisen. De kräva ett avsevärt skrivarbete och tynga inskrivningsdomarens justering. De synas icke fylla något praktiskt behov; i den mån legitimationshandling behövs vid lantmåteriförrättning, kan fångeshandlingen med åtecknat bevis användas. Skulle någon eljest anse sig ha ett oundgängligt behov av en särskild handling, finns möjligheten att beställa ett äganderättsbevis.» Vidare heter det. »Med hänsyn till det nu sagda synes de skäl som enligt det nyss gjorda citatet tala för ett bibehållande av lagfartsbevisen icke motivera, att man även i framtiden vid domstolarna skall behöva skriva dessa rättsligt betydelselösa bevis, som för närvarande utfärdas i ett antal av omkring 100 000. I sammanhanget bör man ej heller bortse från att 'allmänhetens värdesättning' av beviset på många håll är liktydig med en överskattning av dess betydelse, vilket i och för sig icke finns anledning att uppmuntra.»

Herr talman! Frågan angående ett upphävande av skyldigheten att utfärda särskilda lagfartsbevis är inte ny för riksdagens ledamöter. Vid 1962 års riksdag väcktes en motion med i allt väsentligt samma innehåll som den vi nu behandlar. Ifrågavarande motion överlämnades till flera remissinstanser för yttrande. De olika remissorganen, Föreningen Sveriges häradshövdingar, Föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges advokatsamfund, Svenska bankföreningen och Landskommunernas förbund, anförde i sina yttranden, att de ifrågavarande bevisen numera inte tjänar något praktiskt syfte. Det finns därför verkligen anledning att ifrågasätta huruvida inte alla skäl talar för ett borttagande av dylika bevis.

Enligt uppgift från statistisk årsbok för 1965 utfärdades 1963 drygt 131 000 lagfartsbevis. Det måste då även vara

ett led i arbetsbesparande syfte att gå in för ett slopande av de särskilda lagfartsbevisen.

Jag vill för övrigt hänvisa till att departementschefen i årets statsverksproposition anför att alla möjligheter måste iakttagas för att förenkla arbetet med inskrivningsärendena.

Herr talman! Jag har inget särskilt yrkande, men jag har velat understryka angelägenheten av att alla utvägar tillvaratas för att underlätta arbetet vid våra domsagor. Allt onödigt arbete bör avskaffas, och i detta onödiga arbete inräknar jag utfärdandet av särskilda lagfartsbevis.

Till sist vill jag, herr talman, uttala en förhoppning om att arbetet med den nya jordabalken måtte bedrivas med sikte på ett ikraftträdande senast år 1970 och att man i samband med reformerna av inskrivningsväsendet även beaktar frågan angående upphävandet av skyldigheten att utfärda särskilda lagfartsbevis.

Herr talman! Jag har som sagt, inget särskilt yrkande.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9**Användningen av snöscooter vid renskötsel och jakt**

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 3, i anledning av väckta motioner angående användningen av snöscooter vid renskötsel och jakt.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr LUNDMARK (s):

Herr talman! Även om utskottet står enigt bakom sitt utlåtande må det tillåtas mig att göra några kommentarer till denna fråga.

Bakgrunden till motionen är det rättsfall från Norrbotten där snöscooter använts i samband med vargjakt. Detta

Användningen av snöscooter vid renskötsel och jakt

rättsfall har oroat samerna på många håll och skapat osäkerhet i fråga om scooters framtida användning i renskötseln, detta speciellt då renskötseln kombineras med jakt eller då renskötaren av andra skäl är beroende av att medföra skjutvapen.

Det kan vara anledning erinra om att snöscootern är det förnämsta tekniska hjälpmedlet i renskötseln rationalisering. Detta hjälpmedel gör det möjligt för renskötaren att bevaka flerdigt större områden, än vad fallet är om han skall ta sig fram på skidor, och självfallet med betydligt mindre ansträngning. Det är därför naturligt att samerna oroas inför eventualiteten att snöscooters användning i renskötsel kombinerad med jakt kriminaliseras.

Motionen begär översyn och förslag till ändring av jaktstadgan på sådant sätt att renskötande samer legalt skall kunna utnyttja detta redskap. Nu är det knappast överraskande att tredje lagutskottet avstyrkt motionen. Även jag förstår att det kan framföras allvarliga betänkligheter mot att i jaktstadgan göra undantag för viss kategori medborgare. Jag finner dock utskottets klara, positiva skrivning betydelsefull och tacknämlig. Med detta uttalande synes det klarlagt att skjutvapen kan medföras på scootern om syftet med färden är renskötsel. Utskottet skriver bl. a.: »Stundom kan det självfallet föreligga svårigheter att, t. ex. vid en poliskontroll, avgöra huruvida syftet med färden varit det ena eller det andra eller till äventyrs kombinerat. För den lojale renskötaren torde emellertid några egentliga risker för att ogrundade misstankar om olaga jakt skall uppstå inte föreligga. Det bör även i detta sammanhang nämnas att det, för att ansvar skall kunna ådömas, åligger åklagaren att styrka att vederbörande haft jaktuppsåt.»

Detta måste få tolkas så att renskötaren i förekommande fall får kombinera renskötsel med jakt, även om snö-

5 — Andra kammarens protokoll 1966, Nr 8

scootern är färdmedel och att skjutvapen får medföras på scootern. Med denna tillämpning av 8 § jaktstadgan är motionens syfte i stort sett tillgodosett. Jag hoppas att denna tolkning visar sig hållbar i praktiken.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

I detta anförande instämde herr *Lasinantti* och fru *Jäderberg* (båda s).

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 10

Föredrogs vart efter annat allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av väckt motion angående bestämmelserna om kungörelseannonsering m. m., och

nr 2, i anledning av väckt motion om kontroll av äldre bilförarens syn.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 11

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till Riksdagens andra kammare

För deltagande i den 80:de Wilton Park Konferensen i London under tiden 27/2—12/3 1966 anhåller undertecknad om ledighet under ovan angivna tid.

Stockholm den 23 februari 1966

Olle Göransson

Kammaren biföll denna ansökan.

§ 12

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts två enkla frågor, nämligen av:

herr *Nilsson* i Bästekille, till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående statsbidrag för åstadkommande av betesmarker, och

herr *Nilsson* i Gävle, till herr statsrådet och chefen för kommunikationsde-

130 Nr 8

Onsdagen den 23 februari 1966 em.

partementet angående längden på lång-
tradarfordon.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 21.46.

§ 13

In fidem

Justerades protokollsutdrag.

Sune K. Johansson